

10.18132/LFZE.2009.1

FÜGEDI-BÁRD JUDIT

**A XX. SZÁZAD
UTOLSÓ NÉPTANÍTÓ NÓTAFÁJA**

Vass Lajos pedagógiai munkássága

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2008

10.18132/LFZE.2009.1

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

Doktori iskola (7.6 Zeneművészet)

A XX. SZÁZAD

UTOLSÓ NÉPTANÍTÓ NÓTAFÁJA

Vass Lajos pedagógiai munkássága

FÜGEDI-BÁRD JUDIT

TÉMAVEZETŐ: JOBBÁGY VALÉR

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2008

Edit néni emlékének

Tartalom

Bevezetés	6
Vass Lajos élete.....	8
Vass Lajos hitvallása a kodályi gondolatok tükrében.....	15
Vass Lajos és a népzene	19
Társadalmi háttér – a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége.....	19
Vass Lajos, a népzene gyűjtője és terjesztője.....	20
Vass Lajos: Három betyár – elemzés	25
Vass Lajos, a néptanító	36
Zenei nevelés az ötvenes-hatvanas években.....	36
Népnevelés a gyermekeknek komponált műveken keresztül.....	38
A Röpülj páva	40
A Vass Lajos Szövetség	44
A magyar népdal – ismeretterjesztő televízió-műsor elemzése.....	45
Vass Lajos, a karnagy.....	47
A Honvéd Férfikar élén.....	47
Az Acélhang karnagy	49
A Vasas Kórus és Zenekar dirigense	51
A Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusa (CSMTKÉ).....	60
Vass Lajos: Kőrösi Csoma Sándor üzenete – elemzés	64
Összegzés.....	75
Függelékek	76
1. Vass Lajos által lejegyzett népdal, facsimile	76
2. Válaszlevél Vass Lajos Rózsavölgyi Kiadónak beküldött pályázatára.....	77
3. A Muharay Együttes által 1947-48-ban előadott táncjátékok	78
4. Felmondó és elutasító levelek.....	79
5. Három betyár – Vass József énekének emlékeztető lejegyzése	81
6. Vass Lajos gépelt feljegyzése Három betyár című kórusművéről (OSZK)	82
7. Vass Lajos gyermekkarai.....	83
8. Vass Lajos gyermekoperái.....	84

9. Részletek a Vass Lajos Népzenei Szövetség alapszabályából.....	85
10. A magyar népdal	88
11. Kodály Zoltán nyílt levele a Honvéd Művészegyüttes érdekében.....	89
12. A Vass Lajos vezette kórusok versenyeredményei.....	91
13. A Vasas Kórus repertoárjának legfontosabb állandó darabjai.....	92
14. A Vasas Kórus és Zenekar által Vass Lajos vezényletével közösen előadott művek..	96
15. A Vasas Kórus Vass Lajos vezetése alatti külföldi szerepléseinek helyszínei.....	97
16. Művek Vass Lajos emlékére.....	98
17. Magyar Lajos: Csoma Sándor naplója	103
18. A vizsgált kórusművek kottája.....	109
18. Vass Lajos elismerései	123
19. A cd melléklet tartalma	125
Bibliográfia	126

Bevezetés

E dolgozat célja a lassanként méltatlanul feledésbe merülő zenei polihisztor, Vass Lajos emlékének felelevenítése. Bár a lexikonok zeneszerzőként említik, mint karnagy és igazi népnevelő pedagógus sokkal kiemelkedőbbet alkotott. Valójában személyisége volt ilyen színes, ez segítette őt a zene ily sok területének összekapcsolásában.

De vajon milyen külső hatásoknak volt kitéve ez a különleges, nem csupán szakmai körökben ismert személyiség? Hisz igen nehéz korszakban élt; három nagy történelmi-politikai változás sűrűsödött össze ebben a 65 évben. Fiatalkorában a Horthy-korszakot a II. világháború vérvizataros éveinek hozományaként beköszöntő kommunizmus váltotta föl. Mivel Vass Lajos paraszti származású volt, ez a változás nem volt kedvezőtlen számára, sőt talán ennek is köszönhette pályája fényes indulását. Ám 1956. fordulópontra volt Vass Lajos életében: egy megtagadott moszkvai koncert egész további pályafutására kihatott. Talán ha nem történik meg ez a kedvezőtlen fordulat, s a zeneszerző-karnagy továbbra is hivatásos kórusokat vezet, esetleg a Zeneakadémiára kerül tanárnak, nem ismerhettük volna meg azt a nagyszerű pedagógust, aki benne lakozott. A mellőzöttség idején talán éppen a kényszerpálya terelte Vass Lajos kreativitását egyetlen kibontakozási lehetősége, a pedagógia felé. Mert ami a profi kórusnál mellékes, nem szükséges feltétlenül, az egy amatőr kórus vezetéséhez elengedhetetlen: vérbeli pedagógus szükségeltetik. Sajnos Vass Lajos a következő politikai változás, a rendszerváltozás eredményét, mely számára a hosszú mellőzöttség után a rehabilitációt hozta volna, már nem élte meg.

Vass Lajos életéről a mai napig csupán egyetlen mű született: a halála 10. évfordulója alkalmából megjelent emlékkötet.¹ Az ebben szereplő tanulmányok inkább személyes visszaemlékezések, mint tudományos elemzések. A Vass Lajos egész személyiségében megnyilvánuló pedagógusi elhivatottság sem szerepel benne olyan hangsúllyal, mint amennyire ez életében, munkásságában meghatározó volt.

¹ *Vass Lajos emlékezete.* szerk.: BERLÁSZ Melinda, Püski, Budapest, 1998.

E dolgozat célja bemutatni Vass Lajos kitartó munkavágát, melynek kifejezésére minden körülmények között talált teret, valamint ismertetni széles területekre kiterjedő pedagógiai tevékenységét.

Jelen tanulmány nem tekinti feladatának Vass Lajos zeneszerzői munkásságának feldolgozását, annak ellenére, hogy műveiben is nyomon követhetők pedagógiai törekvései. Számomra fontosabb volt az emberi oldalról történő közelítés, melyre a családjával, barátaival, kórusának tagjaival történő beszélgetések most még lehetőséget adtak. A teljes zeneszerzői életmű pedagógiai szempontú vizsgálata hosszabb, akár évtizedes kutatást igényel.

Mivel jómagam sajnos már nem ismerhettem személyesen Vass Lajost, ezért megpróbáltam a róla írt cikkek, vele készült interjúk, riportok, valamint a már említett beszélgetések folyamán megrajzolni pedagógusi portréját. Az életút rövid felvázolása után bemutatom a népzenehez való mély kötődését, tudatos törekvését a népzenei hagyomány átadására. A további két fejezetben pedig egyrészt a széles közönség felé irányuló ismeretterjesztésben, majd a zene iránt már elkötelezett, azt szervezett formában, de amatőr szinten művelők ösztönzésében és támogatásában játszott szerepéről írok.

A fejezetek végén pedig szólaljon meg maga Vass Lajos: egy-egy nyilatkozatával, kompozíciójának megismerésével közelebb kerülhetünk hozzá.

Vass Lajos élete (1927-1992)

Vass Lajos 1927. április 5-én született a Heves megyei Poroszlón, parasztcsaládban. Édesapja, Vass József hatholdas földműves, édesanyja, Makó Veronika egy tiszai jómódú parasztcsalád leánya. A négy elemi osztályt 1934 és 1937 között szülőfalujában végezte a református elemi iskolában, kitűnő eredménnyel. 1937-1941-ig a tiszafüredi polgári iskola tanulója.

További képzését Jakab Imre, a poroszlói iskola igazgatója javasolta szüleinek, jó képességeire hivatkozva. S valóban, a Sárospataki Református Gimnáziumba a 1938/39-es tanévre rögtön be is hívták a tehetségi vizsgán elért eredménye alapján. Ám a szülők sokallták az utazási költségeket, így Vass Lajos 1941-től a közelebbi Debreceni Református Kollégium Tanítóképzőjének hallgatója lett. Itt is kitűnő eredménnyel végzett 1946-ban, tanítói és református kántori oklevelet szerzett. Itt döbrent rá – meglepő módon egy irodalom óra kapcsán² –, hogy az édesapjától már kora gyermekkorától hallott népdalok milyen értéket képviselnek. Másodéves korától kezdte a dalokat gyűjteni – elsősorban édesapjától, aki „Poroszló nótafája”³ és szomszédjuktól, Sugár József gulyástól.⁴ Az ennek eredményeként keletkezett *Százhatvan poroszlai népdal* c. dolgozatával harmadéves korában második díjat nyert a Táj- és Népkutató Intézet országos középiskolai pályázatán. Zongorázni, orgonálni is tanult, valamint zeneelméletet és egyházi énekeket Gulyás Györgytől. Debrecenben tanárai közül a legnagyobb hatást Csenki Imre⁵ gyakorolta rá. Ő vezette a kórust, melyből Vass Lajost ki akarta tenni tenor és basszus között ingadozó hangfekvése miatt. Ám mikor

² „Az első zenei élmény a 41-42-es tanévben következett be. Nem zeneórán. A magyartanárunk, Barla-Szabó György megtanította nekünk a Debrecennek van egy vize kezdetű dalt [...] megtanította nekünk ennek a keleti rokon variánsát is [...] ez nagyon nagy hatással volt rám.” Vass Lajos, Bartók Rádió, 1985. október 1.

³ Vass József később megkapta a Népművészet Mestere címet.

⁴ Ezen dalok egyikének Vass Lajos által lejegyzett facsimiléje az 1. számú függelékben található.

⁵ CSENKI IMRE (1912, Püspökladány – 1998, Budapest) Karnagy, zeneszerző. Tanulmányait 1935 és 1937 között a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán Kodály Zoltán, Ádám Jenő, Harmat Artúr, Vaszy Viktor, Bárdos Lajos és Bartha Dénes növendéke volt. 1942-től 1944-ig a debreceni MÁV Filharmonikus Zenekar karnagya. 1940 és 1950 között a debreceni Református Kollégium tanítóképzőjének ének- és zenetanára, majd a Debreceni Egyetem zenei lektora. 1950-től 1972-ben történt nyugalomba vonulásáig az Állami Népi Együttes Énekkarának alapító karnagya, művészeti vezetője. 1964 és 1966 között a Rádióénekkar karnagya. Népzene-kutatóként tevékenykedett a magyarországi cigányok között. Kossuth-díjas (1952), Kiváló Művész, Debrecen Város Csokonai-díjának kitüntetettje.

meglátta, hogy az ifjú sírni kezd, megengedte, hogy maradjon. Sőt, mikor betegsége miatt egy koncerten nem tudott részt venni, előző este Vass Lajost kérte fel a vezénylésre.⁶ Ez a felkérés Vass Lajos számára meghatározó élmény, életpályáját kijelölő esemény volt.⁷

Debrecenben ismerkedett meg közelebről a komolyzenével, valamint a kortárs magyar művekkel. A pezsgő koncertélet, a rádióban hallott modern művek inspirálták, hogy ő maga is komponálni kezdjen. 1944-ben *Tűz a lakodalomban* című művével a Rózsavölgyi Kiadó ifjúsági zeneszerzői pályázatán dicséretet kapott.⁸ Élve a pályázaton nyert lehetőséggel, jelentkezett a Zeneakadémián, de nem Forrai Miklóst, hanem Veress Sándort⁹ kereste meg, rádióban, koncerteken hallott művei alapján hozzá érezvén közelebb magát.¹⁰ Az, hogy Vass Lajos ilyen módon főiskolára kerülhetett, komoly lehetőség volt akkor egy paraszti származású diák számára, hiszen „[a] felsőoktatás az 1930–1940-es években csak egy vékony réteg számára volt elérhető.”¹¹ Tanulmányai során Vass Lajos – bár nem tartozott közéjük – szoros kapcsolatban állt népi kollégistákkal, hasonló társadalmi körökben mozgott, származása, felemelkedési lehetőségei alapján ide tartozónak érezhette magát.

1944 novemberében, mikor szülőfaluját elfoglalták a szovjet csapatok egy képzős társával segített az iskolában: nyolcadik osztályosokat tanított a bevonult vagy fogságba esett tanítók helyett.

⁶ Vass Lajos a koncert előtti éjszakát a szólamok tanulásával töltötte. „... úgy képzeltem, hogy egy karnagy csak úgy tud elvezényelni egy művet, ha minden szólamát fejből tudja...” *Kíváncsiskodó*, rádióműsor, riporter: Varga Károly, 1991. május. 2.

⁷ „A kollégiumi kórus vezénylésére adódó lehetőségek hatására pedig végleg eljegyezte magát a kórusművészetel.” – írja felesége a *Vass Lajos emlékezete* című könyv 10. oldalán.

⁸ A szerző számára küldött levélben Forrai Miklós leírta, rajta kívül még ketten kaptak dicséretet: Szőnyi Erzsébet és Gulyás László. Valamint tájékoztatták, hogy várják jelentkezését a Zeneakadémia zeneszerzés tanszakán Kókai Rezsőnél vagy Viski Jánosnál. A dokumentum másolatát a 2. számú függelék tartalmazza.

⁹ VERESS SÁNDOR (1907, Kolozsvár – 1992. Bern) zeneszerző, népzene kutató, zeneszerzés-professzor és zongoraművész. Zeneszerzéstanára Kodály Zoltán volt, zongoratanulmányainak utolsó időszakát Bartók Bélánál végezte, Bartók kutatásaiban is közreműködött, Kodály utóda volt a zeneszerzés tanszéken (1943-1949). 1949-ben Kossuth-díjat kapott. Politikai okokból Svájcba emigrált, s haláláig ott élt.

¹⁰ „A háborús évek alatt már nagyon figyeltem a rádió műsorait, hiszen azon kívül, hogy Debrecenben koncertekre járhattam, a rádióból meríthettem a legtöbbet. Ott hallottam az akkor legmodernebbeknek számító műveket is. Veress Sándor zongora-sonatináját játszottam a zeneiskolában. És ez is nagyon megmozgatta a fantáziámat. És mikor megtudtam, hogy Veress Sándor is tanít zeneszerzést, akkor elhatároztam, hogy én inkább nála tanulok, ha ez sikerül. Utolsó éves koromban levelet írtam neki, elküldtem neki néhány darabomat, mire ő felhívott Pestre. Meghallgatott [...] Meg volt elégedve, és azt mondta, hogy felvesz magához.” *Vass Lajos emlékműsor*. Bartók Rádió, 1992. november 26.

¹¹ *Magyarország a XX. században, V. kötet, Tudomány 2. Társadalomtudományok*, szerk.: Kollega Tarsoly István, <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/1362.html>

1946-50-ig a Liszt Ferenc Zeneakadémia középiskolai énektanárképző, 1946-51-ig zeneszerzés szakának hallgatója. Mindkettőből diplomát is szerzett, ám az 1950-ben kezdett karmester szakot csak két évig látogathatta, mert a Magyar Néphadsereg Művészegyüttes Férfikara művészeti vezetőjeként nem kapott tanulmányi szabadságot. Zeneakadémián töltött évei alatt meghatározó volt számára kapcsolata Farkas Ferencel is.

1946-48-ig korrepetitorként, karvezetőként és zeneszerzőként¹² dolgozik a Muharay Elemér¹³ vezetésével működő Népi Ének- Játék- és Táncegyüttesnél. Veress Sándor ajánlására került ide.¹⁴

„1947-ben a Béres Ferenc által sorozatban készített hatlyukú furulyához írt *Furulyaiskolát*. Ezt Kodály Zoltán is segítette és látta el ajánló előszavával.”¹⁵ A furulyaiskola megírására Muharay Elemér kérte fel Vass Lajost, ő ismertette össze Kodály Zoltánnal is az előszó megírása kapcsán.

1947-ben a Néptudományi Intézet néptánc- és népzene kutató csoportjával gyűjteni indult a Bodroghözbe. Ezen az úton ismerkedett meg Kaposi Edit néptánc kutatóval, akit 1948. szeptember 25-én feleségül vett.

¹² Tánczene összeállításokat készített, hangszerelt. Ezek listája a 3. függelékben található

¹³ MUHARAY ELEMÉR (1901, Hajtapuszta – 1960, Budapest) paraszti sorból származott, tanulmányait anyagi okokból megszakításokkal, önerőből végezte. 1926-28 között Francia- és Németországban él. 1928-ban végleg hazajön, és vidékre szerződik színésznek és rendezőnek. A magyar színházi és kulturális élet meghatározó alakja. 1931-ben megkapja a pesterzsébeti Erzsébet Színház színháznyitási engedélyét, ám politikai okokból ezt és minden későbbi hasonló próbálkozását meghiúsítják. 1936-ban létrehozza a Művész Stúdiót, melynek meghatározott célja Bartók és Kodály szellemében a magyar játékszín és tánc kifejlesztése "a modern magyar színművészet megújítása érdekében". Néprajzi tanulmányokba és gyűjtésbe kezd. 1938-ban a Művész Stúdiót rendészeti okokra hivatkozva bezárják. 1938-ban elindítja a faluszínpadi mozgalmat, ám 1939-ben egy nagysikerű főtárlat után azon a címen, hogy illetéktelenül avatkozott be a népművelésbe, az ország minden falujából kitiltják. 1939-40-ben ő alakítja meg a Vasas Színjátékszók népi csoportját. 1941 májusában megrendezi a nagyszabású Csíksomlyói Szabadtéri Játékokat. Tevékenyen részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945. március 15-én elindítja népi színjátszó csoportját, a Népi Ének-, Tánc- és Játékegyüttest, melyet ma is a nevével emlegetnek. 1951-ben alakul meg a Népművészeti (majd Népművelési) Intézet melynek Néprajzi Osztályát haláláig vezeti.

¹⁴ „...[Vass Lajos] új tagként nyár végén került hozzánk. Szükség volt egy énekkari vezetőre. Balla Péter nem jött, Vásárhelyi Zoltán nem szállhatott alá, hogy mindennapi munkánkat vezesse, Benedeket pedig – aki amatőr létére elég jól csinálta – elragadta a Győrffy. Elemér bácsi elment Veress Sándorhoz, nem tudná-e javasolni egyik tanítványát. És ő Vass Lajost ajánlotta, aki a debreceni tanítóképzőből akkor került fel zeneszerző- és karmester-növendéknek.” VITÁNYI, 1993

¹⁵ Vass Lajos emlékezete, 10.

Bár 1948-ban hadköteles korba került, a Zeneakadémia hallgatójaként halasztást kapott, 1949 februárjában viszont hadnagyi ranggal a honvédség hivatalos állományába vették, a Petőfi Tisztképző Akadémia művésztanáraként. Itt a tisztiiskolásokból álló férfikart vezette és oktatta alapfokon.

Zeneszerzés szakon 1951-ben diplomázott. Diplomadarabja, az *Este a táborban* című szimfonikus költemény, az első Magyar Zenei Hét operaházi megnyitóján került bemutatásra Somogyi László¹⁶ vezényletével. A 24 éves Vass Lajos e művéért Erkel-díjat kapott.

1949. szeptember elsejétől a Hadügyminisztérium átirányította az akkor alakult Magyar Néphadsereg Művészegyütteséhez. Vásárhelyi Zoltán¹⁷, később Forrai Miklós mellett kezdte működését a férfikarnál korrepetitorként. 1953-ban Vass Lajos díjnyertes diplomaművét a bukaresti VIT-en is előadták, s mire onnan hazajött, az időközben lemondott Forrai Miklós helyére őt választották a Néphadsereg férfikara vezetőjének. Ekkor a zeneszerző-karnagy mindössze 26 éves. 1953-57-ig már ő a kórus művészeti vezetője és karnagya; először főhadnagyként, majd századosi, később őrnagyi rangban működött. Az 1956-os forradalmi események idején az együttes Kínában turnézott. A történetekről hozzájuk eljutott kevés információ alapján a művészek egy emberként úgy döntöttek, hogy az időközben érkezett, egy Moszkvában tartandó koncertre vonatkozó felkérésnek nem tesznek eleget. A fellépés megtagadása miatt az együttest 1957. január elsejével feloszlatták. Az énekkart némi létszámcsökkenéssel 1957 tavaszától 1958. szeptember 30-ig az Országos Filharmónia vette át, s Vass Lajos vezetésével Magyar Állami Férfikar néven működtek. 1959-től a

¹⁶ SOMOGYI LÁSZLÓ (1907. Budapest – 1988. Genf) karmester, Kossuth-díjas (1951), érdemes művész (1953). 1935-ben végzett a Zeneművészeti Főiskolán Kodály Zoltán zeneszerzés-növendékeként. Bár sosem voltak zeneszerzői ambíciói, még akarta tanulni, hogy miképp „készül” a zene, így lett kiváló karmestere a modern, elsősorban Bartók, Kodály műveknek. 1935-ben Brüsszelben Hermann Scherchentől tanult vezényelni. 1932-től 1936-ig a Budapesti Hangversenyzenekar hegedűse volt. 1936-ban dirigálta első hangversenyét a Zeneakadémia nagytermében, majd holland, belga, olasz városokban és Bécsben szerepelt. 1945-50-ben a Budapest Székesfővárosi Szimfonikus Zenekar karmestere. 1949-től 1956-ig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára, 1951-1956 között a Magyar Rádió Szimfonikus zenekarának vezető karmestere volt. 1956 után Nyugat-Európában, a '60-as években az USA-ban működött. A '70-es években visszatért Európába, és Genfben telepedett le.

¹⁷ VÁSÁRHELYI ZOLTÁN (1900, Kecskemét–1977, Budapest) kóruskarnagy, zeneszerző, főiskolai tanár, Kossuth-díjas (1949), Érdemes művész (1955), Kiváló művész (1965). A Zeneakadémián diplomázott hegedű, majd zeneszerzés szakon Kodály Zoltánnál. 1924-26-ig Észtországban és Norvégiában működött hegedűművészként és hangversenymesterként. Hazatérése után, 1926-42 között Kecskeméten, a Városi Zeneiskolában volt hegedű- és karénektanár. 1938-48 között munkáskórusokat vezetett. 1942-től a Zeneakadémia tanára volt. Az alábbi kórusokat vezette: Vásárhelyi-kórus, a GANZ-MÁVAG Acélhang férfikara, Magyar Néphadsereg Férfikara. A Rádió Énekkarának művészeti vezetőjeként is tevékenykedett. Több koncerten vezényelte az Állami Hangversenyzenekart és a Rádiózenekart.

Néphadsereg újrászervezte az együttest, de Vass Lajos neve ekkor már nem csengett jól politikai körökben.¹⁸

Két évig állás nélkül is maradt, bár kiszemelt utódként Ferencsik János szerette volna maga mellé venni. „Kétszer kértek fel a Rádió Énekkarának vezetésére” mindkét alkalommal az utolsó pillanatban megvetozták. „Hivatásos együtteshez többé nem kerülhettem” – nyilatkozta a Marosvásárhelyi Rádióknak.¹⁹

Bár többször kérték fel vendégkarnagynak – az Állami Hangversenyzenekarhoz, a Magyar Rádió Kórusához is –, az ilyen jellegű kezdeményezéseket felsőbb szintről mindig letiltották. Ez alatt az idő alatt főként komponálásból élt – sok esetben más zeneszerzőknek segített be hangszerelésben vagy akár zeneszerzésben.²⁰

1960-ban sikerült végre munkát kapnia: 1964-ig a Ganz-Mávag Acélhang férfikarának vezetője lett.

1962-től haláláig a Vasas Központi Művészegyüttes Vegyeskarának, 1975-től Szimfonikus Zenekarának is vezető karnagya volt.

1964-ben az akkor alakult Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara állandó vendégkarnagyának hívta, mely invitálás kapcsán haláláig minden hónapban egy hétvégét velük töltött.

Vass Lajos tevékenységében a zenei ismeretterjesztés meghatározó szerepet játszott. Már kora ifjúságától kezdve népdaltanító és -terjesztő²¹ munkát végzett: cserkészrajban kezdte, s

¹⁸ Az ezzel kapcsolatos felmondólevél, valamint a sorozatos elutasítások egyikének dokumentuma a 4. függelékben található

¹⁹ 1992. augusztus 10., Marosvásárhelyi Rádió

²⁰ Bár írásos bizonyíték nincs rá, Vass Lajos özvegye, Kaposi Edit személyes beszélgetéseink során többször említette, hogy ezen idő alatt Ránki György rendszeresen bízta meg ilyen feladatokkal, így segítve őt nehéz helyzetében.

²¹ Vass Lajos mindig kiállt az egyszólamú magyar népdal értékei mellett: „[...] az egyszólamú népdal tökéletes művészi érték, s csak az foglalkozzon többszólamúsággal, akinek ehhez megfelelő hanganyaga van, s élményadóan tudja azt megszólaltatni, azt is feltételezve, hogy a kör vezetője el is tudja vezényelni a többszólamú darabot [...] a legidősebbek reszkető hangján is gyönyörűséggel hallgatjuk az egyszólamú éneket, míg ugyanezek ajkán már a kétszólamúság is csak gyötrelem.” „Éneklő Magyarország. Népdalcsokrok”, *Zeneszó*, 1992/3

eljutott a MTV által rendezett *Röpülj páva* Országos Népdalverseny vezetéséig. Ily módon még a képernyők előtt ülőket is sikerült megénekeltenie. A Vasas Szakszervezethez kötődő iskolákon keresztül tanítása a zenei téren kevésbé tájékozott szakmunkás és szakközépiskolás tanulókhöz is eljuthatott; oktatta őket²², ifjúsági koncerteket adott számukra.

Vass Lajos a zenei élet szakmai és társadalmi szervezeteiben is tevékenykedett: a Kórusok Országos Tanácsa (KÓTA), a Magyar Kodály Társaság, a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség elnökségének is tagja volt, s rendszeresen részt vett a Magyar Rádió *Kóruspódium*ának zsűrijében.

1991-ben a honvédség rehabilitálta, visszakapta tartalékos őrnagyi rangját is. Ezen alkalomból a Honvéd Együttessel olyan koncertet adhatott, melyen aktív működési idejében betiltott műveket is dirigált.²³

Súlyos betegsége ellenére élete utolsó napjait is aktívan, kóruspróbákkal töltötte. Mozart *Requiem*jének előadására készültek, ám a koncerten már nem ő dirigált.

1992. november 6-án, két súlyos műtét után is felgyógyulva szíve felmondta a szolgálatot.

²² „A Vasas Szakszervezet munkaprogramja alapján tartott órákat 1985. nov. 21-től 1992. máj 13-ig.” Vass Lajos emlékezete, 83.

²³ A koncert 1992. május 17-én volt a Régi Zeneakadémián. A koncert műsora:

I. rész

Liszt – Ifj. Ábrányi: A lelkesedés dala

Bartók: Elmúlt időkből

Bartók zongoraművek a *Mikrokozmosz* VI. kötetéből Kertész Lajos előadásában.

Kodály-Petőfi: Isten csodája

Kodály-Petőfi: Rabházának fia

Kodály-Petőfi: Nemzeti dal

II. rész

Veress: Rábaközi nóták

Szervánszky: Népdalszvit

Ádám: Somogyi nóták

Kodály: Székely nóta és Székely keserves Kertész Lajos előadásában

Farkas: Útik a rézdobot

Vass-Kazinczy: Híven szeretni

Vass-Kazinczy: Bor mellett

Kodály-Ady: Fölszállott a páva

Bárdos: Dana-dana

Kodály: Esti dal

A három záróművet az akkori és régi Honvéd-tagok közösen adták elő.

Bár politikai szerepvállalása miatt hosszú időn keresztül mellőzték, munkásságát és eredményeit nem lehetett nem elismerni. A *Röpülj páva* vezetéséért kapott SZOT-díjat számos más kitüntetés követte.²⁴

Fodor András Kossuth-díjas költő *In memoriam V.L.*²⁵ című versében így emlékezik meg a zeneszerzőről:

„A Dallas és a Panoráma közt
telefonhívás. Vassné
fénytelen hangján: tegnap,
csütörtökön délután
öt és hat óra közt,
férje, Lajos, átment a másvilágra.
Mondhatná úgy is:
eldőlt, mint szálfa.
Hisz tudta, sorsa menthetetlen
romlása vissza nem fordítható,
de tartotta magát,
csak életről, csak gyógyulásról
beszélt. Önérzetes
bizakodása minden
kétkedést elnémított.
Az orvosok csodálva nézték,
alig láttak ilyen
hatalmas önuralmat.
S mondták, kiengedik majd, persze,
a karmester urat,
hogy a Mátyás templomban hadd
vezényelhesse el
– amire a Zrínyi szózata után
annyira készült: –
Mozart Requiemjét.
De ahogy szerzőjének egykor,
ez már neki se sikerült.”

²⁴ Vass Lajos a következő díjakat, kitüntetéseket kapta:

1952. Erkel-díj „Este a táborban” (diplomamunka)

1970. SZOT-díj a *Röpülj páva* televíziós vetélkedő vezetéséért

1987. Munka Érdemrend aranyfokozata 60. születésnapján

1988. Magyar Művészetért díj CSMTKE-nál végzett munkájáért

1991. dec. A magyar életért és jövőért emlékérem – Rákóczi Szövetség, Szakszervezeti Művészeti Kulturális Díj

1992. Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztje (A kitüntetést Göncz Árpád november 6-án, Vass Lajos halála napján írta alá.)

2005. Kóta díj – posztumusz

2006. Bartók Béla-emlékdíj, Kodály Zoltán-emlékdíj – posztumusz

²⁵ 1993. decemberében jelent meg a *Hitel* című lapban

Vass Lajos hitvallása a kodályi gondolatok tükrében

Vass Lajos cikkeiben, valamint a vele készült interjúkban minden esetben fontosnak tartotta, hogy útmutatást adjon a szavaira figyelőknek. Minden megnyilatkozása tanítás is volt egyben. E fejezetben igyekeztem legjellemzőbb mondatait összegyűjteni, ugyanakkor kerülni a tartalmi ismétléseket, hisz Vass Lajos – mint vérbeli pedagógus – jól tudta, ismétlés a tudás anyja; ennek megfelelően legfontosabbnak tartott gondolatait minden általa elérhető fórumon többféleképpen ugyan, de újra és újra megfogalmazta.

*„Életem során mindig a 'kodályi örökség' vállalására, továbbadására törekedtem.”*²⁶-vallja Vass Lajos.²⁷ Vizsgálatom egyik fő szempontja, mennyire érhető tetten ez nyilatkozataiban. Ezért a Vass Lajos által mondottakat összevetem Kodály hasonló témájú gondolataival.

„A magyar ember lelki hovatartozásának érzését a népdal, a zene még jobban elmélyítheti. [...] Ha megállapítjuk azt, hogy a népdal és zene a táj és történelem, a népelet és irodalom, a nyelvművelés nélkülözhetetlen tükre és eszköze, ne feledkezzünk el arról sem, hogy akkor, amikor ez a művészet esztétikai szerepét betölti, ugyanakkor a közösségformálásnak is egyik leghatásosabb eleme. S ez különösen fontos nekünk az ifjúság érzelmi életének, közösséghez való tartozásának fejlesztéséhez. Az ének, a zene ugyanakkor, amikor gyakran individuális megnyilatkozás, máskor elképzelhetetlen egyedül. Aki egyszer megérezte, hogy mennyivel más, szebb, jobb együtt, mint magányosan énekelni, az egész életében keresni fogja azokat a közösségeket, ahol énekelni lehet. S nem profi éneklésre gondolok, hanem arra, hogy hétköznapijainkon és ünnepeinken, ahol és amikor csak lehet, csendüljön fel az ének.” „[...] feladatunkat abban látom, hogy éltsessük zenei anyanyelvünket a családban és minden közösségben, ahol és amikor csak lehet.”²⁸

²⁶ Vass Lajosra emlékezünk. *Reformátusok Lapja*, 1992. november 29. (idézet az 1990. december 23-30. számban megjelent Vass Lajos-interjúból)

²⁷ Ebben a fejezetben a Vass Lajostól származó idézeteket dőlt betűs kiemeléssel jelzem.

²⁸ A zene szerepe a magyarságtudat megőrzésében. Vass Lajos hozzászólása a III. Anyanyelvi Konferencián. Budapest, 1977. augusztus 8-13.

A „zenei anyanyelv” már Kodály írásaiban is visszatérő fogalom. A kórusok fontosságát is lépten-nyomon hangsúlyozta.²⁹ „Az együttes éneklés fegyelemre és felelősségérzetre szoktatja őket.[a gyerekeket] [...] jellemképző ereje van.”³⁰

Csakúgy, mint Kodály, Vass Lajos is fontosnak tartotta az iskolai ének-zene oktatás színvonalának emelését. Egy népfőiskolai oktatásról írt cikkében³¹ szorgalmazza a tanítók, és az énektanárok alaposabb képzését. Ennek a cikknek a legfontosabb mondanivalója Kodály Zoltán szavaival szépen összefoglalható: „Az iskolákban majd akkor lesz jó a zenetanítás, ha előbb jó tanárokat nevelünk.”³²

Vass Lajos a tanórán kívüli zenei nevelés jelentőségéről is ír: „... bármely területről hiányzik, vagy megfogytatkozik a fiatalság, az a művészeti ág sorvadásnak indul, elgyengül [...] az ifjúságnak még sokkal nagyobb tömegeit lehetne és kellene bevonni a művészeti mozgalmak áramába. Különösen fontos az énekkarok szerepe. [...] Az énekkar az a nagy tömegek által is elérhető zenei közösség, amelyben a művészet élményében és emberformáló erejében a legtöbben és legkönnyebben részesülhetnek.”³³

„ a TV zenei és mindenirányú nevelőszerepe audiovizuális előnyeivel fogva ma már sokkal hatásosabb, mint a rádióé. [...] Az összes népműveléssel foglalkozó szerveknek tulajdonképpen az egész lakosságot érezhetően átfogóan kellene munkálkodni. Egy egészséges decentralizálódás alapján a hálózat valamely szála minden családhoz elérhetne. De különösen fontos lenne, hogy az ifjúság egésze feltétlenül benne legyen ennek hatósugarában. [...] ahogy szellemes módszerekkel a fiatalság minden téren aktivizálható, zenei érdeklődését is fel lehetne kelteni. Vonzó körülmények között rendezett találkozók, énekes vetélkedők zenei társasutazások és más ötletek egész sora kellene, hogy új tömegeket nyerjünk meg a zenének. A szervezetek és a fejlett kommunikációs eszközök megvannak. Ezeket a feladatokat csupán el

²⁹ „A zene nem magánosok kedvtelése, hanem lelki erőforrás, amelyet minden művelt nemzet igyekszik közkinccsé tenni. Kapja meg belőle részét minden magyar gyermek!” *Zenei belmisszió*, in KODÁLY Zoltán, *Visszatekintés I*, szerk.: BÓNIS Ferenc, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1982. 50.

³⁰ *A zenei általános iskolákról*, in KODÁLY Zoltán, *Visszatekintés III*, szerk.: BÓNIS Ferenc, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1982. 95.

³¹ VASS Lajos, *Zene*, in: *Népfőiskola tegnap, ma, holnap*, szerk.: HARSÁNYI István, Püski – Magyar Népfőiskolai Társaság, Budapest, 1991.231-232.

³² *A komoly zene népszerűsítése*, in KODÁLY Zoltán, *Visszatekintés I*, 198.

³³ VASS Lajos, *Ifjúságunk és a zene. A zenei élet és az ifjúság kapcsolatáról általában. Hét*, Pozsony, 1967/14. (1967. április)

kellene végezni. [...] A tömegéneklés serkentésére is ki lehetne találni vonzó vetélkedőket. Különösen az ifjúság számára. A változatosság kedvéért egyének és csoportok részére is. Külön kiemelés nyerhetnének azok a csoportok – nem énekkarok –, akik saját mindennapi környezetükben is énekelnek. Az előbbi gondolatokat talán úgy lehetne összefoglalni, hogy a dal találja meg a [megfelelő] társadalmi fórumokat, s a társadalom pedig teremtsen meg az éneklés minél több fórumát.”³⁴

Vass Lajos – akárcsak Kodály Zoltán – fő célközönségének az ifjúságot, a gyerekeket tekinti. Ennek oka a felismerés, hogy ők alkotják a későbbiekben azt a felnőtt generációt, mely fontosnak tartja gyermekének is átadni a zene szeretetét. A média, mint tömegnevelési eszköz hatását már Kodály is felismerte, igaz, jobbra a silány zene terjesztőjének tekintette.³⁵ Ezzel szemben Vass Lajos megtalálta, hogyan lehetne a médiát a „jó ügy” szolgálatába állítani. A módszer Kodálytól idegen, hisz ő nem kedvelte a versenyeket, főként az értékelést szükségszerűen követő csalódottság miatt. Énekverseny helyett dalos ünnepek szervezését javasolta. Vass Lajos e kettő ötvözetéből hozta létre a Röpjűl páva vetélkedőt. Ugyanis a verseny izgalma mellett a nézők számára ünneppé vált az a heti egy alkalom, mikor a televízió előtt ülve, a műsor részeseivé válva hirdethették zengő énekszóval a magyar népdal dicséretét. A verseny minden résztvevője egy dicsőséges misszió aktivistája lett, függetlenül a helyezésektől.

„Emeljük zenei közízlésünk, közvéleményünk színvonalát!”³⁶ Míg Kodály úgy gondolta, hogy jelentősen csak a gyerekek ízlését lehet formálni³⁷, Vass Lajos küldetésének tekintette az iskolarendszertől már kikerült felnőtt lakosság zenei kultúrájának formálását is. Ahogy a Röpjűl páva estek elmaradhatatlan részévé vált a közös éneklés, úgy jelent ez már meg korábban Vass Lajos koncertjein. A hangversenyek arra is alkalmat teremtettek, hogy

³⁴ VASS Lajos, Ifjúságunk és a zene. A zenei élet és az ifjúság kapcsolatáról általában. *Hét*, Pozsony, 1967/14. (1967. április)

³⁵ „A rosszat a gramofon, rádió és a város hajtja feléje” – írja a vidéki gyerekről. *Gyermekek*, in KODÁLY Zoltán, *Visszatekintés I*, 39.

³⁶ VASS Lajos, Ifjúságunk és a zene. A zenei élet és az ifjúság kapcsolatáról általában. *Hét*, Pozsony, 1967/14. (1967. április)

³⁷ „A felnőttek rossz ízlését aligha lehet megjavítani. A korán kifejtett jó ízlés viszont nehezen rontható el később.” *A komoly zene népszerűsítése*, in KODÁLY Zoltán, *Visszatekintés I*, 198.

konferálás közben zenetörténeti ismereteket adjon át, és bemutassa a közönségnek az egyes művek formai, szerkezeti, hangszerelési jellegzetességeit.³⁸

És egy ma különösen aktuális gondolat: *„A saját népzeneén kívüli népdalkincs ismerete ma még szórványos jelenség. De aki a magáét jól ismeri és szereti, az más népek zenéjének megismerésére is vágyik. Ezen keresztül megismeri és megszereti azok érzés- és gondolatvilágát. Ez az igény természetesen csak elevenen élő saját dalkultúra talaján virágozhat.”*³⁹ A zene nyelvek fölöttisége, népeket összekötő ereje segíti a különböző kultúrák, közösségek közötti megértést, elfogadást.

A kiválasztott néhány idézet alapján látható, hogy Vass Lajos, bár valóban a „kodályi örökségből” indult, a kor kívánalmainak megfelelően, nagyon hatékonyan megújította ezt az eszmerendszert. A céljuk ugyanaz volt, ám Vass Lajos szélesebb közönséghez, és közvetlenebbül szólt, valamint – a média fejlődésének köszönhetően – változatosabb eszköztár állt rendelkezésére.

³⁸ Ebben a Leonard Bernstein televíziósorozatóban (*Young People's Concerts*) látott példát követte. Vass Dániel közlése.

³⁹ VASS Lajos, Ifjúságunk és a zene. A zenei élet és az ifjúság kapcsolatáról általában. *Hét*, Pozsony, 1967/14. (1967. április)

Vass Lajos és a népzene

Társadalmi háttér – a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége⁴⁰

Az 1939-től alakuló népi kollégiumok tagjai paraszti származású emberek, esetleg az alsó munkásosztályból származók, de mindenképp első generációs értelmiségiek. Az első népi kollégiumot Györffy István hozta létre Bolyai Kollégium elnevezéssel főiskolán vagy egyetemen tanuló parasztfiatalok részére. A népi kollégiumok belső életük alakításában a protestáns kollégiumi hagyományok, a népi írók mozgalma és a munkásmozgalom ösztönzéséből merítettek, és ezek alapján alakították ki demokratikus önkormányzatuk szabályait, amelyek autonómiát és kollektív vezetést biztosítottak. A népi kollégiumi mozgalom 1945. január 20-a után szélesedett ki, és vált mind politikusabbá az Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Nemzeti Parasztpárt (NPP) támogatásával. Ekkorra jöttek rá a pártvezetők, hogy a mozgalom adta kereteken belül saját híveikké nevelhetik a fiatal nemzedéket. A kollégisták részt vettek a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (Madisz) megszervezésében, és miniszteri megbízottakként segítették a földreform végrehajtását. Ám mivel a nékoszosok ideológiai célja a felnövekvő generáció közösségi önkormányzat elveire, tudatos önképzésre, önálló, kritikus gondolkodásra, kulturális és honismereti munkára nevelése volt, egyre inkább felfedezték a kommunista kormányzás hibáit. A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) 1948. szeptember 19-én hozott határozata parasztromantikával, anarchizmussal és nacionalizmussal vádolta meg a szervezetet. A kommunista hatalom részéről mind több bírálat érte őket független gondolkodásuk miatt, ennek nyomán a kollégiumi mozgalom demokratizmusa, a kollégisták politikai aktivitása teret vesztett, és előkészületek történtek az állami kollégiumokkal való egyesítésükre. A Rajk-perrel összefüggésben 1949. július 10-én felszámolták a szövetség rendszerét, a kollégiumokat államosították. 1956-ban a forradalom előtt megkezdődött a NÉKOSZ rehabilitációja.

Azok a fiatalok, akik a felemelkedést, a tanulás lehetőségét, a NÉKOSZ-nak köszönhatték, azt soha nem felejtették el – a népi öntudat és a társadalmi elkötelezettség miatt általában nem disszidáltak, mikor lehetőségük nyílt rá.

⁴⁰ Forrás: http://server2001.rev.hu/oha/oha_browse_lexicon.asp?lang=h&start_char=p

A NÉKOSZ lehetőséget adott arra, hogy a szegény sorsú tehetséges emberek tanulhassanak, felemelkedhessenek. Ugyanakkor mivel sok akadályt kellett legyőzniük (az ösztöndíjért, a megélhetésért állandóan teljesíteni, dolgozni, tanulni kellett), valóban csak az igazán tehetséges és szorgalmas fiatalok juthattak támogatáshoz. Olyan emberek váltak így értelmiséggé, akik valós képpel, sőt közvetlen tapasztalattal rendelkeztek a paraszti életről.

Felmerül a kérdés, vajon mi lehetett a hatalom igazi célja e kollégiumi mozgalom támogatásával. A NÉKOSZ-szal rokonszenvező pártvezetők valószínűleg úgy gondolták, hogy a kollégiumokban tanuló fiatalok a kommunista értékrend és eszmerendszer elkötelezett híveként dolgoznak és alkotnak majd, nem fordulnak szembe a rendszerrel.

A nékoszosok öltözködése merőben eltért a városi emberekéétől. A paraszti viseletre emlékeztető ruházat a polgárság körében feltűnést keltett, olykor ellenszenvet váltott ki. A paraszti származás demonstratív, az öltözködéssel is kifejezett vállalásával a parasztság számára egyértelműen annak jelképévé váltak, hogy van lehetőség a kitörésre. A nékoszosokban látták azokat a társaikat, akik a városban képviselik érdekeiket, vagy legalábbis figyelembe veszik azokat.

Bár Vass Lajos nem volt tagja a kollégiumi mozgalomnak, élete folyamán minden módon igyekezett közvetíteni a különböző társadalmi rétegekhez, mindazt, amit a zenéről tudott. Ugyanakkor feladatának tekintette azt is, hogy a hagyományos népi kultúrát megismertesse a városi emberrel. Ezáltal óhatatlanul is közelebb kerülnek érzületileg egymáshoz a társadalmi rétegek. Hogy ez tudatos volt-e részéről, vagy csak a saját népi kultúra megőrzésére és terjesztésére irányuló próbálkozás következménye – erre még felesége sem tudott választ adni. Talán nem is ez a fontos, hanem az eredmény, amit elért: a magyarok társadalmi szinttől, lakóhelyüktől, határoktól függetlenül mindenütt együtt énekelték Vass Lajossal a magyar népdalokat.

Vass Lajos, a népzene gyűjtője és terjesztője

Az 1930-as években a politika a polgárság ellenében kezdte mesterségesen felemelni a paraszti réteget, ezáltal próbálva erősíteni bázisát. Bizonyára ez is szerepet játszott abban, hogy a század elején indult népdalgyűjtések egyre több zenészt, de amatőrt is vonzottak. Volt,

aki csak fonográffal, később magnóval tudta járni a falvakat, hisz kottázni sem tudott. A népdalgyűjtés népzene gyűjtéssé szélesedett, s a Teleki Pál Intézet⁴¹ élénken támogatta ezt a tevékenységet. Vass Lajos is az intézet segítségével gyűjthetett a Bodroghözben. A népzene felkarolása a gyűjtők szempontjából egyértelműen a nemzeti értékek őrzését, népi hagyományaink felelevenítését jelentette, ám politikai szempontból egyéb jelentősége volt. Míg a II. világháború után több szervezet a népzene előtérbe helyezését egy kulturális, és azon keresztül társadalmi forradalomhoz vezető útnak látta⁴², a 60-70-es években egészen mások voltak a – szintén nagymértékben politikai – indokok. Ezzel az eszközzel próbálták az előbb-utóbb mindenképp felszínre törő nemzeti érzést irányítható keretek között tartani.

Vass Lajos életében a népzene kiemelkedő szerepet játszott. Első, korai találkozása a népzenevel igen meghatározó lehetett: édesapja, Vass József szinte mindenütt énekelt, ő volt a falu nótafája.⁴³

Csak a Debreceni Református Kollégium Tanítóképzője első évében jött rá, micsoda értéket képviselnek ezek a népdalok.⁴⁴ Ekkor kezdett el népdalgyűjtéssel foglalkozni. Elsőként természetesen édesapjától gyűjtött. Munkájának eredményeként 1943-ban, harmadéves korában az Országos Középiskolai táj- és népkutató pályázaton 2. díjat nyert *Százhatvan*

⁴¹ Teleki Pál 1938-ban hozta létre a Magyar Táj- és Népkutató Intézetet, melynek előzménye a gazdaságföldrajzi és a néprajzi tanszéknek a kialakítandó tiszafüredi öntözőfűrt területén, a közigazgatástudományi tanszéknek a tatabányai járásban végzett gazdaságföldrajzi, néprajzi és szociográfiai felmérése (1936–1938) volt. A kutatómunka eredménye felhívta a figyelmet a magyar vidék szociális problémáira, a súlyosbodó földkérdésre és a közigazgatás reformjának szükségességére. Az ezt bemutató, 1938 novemberében megrendezett kiállításnak nagy közönségsikere és sajtóvisszhangja volt. A jobboldali sajtótámadás és a parlamenti interpelláció miatt 1938 végén Teleki Pál a Táj- és Népkutató Központot feloszlatta. Újjáalakulására *Országos Táj- és Népkutató Intézet* néven Györfy István néprajzi tanszékéhez kapcsolódóan 1939 januárjában került sor. 1939 őszétől a műegyetemi gazdaságföldrajzi tanszékhez tartozott, majd 1941 őszén a frissen életre hívott Teleki Pál Tudományos Intézet Államtudományi Intézetének *Táj- és Népkutató Osztálya* lett. A Táj- és Népkutató Intézet, ill. Osztály sorozatos kiszállásokat és kutatótáborokat szervezett fiatal szakemberek és egyetemi hallgatók részvételével. Programjukban az általános szociográfiai érdeklődés mellett a legjelentősebb szerepet a néprajzi gyűjtés kapta. A kutatások eredményeiről az intézet kiadásában megjelent „A Magyar Táj- és Népkutatás Könyvtára” kötetei számoltak be. 1945-ben a Táj- és Népkutató Osztály *Néptudományi Intézet* néven önállósult és a Teleki Intézet utódja, a Kelet-európai Tudományos Intézet tagintézete lett. Az 1949 novemberében bekövetkezett feloszlataáig a háború utáni nehézségekkel küszködve folytatta tudományos kutatásait. Forrás: Magyar Néprajzi Lexikon, <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/index.html>

⁴² Így a Muharary Együttes is, erről szól Vitányi Iván *5 meg 5 az 13* című könyve.

⁴³ Családi anekdota szerint fejés közben is mindig dalolt, s mikor a tehenét eladta, az csak akkor tejelt az új tulajdonosnak, mikor az vett egy telepes rádiót, és onnan szólt a zene. Vass Dániel közlése

⁴⁴ „Az első zenei élmény a 41-42-es tanévben következett be. Nem zeneórán. A magyartanárunk, Barla-Szabó György megtanította nekünk a Debrecennek van egy vize kezdetű dalt... megtanította nekünk ennek a keleti rokon variánsát is... ez nagyon nagy hatással volt rám.” *Vass Lajos emlékműsor*, Bartók Rádió, 1992. november 26., az 1985. okt. 1-jei adás ismétlése

poroszlai népdal című dolgozatával. A kottaolvasást is a gyűjtés érdekében tanulta meg autodidakta módon, ugyanis ezt a Képzőben csak másodévtől tanították. A diákkori poroszlói népdalgyűjtés anyaga a ZTI Népzenei Osztályán található.⁴⁵

1946-ban került Vass Lajos Veress Sándor ajánlására a Muharay Együttesbe énekkari vezetőnek. Itt ismerkedett meg feleségével, aki társa tudott lenni a népzene iránt érzett elkötelezettségében is. 1947-ben a Néptudományi Intézet keretében működő néptánckutató csoporttal Bodroghözben gyűjtötték a dalokat, táncokat. Ám „... az elvégzendő munkának még egyharmada hátra volt, amikor 1949-ben a Néptudományi Intézetet megszüntették. [...] Az mindenesetre kétségtelen, hogy ezek a gyűjtőutak jelentős szerepet játszottak a fiatal zenész életében. Erre utalnak Vass Lajos visszaemlékezései, és a bodroghözi anyagot gyakran forrásként felhasználó művei is.”⁴⁶

Vass Lajos már a gyűjtés közben a népzene terjesztésének és népszerűsítésének lehetséges módozatain töprengett. Számára egyértelmű volt, hogy – a kodályi koncepcióval szinkronban – már gyermekkortól meg kell kezdeni a népdalok megtanítását, megszerettetését. Vass ezt nem egyszerűen módszertani okok miatt gondolta így. Ő a magyar hagyományok ápolását, identitástudat megőrzését tartotta fontosnak. Erre minduntalan föl is hívta a figyelmet. Azokon a koncerteken, mikor megénekelte a közönséget, ez nem csupán pedagógiai célzattal történt. A minél szélesebb réteggel megismertetni vágyott népdalkincs volt e „misszió” elindítója. Azokat a népi, ősi értékeket kívántra elevenen megőrizni, melyek között ő maga felnőtt.

1969-ben Vass Lajos vezetésével megindult egy – az egész országot megmozgató – népzenei mozgalom. Bár a televíziós vetélkedő, a *Röpülj páva* nem az ő ötlete nyomán⁴⁷ jött létre, sikerét mégis nagymértékben neki köszönheti. A műsor óriási hatást gyakorolt a nézőkre, „újra divatba jött a népdal, ezt dúdolgatta az utca embere falun és városon egyaránt”⁴⁸. Sikerült észrevétni az emberekkel a magyar nóta és az eredeti népdalok közti értékkülönbséget, felhívni a figyelmet nemzeti kincsünkre, s széles népréteghez eljuttatni azt.

⁴⁵ Hortobágyi pásztor- és betyárnóták dallama, 1942. júliusában keletkezve – 32 népdalt illetve balladát tartalmaz.

⁴⁶ Vass Lajos emlékezete, 80.

⁴⁷ Lengyelfi Miklós szerkesztő, s a televíziós stáb volt az „ötletgazda” Vass Lajos emlékezete, 83.

⁴⁸ Vass Lajos emlékezete, 83.

Ráadásul Vass Lajos minden alkalommal bevonta a közönséget is az éneklésbe⁴⁹, s ily módon nem csak passzív hallgatói, de aktív énekesei is lettek a műsornak. Aki megélte ezt az időszakot, annak számára Vass Lajos neve mindenképp ismerősen cseng. Sajnos a vetélkedő nem volt túl hosszú életű. Ennek valószínűleg nem csupán anyagi, hanem politikai, kultúrpolitikai okai is voltak. A Magyar Televízió többször is szeretne volna felújítani a sikeres vetélkedőt. Először 1973-ban indult újra a versengés *Aranypáva* címmel – Vass Lajos nélkül. Zsűrizni hívták, ám nem fogadta el a felkérést, mert nem engedélyezték a közös éneklést.⁵⁰ Az 1980-ban adásba került műsor kapcsán is csupán nosztalgikusan emlékezett a sajtó az eredeti *Röpülj pávára*: „Hiányzott erről a Röpülj páváról Vass Lajos.”⁵¹

A *Nótafa-iskola* című műsort 1971. november 6-án indította útjára a Magyar Rádió⁵², szintén Vass Lajos vezetésével. A sorozat ötletesen inspirálja az iskoláskorú gyerekeket a népzenevel való közelebbi megismerkedésre. Például a „... Nótafa-iskola eszmei klubjának 'tagsági könyvét' népdalismerettel, rejtvényfejtéssel, népi hangszereken való játszani tudással, kottázási tudománnyal lehet kiérdemelni...”. Minden egyes adásban elhangzott egy-egy kevésbé ismert – a klubtagok által felkutatott – népdal⁵³, melyet a *Röpülj páva* sorozatból már ismert módon a hallgató is megtanulhatott. A kezdeményezés a társadalmi érdeklődés mellett állami támogatást is kapott: az Úttörő Szövetség lapján, a Pajtás újságon keresztül. Ez a médium közölte az adásban megtanított dalok kottáját, valamint a feladott rejtvényeket. Ez a műsor sajnos a várakozásokkal ellentétben nem tudta fenntartani azt a hatalmas érdeklődést, ami a

⁴⁹ A Röpülj páva záróünnepélyén (1970) a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon egyenesen azt mondta a közönségnek: „addig pedig innen el nem mennek”, amíg meg nem tanulják, s el nem éneklük a *Látod, Édesanyám* kezdetű népdalt.

⁵⁰ „A közös éneklés nekem élethivatásom, magamat tagadom meg, ha ennek lehetőségéről lemondok.” Kósa Csaba, „Vass Lajos nem változott” *Iffúsági Magazin* 10/5

⁵¹ Széll Jenő, „Vége jó, minden jó” *Élet és Irodalom*, 1981. március 14.

⁵² Célja „[...] a gyerekek népdalkincsének bővítése, az együtténeklés, játszás örömeinek megismertetése. Az adásokon keresztül nagy családot, sőt tábor szeretnénk kialakítani. Ennek nyilvántartott tagja lesz minden gyermek, aki majd helyes megfejtést küld be, bizonyos számú népdalt ismer stb. De legértékesebb tagjai azok lesznek, akik, akik maguk is jegyezték le dalt népdalénekesektől.” Vass Lajost idézte Gerzanics Magdolna 2007. április 14-én a Vasas Székházban Vass Lajos születésének 80. évfordulója alkalmából tartott konferencián.

⁵³ Uo. „Vass Lajosnak mindenre volt ideje. Ellenőrizte a lejegyzéseket, bízta a gyerekeket, a pedagógusokat, kijárt a helyszínre, mert a rádió számos vidéki felvételt is készített ekkor. [...] Örööm az ide vonatkozó leveleket (másolatokat persze, mert az eredetit Edit asszonynak adtam át), amelyben pl. így ír: »nagyon szépen köszönöm a gyerekek legutóbbi gazdag anyagát. Ezt a dalt visszaküldöm, mert lejegyzési hibát vélek benne felfedezni. Kérem, legyen szíves ellenőrizni... Ha valóban úgy van, ahogy lejegyezték, akkor romlással állunk szemben, ez, meg ez gyönyörű, értékes variáns stb.« A beérkezett dalokkal kapcsolatosan a Tudományos Akadémián is utána nézett, hogy pl. az adott faluban mikor, mit gyűjtött Kodály. Egyszerre mindenre odafigyelt, és mindennel, mindenkivel törődött, s biztatott a további munkára” Gerzanics Magdolna 2007. április 14.

Röpülj páva nyomán kialakult. Ennek egyik oka az lehetett, hogy nem túl sűrű időközönként, szinte eldugva jelentkezett, a *Napraforgó* című műsor részeként.

Vass Lajos nemcsak a népdalok gyűjtésével és televíziós vetélkedővel próbálta minél szélesebb körben terjeszteni a magyar népzeneét. Komponistaként is ez volt az egyik fő célja.. Első zeneszerzői próbálkozása, 17 évesen, egy népdalfeldolgozás volt, *Pusztai nóták* címmel. Muharay Elemér táncegyüttese számára népi táncdallamokat fűzött egybe, kórusművei között is szerepelnek népdalfeldolgozások; valamint komponált népdaljellegű kórusműveket is, sőt zenekari műveiben és gyermekoperáiban is rengeteg a népi idézet, elem.⁵⁴

A népzenei mozgalom szervezetének kiépítésében is aktív szerepet vállalt: 1970-ben ő alapította a Poroszlói Népdalkört, mely mára sajnos mindössze 10 tagúra fogyatkozott.⁵⁵ Több, a *Röpülj páva* vetélkedő hatására alakult dalkört látogatott rendszeresen, segítve ezzel fejlődésüket, lelkesítve a tagokat.

⁵⁴ Gyermekoperái például azért is könnyen tanulhatóak a gyerekek számára, mert a szereplőknek az „anyanyelvükön” kell megszólalniuk. A dallamok nem csak egyszerűek, de a gyermekjátékdalok zenei elemei köszönnek vissza bennük.

⁵⁵ *Heves Megyei Hírlap*, 2000. máj. 22.

Vass Lajos: *Három betyár* – elemzés

Vass Lajos 1952-ben komponálta a *Három betyár* című népdalfeldolgozását. A népballada, melyet még édesapjától, Vass Józseftől gyűjtött, már *160 poroszlai népdal* című dolgozatában is szerepelt. A Zeneműkiadó gondozásában, 1956-ban megjelent művet ugyanazon év augusztusában mutatta be a Magyar Rádióban az Állami Népi Együttes, Vígh Rudolf vezényletével. A vegyeskari művet a szerző 1965-ben átdolgozta szólóénekekre, klarinétára, cimbalomra és gordonkára. E későbbi változat a Magyar Televízió *TV-szöttek* sorozatában került bemutatásra 1969. november 9-én.⁵⁶

A feldolgozás alapjául szolgáló népdal **d** tonalitásban szerepel, ennek megfelelően a kórusműben is ez a hangnem az uralkodó. A népdal dramaturgiájának megfelelően Vass Lajos a betyárok szerepét a férfikarra bízta, a nekik válaszoló özvegyasszonyt főként az alt szólam jeleníti meg, a narrátor szerepét pedig végig a nőikar személyesíti meg. A népdal – Vass József előadásában – 5 strófából áll, ám a zeneszerző nem komponálta végig az összes szakaszt: a történet megértéséhez szükséges versszakokat megtartotta (1., 2., 3. és utolsó), a körülményeket bemutató, érzéseket leíró szövegrészeket pedig zenei eszközökkel helyettesítette a kísérő szólamok, átvezető zenei elemek segítségével. A ballada történéseihez alkalmazkodva különböző eszközöket használ, ami lehetőséget ad számára zeneszerzői sokszínűségének bemutatására. A kiválasztott négy strófa drámaian, tömören, mindössze 51 ütemben tárul elénk, tartalmazva mindazt, amit a történet és zenei ihletés sugároz. Vass Lajos szándéka szerint a balladai jelleg, annak számos eszközével, jelen van e műben.

A népdal vizsgálatakor két forrást vettem figyelembe. A mű alapjául szolgáló felvételt, melyen Vass József énekel⁵⁷, valamint a Kodály Zoltán által már 1923-ban, szintén Heves megyében gyűjtött változatot⁵⁸.

⁵⁶ Vass Lajos emlékezete. 162. A Kaposi Edit által összeállított műjegyzékben szerepel ez a feldolgozás, ám a Vass Lajos hagyatékban nem található. Az említett televízió-műsorban sem ez a feldolgozás szerepel, hanem a vegyeskari, ám az első versszak helyett az eredeti népdal első versszakát játszották be felvételtől, Vass József előadásában.

⁵⁷ A felvétel, mely a cd-mellékleten meghallgatható, Vass Lajos gyűjtése édesapjától, Vass Józseftől, 1964-ben, Poroszlón. Zenetudományi Intézet Népzenei Osztály, AP 5376/a. A szintén innen származó emlékeztető lejegyzés az 5. függelékben található.

⁵⁸ BARTÓK Béla, *Magyar népdalok - Egyetemes Gyűjtemény II.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1991. 306.

(2)

Dorogháza (Heves)
Bakos Topa Jánosné (32)

Gy: Kodály Zoltán

[1923. IV. !.]

5/63 VII

$\text{♩} = 69$

Ki-lenc bētyár a kocsmá - ba, Pi - ros bort i-szik ma-gá - ba,

Igy gondolko-zik ma-gá-ba: Ho - vá megyünk éjsza - ká - ra.

A kettő között a legszembeütőbb különbség a szövegben figyelhető meg.

Vass Lajos gyűjtése:

Három betyár a csárdába
Piros bort iszik bújába.
Így gondolkodik magába:
Hol maradunk éjszakára.

Egy közülük kitalálta:
Özvegyasszony ablakára,
Özvegyasszony ablakára,
Ott maradunk éjszakára.

Bekopogtat betyár módra.
Idehaza-e a gazda?
Nincs idehaza a gazda,
Gyere betyár, az ágyamra!

Nincs idehaza a gazda,
Gyere betyár, az ágyamra!
Vesd le a sáros csizmádat
Ne sározd el az ágyamat!

Éjfél után egy az óra.
Kelj fel, betyár virradóra!
Még a kutyák sem ugatnak,
Az irigyek mind alusznak.

Kodály Zoltán gyűjtése:

Kilenc betyár a kocsmába
Piros bort iszik magába
Így gondolkodik magába:
Hová megyünk éjszakára.

Özvegyasszony udvarába,
Hol az ajtó nincs bezárva,
Nyitva az ajtóm, begyühetsz,
Üres a lócám, leülhetsz.

Az ágyam is föl van vetve,
Gyere betyár, feküdj bele!
Nem fekszek én az ágyadba,
Nem költesz fel éjfél tájba.

Felköltelek olyan jókor,
Éjfél után egy órákor.
Éjfél után egy az óra,
Kelj föl betyár, eridj haza!

Még az ebek sem ugatnak,
Irigyeim mind alusznak,
Irigyeim sokasága
Annyi, mint a hajam szála.
Ha irigyem nem lett volna,
A babámé lettem volna.

A szövegi eltérés ellenére a két dallam csaknem azonos. Az első népdalsorban a dorogházi gyűjtésben megjelenő hangi eltérések akár a recitáló éneklésmód díszítésének is tekinthetők. Mindenesetre a domináns kezdőhang, mely recitálóhang is egyben, a tonikára való felugrás, majd a dominánsra való visszaérkezés egyértelműen mutatja a két dallam rokonságát. A legfontosabb eltérés a második sor első hangjának különbözősége:

Dorogháza, Kodály Zoltán gyűjtése:

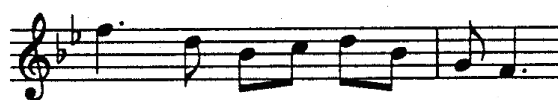

Poroszló, Vass Lajos gyűjtése:

Míg Vass József kvintet ugorva indítja a sort, a dorogházi változat ennél kis szekunddal feljebb kezdi. Bár ez a kis szekundnyi különbség csekélységnek tűnik, valójában nagy hatással van a dallam karakterére. Hiszen legmagasabb hangként ez határozza meg a népdal ambitusát. A poroszlói gyűjtést hallgatva a megjelenő nóna a kvintváltás érzetét kelti, ezért nem érezzük disszonánsnak. A Kodály által lejegyzett variánsban található szekstugrást pedig a kis decima hangterjedelem, és a tonális viszonyok teszik természetessé. Valószínűleg Vass Lajos ismerte ezt a változatot is, hisz a kórusműben mind a két verziót használja. A keretversszakoknál a szoprán szólam kis szekstet ugrik az első és második sor között, a középső két versszaknál pedig a kvintugrást választotta. A népdal harmadik sorát vizsgálva Vass József előadása a 2., és 4. versszakban hangról hangra egyezik a Kodály által leírtakkal, míg az 1., 3. és 5. versszak esetén a „magába”, „a gazda” és az „ugatnak” szavak első hangját egy szekunddal magasabbra énekli.

Dorogháza, Kodály Zoltán gyűjtése:

Poroszló, Vass Lajos gyűjtése:

Vass Lajos ebben az esetben az első versszakot veszi mintául, s a feldolgozás összes versszaka ehhez hasonul. Választásának egyik lehetséges oka a harmonizálásban keresendő. A népdal második sorának vége és harmadik sorának eleje hangjait tekintve egyetlen hármashangzat felbontása. Ha a harmadik sor végén is a hármashangzatot kiadó dorogházi változatot használja, az nagyon leszűkítette volna a harmonizálási lehetőségeket.

A darabot a narrátor szerepében a nőikar indítja a népdal dallamával, kényelmes hangfekvésben a domináns **a'** hangról, unisono; majd az intonáció után a 3. ütemben berobban a férfikar is, melynek pillanatában egy **b** alapú szeptimakkord szólal meg. A balladai szerkesztésmódhoz hasonlóan a zenei folyamat is mellőzi a hosszú bevezetést, máris kinyitja a hangzó teret, indítva a megállíthatatlan folyamatot. A szeptimakkordot rögtön egy bővített kvintszett követi, mely e műben még több helyen is kiemelt szerepet kap.

Há-rom betyár a csár-dá - ba Pi - ros bort iszik bú - já - ba.
 Pi - ros bort i - szik bú - já - ba.
 Pi - ros bort i - szik bú - já -
 Pi - ros bort i - szik bú - já -

Míg az első két népdalsor azonnal követte egymást, a második és harmadik közötti – szinte csak lélegzetvételnyi – szünetben a komponista férfikari tercmenettel vezeti tovább a hallgatót a párhuzamos hangnem, az F-dúr felé, ezzel is feloldva a nyitó kép erőteljességét. Ezt a tercelést mintegy átvéve kíséri a továbbiakban az alt a dallamot éneklő szoprán szólamot. A zene lecseng az „így gondolkodik magában” szövegnél. A mű komponálásakor Vass Lajos az első két sort minden versszakban következetesen egybetartozónak tekinti, megszakítás nélküli lejegyzéssel – sőt, a második strófában már a záróhangra indítja következő sort (21. ütem). A versszakok 3. és 4. sorai ezzel szemben minden esetben önálló egységként fogalmazódnak meg. Ezek között átvezető motívumokkal teremt kapcsolatot, melyek eszköze gyakran nyugvópontból induló skálamenet. Akárcsak a 6. ütemben, ahol a tenor szólam skálamenettel vezeti tovább a hallgatót, majd visszafordul, hogy összekösse a nőikar egyvonalas **c**-jét a basszus szólam kis **a**-jával, az előző sor záróhangját a következő indítójával.

A 7. ütemtől a betyárokat megszemélyesítő basszus szólamhoz kerül a népdal negyedik dallamsora. Amikor először meghalljuk a betyárok kérdését, („*Hol maradunk éjszakára?*”) a bizonytalanságot, tanácstalanságot a *mp* dinamika is érzékelteti. A szoprán szólam ezt egy negyed késéssel *piano* imitálja, visszhangozza, míg a vele együtt érkező akkordban a tenor szólam szekundsúrlódása a basszussal késleltetés érzetét kelti. A tenor szerepe egy kicsit elválk a többi szólamétól, szöveg nélkül segíti tartott hangjaival a hangulatteremtést.

Az első és második versszak közötti átvezetés csupán egy ütemmel bővíti a népdal eredeti, 8 ütemes terjedelmét. A fő átvezető elem itt is a záróhangtól a kezdőhangig vezető skálamenet. E szerep ezúttal – regiszterváltással – a szoprán szólamé, sőt a skálamenet iránya is megfordul, ezúttal felfelé vezet.

A második versszakot ismét a nőikar indítja, ám ezúttal két szólamban. A 10. ütem zeneszerzői utasítása *poco misterioso*, ezzel készíti elő Vass Lajos a drámai döntést, az előző kérdésre a megoldást. A nőikar izgatottan recitálja: „Egy közülük kitalálta”. Példa nélkül való, hogy egy népdalsor egy ütemessé tömörül. Ritmikáját tekintve ez az indítás diminuált a

mű elején lévőhöz képest, így az eredetileg másfél ütemes (6 negyedek) népdalsor egy ütemesre sűrűsödik.

A folytatásban a betyárok hirtelen jövő ötletét látványos effektussal, *sfp*-val jeleníti meg Vass Lajos. A tenor szólamban dallamvariánssal él: az eredeti szextugrás helyett kvint szerepel.

Poco misterioso

The musical score is for a piece titled "Poco misterioso". It consists of three staves: Soprano (top), Tenor (middle), and Bass (bottom). The lyrics are in Hungarian. The Soprano part starts with "Egy közülök kitalál- ta:" and then has a long note. The Tenor part has "Öz - vegy asszony ab-la - ká -". The Bass part has "Öz - vegy asszony ab - la - ká -". There are dynamic markings: *mf* (mezzo-forte) and *sfp* (sforzando-pizzicato). The tempo is marked "Poco misterioso".

Ennek következtében a basszusban megjelenő imitáció, mely az eredeti, meg sem szólalt dallamot hozza, szeptimsúrlódással lép be. Oly gyakori az ilyen típusú disszonancia a műben, hogy felmerül a gondolat, a dallam változtatása ennek érdekében történt. A disszonancia – az eredeti népdalból adódóan – F-dúrra oldódik, az imitációs technikának köszönhetően a tenorban, majd a basszusban megjelenő hármashangzat felbontásokkal. A zárlatot erősítő domináns harmónia a bővített kvintnek, valamint annak késleltetett feloldásának köszönhetően oly határozott, hogy itt a szerző nem alkalmaz átvezető dallamot. Statikussá válik a zenei anyag, s hat ütemen keresztül csengeti le az első zenei részt. A 14. ütemben egyértelműen kiderül, hogy a zeneszerző gyakorló karnagy. Ugyanis a basszus szólam számára a *c'* hang szép *piano* indítása gondot jelenthetne, ám a tenor szólam segítségével ez már könnyedén megoldható. A kíséretben ismét megjelennek a skálamenetek: a 14-15. ütemben az altban felfelé, a 16. ütemtől a versszak végéig a tenorban végig lefelé. A szoprán szólam az utolsó dallamsor hangjait többszörösére lassítva egészíti ki a harmóniákat. Az 1. strófában az azonos helyen, a 4. dallamsorban szűkmenetes (negyedek) imitációt alkalmaz a szerző. Itt (a 2. strófában) a szoprán szólam proporciós elv alapján (négyeszeres augmentáció) követi a basszus dux szólamát. A szövegre, a szerepek kiosztására is folyamatos figyelmet fordít: csak a betyárokat megszemélyesítő basszusok énekelnek többes szám első személyben, a többi szólam kommentál, sejtelmes hangulatot kelt. A korábban említett augmentáció következtében a versszakok közötti átvezetés ezúttal két ütemmel (18-19.) bővíti a periódust,

tovább folytatva ezzel a megkomponált lassítást. Az átvezető harmóniában Vass Lajos szűkített oktávúrlódást használ, ezzel mintegy várakozást keltve a hallgatóban, vajon sikerül-e a betyárok terve.

17

sostenuto

mp Be kopog - tat betyár mód -

ma - rad - nak, ott.

ma - rad - nak, ott.

Be kopogtat betyár mód -

Bekopog - tat betyár mód -

f

ká - ra, a

Ez harmóniaiilag a darab elején is megjelent bő szextes akkord (ezúttal kvinthang nélkül), valamint a szoprán már említett dallami ismétlésének egymás fölé helyezéséből adódik. Itt – ellentétben a 3. ütemmel – a zeneszerző kihasználja a bő szextes akkord adta modulációs lehetőséget: feloldva az akkordot domináns hangnemi területre vezet.

A harmadik versszak elején négy ütem alatt hatféle tempó- és előadásra vonatkozó jelzés fordul elő. *Agitato* a kopogtatás sürgetése, *sostenuto* a „betyár mód” megjelenítése, *allegro* a betyárok erőteljes megszólalása. Az elíziós indítás a betyár és az özvegy türelmetlen várakozásának megjelenítése. A mű során egyedül itt fordul elő, hogy a szereplők egymás, vagy a narrátor végzavát (záróhangját) ki sem várva, egymás szavába vágva indítják saját mondanivalójukat. A *rallentando* már a válaszra való várakozást jelzi, míg a *molto tranquillo* és *espressivo* az asszony bujaságát tolmácsolja az alt búgó hangján. Ez a versszak is unisono (e') indul, ám ezúttal alatta a basszus még tartja az új hangnem A-e üres kvintjét. Érdekes, hogy a tenor szólam nem oldja fel az előző versszak végén lévő vezetőhangját, ez által jöhetett létre a két versszak elízióval történő kapcsolása (20. ütem).

17

sostenuto

mp

Be kopog - tat betyár mód -

ma - rad - nak, ott.

ma - rad - nak, ott.

Be kopogtat betyár mód.

Bekopog - tat betyár mód -

ká - ra. a

A ritmus a szöveghez alkalmazkodik („Bekopogtat betyár módra”), és egyben a kopogtatást is megjeleníti. A tenor szólam lefelé nyitó skálamenete rímeli a 10. ütem alt szólamára. Akárcsak a basszus szólam dallamkezelése a 11. ütem tenorjára – itt is a kvintugrásos változat hallható. Ebből is látható a zeneszerzői következetesség, a mű egységére való törekvés. A 20. és 21. ütemben ismét megjelenő bővített kvintes ingamozgású domináns hármashangzat ezúttal kétszer is megszólal. Míg az előző versszakban az imitáció bővítette a 2. sort, itt az előbb említett akkord ismétlése, valamint a bariton szólam augmentált dallammotívuma a bővítés eszköze. A népdal dallamában ezen a területen hármashangzat-felbontás van. Ez egyrészt erősen leszűkíti az adott rész harmonizálási lehetőségeit, szinte megszabja a harmóniát, másrészt viszont a motívum önmaga is harmóniakitöltő szerepet kaphat.

A következő ütemben az asszony hívására (23. ütem) a basszus szólam a tenor 6. ütemét, tehát az első versszak analóg helyét idézi – természetesen szintén domináns hangnemben.

TENOR 5. ütemtől

mf

ba.

p

Ó a

BASSZUS 20. ütemtől

mf

I - de-ha-za-e a gaz - da?

pp *dolce*

a

Az ezt követő átvezető rész (26-33. ütem) balladisztikus homályba burkolja a további eseményeket, érzékeltetvén a betyár és az asszony között kialakult szenvedélyt. Ennek zenei eszközei: fokozás tempóban (*più mosso*) és hangerőben, sóhajszerű motívumok a női szólamban (szoprán), emelkedő mellékdominánsokkal színezett szekvencia, majd lassú csendesedés. A 30. ütemtől a nőikar négy ütemes *e'* és *h* nyugvópontjához két és fél ütem erejéig a tenor szólam is csatlakozik, szintén *e* hanggal, majd mikor a basszus is elérkezik ehhez a hanghoz (32. ütem), a tenor *f* hangra, szekundsúrlódásra nyit, ami a 34. ütem elíziós zárlatában az a-moll kvinthangjára oldódik. A 30. és 34. ütemek között a fő szerep a basszus szólamé: a népdal harmadik sorának dallamát hozza, augmentálva, ami szintén a lenyugvást, lassulást jelzi.

25 *dolcissimo* *più mosso*

pp *crescendo* *ai* *mf*

Gye-re be-tyár az á - gyam - ra!

pp *mf*

a *a* *a*

a *a* *a*

29 *decrescendo* *molto sost.*

a *a* *p* *A*

a

34 Éj - fél u - tán egy az ó - ra, Kelj fel be-tyár vir-ra dó - ra!

pp *pp* *pp*

Éj - fél u - tán egy az ó - ra, fel be-tyár vir-ra dó - ra!

pp

de kelj fel, kelj fel vir - ra - dó -

de kelj fel, kelj fel vir - ra - dó -

A 34. ütemben indul az utolsó versszak. Az elízió miatt – bár ez az utolsó strófa harmóniaiailag nagyon hasonlít az elsőre – a hangnemérzet bizonytalan, csak a 36. ütemben válik egyértelművé ismét a **d** tonalitás. Ezt a versszakot visszatérés helyett inkább visszaemlékezésnek nevezném. A mű eleji erőteljes kocsmái kép *fortissimó*jával szemben itt a férfikar belépése *pp* marad, nem robban be, hisz ébresztgetésről van szó, nem pedig felverésről. Ezen utolsó strófában fordul elő egyedül, hogy Vass Lajos egy dallamsort egymás után – nem imitációként – többször is megkomponál: a népdal utolsó sora kétszer hangzik el: egyszer az első, majd pedig a második versszaknak megfelelő harmonizálásban. Ez utóbbinál ismét megjelenik a szűkített oktáv, mely itt már inkább csak egyfajta visszaidézés.⁵⁹ A bővített szextes akkord után következő **a-e** kvinttel induló utolsó öt ütem már kódának tekinthető.

47 **a tempo**

a - lusz - nak.

a - lusz - nak.

Az í - ri - gyek mind a - lusz - nak.

Aj! mind a - lusz - nak.

sfpp

A bariton szólamban megjelenő második dallamsor az eddigi előfordulások alapján (3-4. ütem, 11-12. ütem, 21-22. ütem, 36-37. ütem) **F**-dúr felé vezetne; ám a 49. ütemben megjelenő, váratlan **D** orgonapont megjelenésekor szubdomináns funkciójával az **a** tonalitást erősíti. Az orgonapont fölött megszólaló nápolyi szextben (50. ütem) a zeneszerző a disszonancia érdekében szándékosan otthagyja az **a** hangot, melyet lefelé vezetve éri el a záró **D**-dúr akkord tercét. Érdekes, hogy az utolsó előtti **e-g-b-d** hangokból álló akkordot a komponista nem szekundakkordként kezeli, csupán az átmenőhangokból, késleltetésekből adódó disszonanciának, mely után az utolsó akkordra visszaérünk a mű alaptonalitásához, a **d**-hez. Visszafelé tekintve az előző 5 ütemre, a **d** tonalitásból kiindulva az 50. ütem elején

⁵⁹ Olyan jellegzetes ez a harmóniai fordulat, hogy még a művet először hallgató is könnyen észleli a

megjelenő kvintszext-akkord a **d** alaphangnem mollbeli IV. fokaként értelmezhető, melyből a II. fok hangjait (**e-g-b-d**) érintve alakul ki a plagális zárlat.

A mű – a kórusirodalomban ritkán előforduló módon – dinamikai csúcspontját már a harmadik ütemben eléri. Ennek oka a szövegben keresendő: a legfelfokozottabb jelenet az indító kocsmajelenet. A többi kép mind nyugodtabb. Formailag a mű három részre osztható. Az első rész az első két versszak (1-19. ütem), a középső, drámai rész a harmadik (20-33. ütem), a zárórész a negyedik versszak. A formai arányok kiegyensúlyozottak; az egy versszakból álló zárórész hasonló terjedelmű, mint az első formai rész két strófája.

A strofikusságot vizsgálva felfedezhető egyfajta hasonlóság a négysoros népdalszerkezethez. Gyakori jelenség a népdaloknál is, hogy a harmadik sor hordozza a hangnemi és a dramaturgiai eltérést (AABA sorszerkezet). Jelen esetben a 3. versszak (20-33. ütem) zenei megfogalmazása jelentősen eltér a többitől. Sokkal változatosabb, mind előadásmódjában, mind dinamikájában; harmonizálásában is elkülönül. A domináns hangnem megjelenése így nyer még inkább létjogosultságot.

Vass Lajos elsődleges célja e népdal feldolgozásakor nem az volt, hogy populáris, könnyen előadható kórusmű szülessen. A ballada mondanivalóját, ősi szépségét és egyszerűségét kívánta bemutatni, kiemelni. A dallam végig jól követhető, még ha a szólamok át is adják azt egymásnak. Míg az eredeti népdal előadójának csak saját hangja áll rendelkezésre a hangulatok, árnyalatok, párbeszédok kifejezésére, a zeneszerző számtalan kifejezőeszközt használhat. Ennek gazdag tárházát figyelhettük meg ebben a kompozícióban is. Szólamonkénti megszemélyesítés (férfikar-nőikar), regiszterváltások, dinamikai sokszínűség, harmóniák tudatos használata, ritmikai, hangzatfűzési változatosság, a zene segítségével a történet szöveg nélküli tovább-beszélése. A népdalfeldolgozásban Vass Lajos a műfaj összes eszközét a ballada minél plasztikusabb kifejezésének szolgálatába állította.⁶⁰

visszaulást.

⁶⁰ Az elemzés megírása után nem sokkal rábukkantam az Országos Széchenyi Könyvtár archívumában egy gépelt dokumentumra, melyben Vass Lajos mutatja be röviden ugyanezen művét. (A dokumentum tartalmát annak formátumát közelítőleg megőrizve a 6. függelék tartalmazza.) A zeneszerző szavai alapvetően alátámasztják az itt leírtakat.

Vass Lajos, a néptanító

Zenei nevelés az ötvenes-hatvanas években⁶¹

A nevelés, és azon belül a zenei nevelés nem csak az iskola feladata. Ott volt és van mindenütt: a kirándulásokon, klubokban, művelődési házakban, mindenhol, ahol bármiféle zenei tevékenység végezhető. Ebből következik, hogy a zenei nevelés nem csupán a pedagógusok feladata, nem csak rajtuk múlik. A szülők, valamint a társadalom felelőssége is igen nagy.

A zenei népművelés „társadalmunk minden korosztályára, valamennyi rétegére kiterjedő szervezett pedagógiai tevékenység. Formái éppen a benne résztvevők nagy tömegeire, életkori és műveltségi rétegződésére való tekintettel igen sokrétűek, változatosak.”⁶² Amennyiben ebben az emberek önként vesznek részt, akár hatásosabb is lehet, de csak abban az esetben, ha jól szervezett. De ez felkészült szakembert, pedagógust igénylő feladat. Bár az iskolákban is egyre többen kívántak részt venni a zenei életben (kórusok, zenei vetélkedők), ez az igény az iskolán kívüli zenei népművelés iránt még fokozottabban jelentkezett. „A felszabadulás óta ez az érdeklődés a szó szoros értelmében zenei tömegmozgalmat teremtett.”⁶³

Maróti Gyula a zenei népművelésben résztvevőket 3 csoportba sorolja:

1. a különféle típusú ének-, zenekarok, kamaraegyüttesek tagjai, tehát akik a zenével rendszeresen, előadói célzattal foglalkoznak.
2. társadalmi szervezetek által évenként rendezett zenei szemlék, fesztiválok, versenyek, találkozók aktív résztvevői. Ezek az emberek a zenét „rendszeretlenül, nem előadói célzattal, de közvetlen és alapos megismerési szándékkal művelik”.

⁶¹ A fejezet MARÓTI Gyula: A zenei népművelés című tanulmánya alapján készült. In *Zenei nevelés Magyarországon*, szerk.: SÁNDOR Frigyes, Zeneműkiadó 1964.

⁶² i.m. 100.

⁶³ i.m. 100.

3. A koncertlátogatók, „a zenei népművelési rendezvények törzsközönsége, az állandó zenehallgatók népes tábora”. Ez utóbbiak közül kerülnek ki Vass Lajos „növendékei” is. Ez a csoport Maróti szerint 1964-ben az ország lakosságának 15-20 %-a .

Az iskoláskorúak iskolán kívüli zenei nevelésénél fontos szempont, hogy számukra érthető, érdekes módon közelíthessenek a zenéhez, valamint, hogy az iskolán kívüli tevékenység legyen összhangban az iskolai oktatással. Felnőtteknél pedig alkalmazkodnia kell a résztvevők műveltségi színvonalához.

„ A zenei népművelés végső soron valamennyi formájában azt a törekvést szolgálja, hogy minél többen zenét szerető, értő, jó ízlésű, zeneileg biztos értékítéletű emberekké váljanak.”⁶⁴

A zenei népművelés lehetősége Magyarországon nem annyira a hangszeres, mint inkább a vokális vonal erősítésével látszott megnyílni. A magyarok szívesebben vettek részt egy-egy dalárdában, mint hogy hangszert ragadva előadókká váljanak. Ez is ösztönözhette Kodály Zoltánt, Bartók Bélát, valamint követőiket, hogy kórusműveket komponáljanak különböző képességű, képzettségű együttesek számára. Ez az éneklési kedv lett az Éneklő Ifjúság mozgalom⁶⁵ elindulásának és gyors sikerének kulcstényezője is. A mozgalom anyagi támogatása csak a „felszabadulás” után kezdődött meg, s vált fontossá az állam számára. A nemzeti kórusmozgalom azonban gyors sikereket hozott (nemzetközi versenygyőzelmek, Debreceni Nemzetközi Kórusverseny sikere). A zenei népművelés hazánkban tulajdonképpen a kórusmozgalomra támaszkodva épült és bővült. Sajnálatos, hogy napjainkban épp ez az évtizedeken át szilárd, biztos alapot nyújtó terület nem kap kellő támogatást.

A népművelési lehetőségek ebben az időszakban Maróti csoportosítása szerint a következőképpen alakultak:

⁶⁴ i.m. 101.

⁶⁵ A Bárdos Lajos által alapított Magyar Kórus folyóirat és kiadó állt az 1934-ben induló, majd országosan kiszélesedő *Éneklő Ifjúság* mozgalom mögött. A mozgalomnak – mely nevét Bárdos feleségének köszönheti – Bárdos volt a vezető személyisége. A Kodály által is támogatott kórustalálkozók célja az volt, hogy szereplési lehetőséget adjanak a gyermekkaroknak, és igazi élményhez juttassák őket a közös éneklés és egymás műsorának meghallgatása révén. Azóta generációk daloltak a színpadon az éneklés öröméért és a különböző fokú minősítés megszerzéséért. A KÓTA megalakulása óta szervezi és koordinálja az egész országban élő Éneklő Ifjúság mozgalmat, melyhez 1970 óta minősítési rendszer is kapcsolódik.

1. iskolákban: versenyek, szemlék, különböző korosztályoknak és kategóriáknak. Kamara és szóló, kórus, ifjúsági zenekar.

2. műkedvelők (főként felnőttek) számára: a kórusélet volt a legfejlettebb, hiszen ez nem követelt feltétlenül zenei képzettséget. Ezen kívül lehetőség nyílt amatőr zenekarok létrehozására is. Ez természetesen állandó és szervezett tevékenység. „Van szakszervezeti és egyéb tömegszervezeti énekkar, amely egy-egy szakma (textiles, vasas stb.) vagy szövetkezet-típus dolgozóiból összeválogatott nagy együttesnek (ének-, zene-, tánckar) a kórusrészlege.”⁶⁶

3. zenei szakkörök, zenebarát körök és klubok: tagjaik „a felén járnak annak az útnak, amelyen a zenehallgató közönségből aktív zenélést folytató műkedvelő válik”⁶⁷. Ők adták a bérletes hangversenyek állandó közönségét. Ezen hangversenyeken a konferáló szerepét egy-egy zenetörténész, zenepedagógus tölti be, s osztja meg a zene titkait az érdeklődő hallgatóval.

Vass Lajos pedagógiai tevékenysége bizonyos módon mindhárom kategória tagjaihoz kapcsolódott: tanított a Tisztifőiskolán, karnagya volt az amatőr Vasas kórusnak, valamint hangversenyein minden alkalmat megragadott az érdeklődő közönség ismereteinek bővítésére. A következőkben a fenti felosztás szerint vizsgálom Vass Lajos pedagógiai munkásságát. Elsőként a zeneszerző a gyermekek zenei nevelését célzó törekvéseit, valamint a zeneértő közönséget nevelő műsorvezetőt kívánom bemutatni. Mivel a kórusokhoz kapcsolódó tevékenysége a legfontosabb számomra, ezért e témának külön fejezetet szentelek.

Népnevelés a gyermekeknek komponált műveken keresztül

Vass Lajos népnevelői munkásságát vizsgálva nem hagyhatjuk figyelmen kívül a gyerekekhez való viszonyát. Már 1944-ben, mikor a szülőfaluját elfoglalták a szovjet csapatok, vállalta a bevonult és fogságba esett tanítók helyettesítését, 8. osztályosokat tanított.

⁶⁶ *Zenei nevelés Magyarországon* 111.

⁶⁷ i.m. 116.

Rádióban, televízióban ismeretterjesztő műsorokat is vezetett, külön figyelmet fordítva az általános iskolás korosztályra. A nekik szóló műsorokban igyekezett minél érdekesebben, változatosabban, általuk már ismert dolgokhoz kötve bővíteni zenei, főként népzenei ismereteiket.

Cikkeiben, nyilatkozataiban rendszerint felhívta a figyelmet az oktatás hiányosságaira, sőt javaslatokat is tett ezek pótlására.⁶⁸ Konstruktív ötletekkel állt elő a Népfőiskola tanítóképzése részére is⁶⁹, ami közvetve szintén a gyerekek neveléséhez kapcsolódik. Ez egy olyan közelítés, amire a mai világban is nagy szükség lenne, hiszen gyermekeink lelkiileg egészséges felnőtté válása szülei és tanárai odafigyelésén, szeretetén, pedagógiai érzékén és hozzáértésén is múlik.

A Vass Lajos által komponált kórusművek között viszonylag kevés a gyermekkarok száma – összesen 10 ilyen írt Weöres Sándor, Donászy Magda, Székely Dezső Iványi Mária, Kapuvári Béla verseire, valamint népi szövegekre.⁷⁰ Ám Vass Lajos igazi ajándéka a gyermekeknek a ritka műfaj, a gyermekopera repertoár bővítése.

A gyermekopera mint műfaj pedagógiai szempontból nagyon fontos, hisz előadói és közönsége egyaránt gyerekekből áll. Ezt a zeneszerző a komponáláskor kiindulási alapnak tekintette. Ily módon a hangszeres kíséret – melyet profi zenészek játszhatnak – bonyolultabb, változatos, sokféle ütőhangszert megszólaltat, az énekszólamok egyszerűbbek, a könnyű megjegyezhetőség érdekében nem túl hosszúak, a gyerekek számára kényelmes

⁶⁸ „Ha az ember hisz valamiben, azt minden körülmények között szolgálni köteles.” „Van már vagy húsz esztendeje, hogy a Kórusok Országos Tanácsával az élen felvettük a harcot azért, hogy a szakmunkás iskolákban, tanintézetekben legyen valami rendszeres, a tanterv által biztosított zenei és művészeti oktatás. Eddig még nem sikerült megvalósítani.” „Most, amikor újjászervezik a magyar iskolarendszert, ott kellene, hogy sokan segítsenek abban, hogy a fiatalok kellően részesüljenek népünk kincséből, a nemzeti hagyományok ismeretéből.” „... a tantárgyak szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Nem lehet történelmet és irodalmat tisztességesen tanítani a zene nélkül.” Közös éneklés=nacionalizmus! (Vass Lajos visszatért), *Szent korona*, 1990. május 30. 8.

⁶⁹ „Legfontosabb, hogy a hallgatók minél többet énekeljenek. [...] S ne csak a zenei foglalkozásokon énekeljünk: keressük meg a megfelelő népdalt az irodalom, a történelem, a földrajz, a néprajz, sőt a társadalomtudományok témáihoz is! Ez persze a munkaterv összehangolását igényli. Énekeljünk akkor is, amikor fáradtak vagyunk, mert az ének felfrissít. S ne csak egyvalaki legyen a nótafa: a népfőiskola minden hallgatója tanuljon dalt kezdeni!” „A népfőiskola énekkarrá varázsolása örömdetesz gyümölcsöket hozhat: a többszólamúság, a harmónia belülről való átélése nagyobb élmény, mint ugyanannak a műnek passzív hallgatása.” „[...]Jegy alkalommal egy színjátészó tanfolyamon 20 órát kaptam tetszés szerinti felhasználásra. Ebbe a 20 órába belesűrítettem a 8 általános iskola kottaolvasási tudományát. Az eredmény: a népdalok nehézségi fokán lévő zenei anyagot mindenki önállóan meg tudta tanulni kottából egyedül is” VASS Lajos, Zene, in: *Népfőiskola tegnap, ma, holnap*, szerk.: HARSÁNYI István, Püski – Magyar Népfőiskolai Társaság, Budapest, 1991.231-232.

⁷⁰ A pontos műjegyzéket lásd a 7. számú függelékben.

hangterjedelműek. Az énekszólam dallama, mely sok esetben népdal-szerű, szinte minden esetben megerősítést kap valamely hangszeres szólamban, ezzel is könnyítve a még nem túl nagy rutinnal rendelkező előadók feladatát. Ennek köszönhetően zeneileg érdekes, ám a gyermek-szólisták szempontjából megoldható kihívást jelentő művek kerültek ki a szerző tollából.⁷¹ A Magyar Rádió Gyermekkórusa számára több gyerekoperát, a Muharay Elemér által vezetett Magyar Ének-, Játék- és Táncegyüttes megrendelésére pedig mesejáték-zenét komponált. Született négy bábjáték-zene is.⁷²

A gyerekeknek készült művek még egy igen lényeges feladatot töltenek be. Az értő közönség nevelése már Kodály eszméi között is fontos helyen állt. Ez itt is így van, hiszen a gyermekoperákat megkedvelő gyerekek valószínűleg operát kedvelő felnőttekké serdülnek majd – ezáltal a zeneszerző saját későbbi közönségét neveli, terelgeti a komolyabb műfajok felé.

A Röpülj páva

A CSEMADOK már 1968-ban rendezett a *Röpülj pávához* hasonló népzenei versenyt *Tavaszi szél vizet áraszt* címmel. „Nincs ugyan írásos nyoma, de feltehető, hogy Vass Lajosnak is része volt [a rendezvény létrejöttében.] [...] Ezen a népdaléneklés mellett a néptánc, a hangszeres népzene, sőt színpadi feldolgozásban a néphagyományok egyéb válfajai is helyet kaptak.”⁷³ A versenyt kis kihagyással azóta is két évente megrendezik. A *Tavaszi szél...* a közös vonások ellenére nem tekinthető a *Röpülj páva* közvetlen előképének. Sokkal valószínűbb, hogy az érdeklődés ezidőtájt olyannyira felerősödött a népművészetek iránt, hogy az egyik legjelentősebb, s mindenképp legnagyobb hatású médium nem vonhatta ki magát az ehhez kapcsolódó kezdeményezésekből.

A *Röpülj páva* mozgalmat a felületes szemlélő tulajdonképpen a „20. század Megasztár vetélkedőjének” is nevezhetné. Ám ez nem egy egyszerű vetélkedő volt. Ez egy olyan ember ötlete, aki felfedezte a média egyre nagyobb befolyását, óriási hatását az emberekre, s egy

⁷¹ A pontos műjegyzéket lásd a 8. számú függelékben.

⁷² *Mese az esztendőről* című gyermek-oratóriuma bemutatója kapcsán a zeneszerző így nyilatkozott: „Egy év óta [...] leginkább gyermekek számára komponálok, mert úgy érzem, hogy az utóbbi években a szerzők kissé elfeledkeztek róluk [...] az a cél vezetett, hogy a gyermekeknek ne csak éneklési, hanem játékos kedvét is kielégítsem.” „Vass Lajos – új műveiről”, *Film Színház Muzsika*, IV/4. (1960. január 22.)

⁷³ *Vass Lajos emlékezete* 86.

másiké, aki ezt kulturális nevelésre, a magyarság népi öntudatának építésére használta.⁷⁴ Ily módon korábban elképzelhetetlen mértékben széles réteghez tudta eljuttatni a népzene, s olyan embereket is megénekeltetett és megtanított a valódi népzene értékeire, akik azelőtt a népdalt összekeverték a magyar nótával. Ezen a ponton Vass Lajos neve ismét összekapcsolódik Kodály Zoltánéval, hisz mindkettejük célja: „legyen a zene mindenkié”, különítsük el az értékes „saját” népzeneinket a zeneileg gyakran igen silány nótáktól. Vass Lajosnak e fórum segítségével ez tényleg sikerült. Elérte, hogy az emberek népdalokat énekeljenek, és érdeklődjenek azok iránt. Igazából ehhez persze kevés a média. Szükség volt egy olyan lenyűgöző személyiségre, aki elkötelezett híve az igényes népzene, és hittel, a téma iránti őszinte érdeklődéssel vezeti be a „laikus” közönséget annak rejtelmeibe. Mert csak az tud hiteles lenni, átadni valamit embertársainak, aki maga is hisz abban, amit csinál, valamint értője is annak. Vass Lajos évtizedekig gyűjtött népdalokat, feldolgozta őket. Használta a népzene jellemző stíluselemeit, fordulatait kompozícióiban is. Emellett jó pedagógiai érzékkel rendelkezett, tudta, hogyan kell úgy tájékoztatni, művelni az embereket, hogy azt élményként éljék meg. Persze ebben segítségére voltak a kitűnő előadók, valamint az általa képviselt zene megkérdőjelezhetetlen értéke.

Bár a műsor nem Vass Lajos ötlete volt, hanem Lengyelfi Miklós szerkesztőé, a leginkább a közönséget célzó része, a közös éneklés a műsorvezetőhöz kapcsolódott. Saját elmondása szerint eleinte nem is akarta a szerkesztőség engedélyezni a közös éneklést, így az első két adás e nélkül ment le. Csak mikor Dunapatajról közvetítettek, ahol Kodály az utolsó előadását tartotta, engedélyezték az együtt-éneklés kipróbálását a főpróbán.⁷⁵ Innentől viszont a közös éneklés ügye eldőlt – a nagy siker lavinaként söpörte el az előzetesen aggodalmaskodók érveit. (Vass Lajosban nyoma sem volt bizonytalankodásnak e téren, hisz kórusaival rendezett

⁷⁴ Hogy ez mennyire tudatos volt, kiderül Vass Lajos későbbi nyilatkozatából:

„A végére hagytam azt a két fórumot, ahonnan a zene naponta kopogtat az otthonok életébe: a rádiót és a televíziót. A rádióban a zene igazán előkelő rangot foglal el. Külön kiemelem, hogy az énekkaroknak szinte egyetlen állandó és pótolhatatlan szereplési fóruma az Éneklő Ifjúság és a Kóruspódium.” „A tévében is nyilvánvalóvá vált, hogy bizonyos zenei műsorok népszerűek.” Okulni kéne a külföldi példákból. „[...] ha itt úgy látszik, hogy a versenyek kötik le a legjobban a nézőket, akkor rendezzenek több versenyt!” VASS Lajos, Amatőrök ügyében, *A Magyar Kodály Társaság Hírei*. 1990.

⁷⁵ Marosvásárhelyi Rádió, 1992. augusztus 10. Kelemen Ferenc riportja a Magyarok III. Világtalálkozója kapcsán. Első, vágatlan, tisztázatlan anyag másolata (Vass Lajos özvegyétől)

koncertjein rendszeresen dalra fakasztotta a közönséget.⁷⁶⁾ Ettől az alkalomtól kezdve nem volt *Röpülj páva*-adás a közönség aktív szereplővé válása nélkül.

A vetélkedő felpezsdítette a magyar kulturális életet, növelte a népzene iránti érdeklődést. A versenyzőkre szavazni kétféle módon is lehetett: telefonon, vagy egy-egy saját gyűjtésű⁷⁷ népdal beküldésével. Vass Lajos maga is rengeteg levelet kapott, melyekben a nézők – gratulációjuk mellett – egy-egy népdalt is küldtek, valamint az ország különböző tájaira hívták népdalkörök előadásaira. A műsor hatalmas sikerét híven tükrözi az újságok rendszeres beszámolói mellett, hogy a közbeszéd tárgyává vált, sőt paródia is született belőle.⁷⁸ S még egy médiasiker: több cikkíró is úgy érezte, nem írhat a *Röpülj páváról* anélkül, hogy egy népdal kottáját ne közölje. Ez szinte példátlan eredmény. Sem azelőtt, sem azóta nem volt arra precedens, hogy szakmai lapok mellett népdalok kottáját (vagy bármilyen zenei anyagot) a legnagyobb példányszámú napilapok is leközöljenek. Ily módon Lengyelfi Miklós és Vass Lajos kezdeményezésére a teljes médiavilág megmozdult a televízióműsor sikere kapcsán a népzene érdekében. Ezt fogalmazta meg Szigeti Piroska is: „Az igazi győztes azonban a népdal. Mert bármelyik versenyzőre is szavazott a sok tízezres közönség – a népdalra mondott igent.”⁷⁹

A vetélkedő iránti érdeklődés – Vass Lajos szerint – előre látható volt. „[...] sok ember akkor is megnéz egy versengést, ha a téma nem is érdekli, csak azért, mert verseny.”⁸⁰ Ám az érdeklődés fenntartása már nehezebb feladat. A műsor színvonala, és a műsorvezető személyisége két olyan tényező, amely meghatározza, sikerül-e a képernyő előtt tartani a nézőket. Ráadásul a műsor nem csak közönségsikert hozott. A hatalmas nézettségre építve Vass Lajos újabb ötlettel állt elő: az adásban mindig elmondta, kiknek köszönhetik a fellépők a ruháikat, felszerelésüket, útiköltségüket. Ily módon reklámozott, de nem a szokványos, bevételi céllal – ezzel nem pénzt szerzett, hanem további személyeket, cégeket inspirált a

⁷⁶ „Mi már annak idején a régi Honvéd Együttesnél közös énekléssel zártuk a hangversenyeket. [...] én tudtam, hogy nekem mindenki énekelni fog.” Kovács Júlia, „A vasas együttes és karnagya. A legrövidebb út a népdalhoz.” *Népszava*, 1980. szeptember 25.

⁷⁷ „egyes énekesekre lekottázott népdalokkal is lehetett szavazni. [...] Csupán három nap alatt 1070 dalt küldtek eddig be az ország különböző vidékeiről a televízióba, amelyből 289-et fogadott el az Akadémia. Ezek bekerülnek majd a húsz kötetre tervezett [...] Népzene Tárába.” *A hónap embere: A pávás karnagy*, Képes Újság 1970. III.28. XI/13. 8-9.

⁷⁸ Hofi Géza, *Röpülj pulyka*

⁷⁹ Szigeti Piroska, „Olvad a hó, tavasz akar lenni...” *Pajtás* 25/8

⁸⁰ Vértessy Sándor, „Harminc évnyi hűség (Próbaszünetben Vass Lajossal).” *Ezredvég* 1992/5

kultúra támogatására.⁸¹ Ismét egy nagyszerű, a maga idejében úttörő ötlet a médiában rejlő lehetőségek kiaknázására.

Az adás kitalálói, életre hívói nem gondolták végig, hogy ez a típusú műsor politikailag ingoványos területre vezethet. Mivel az ősi magyar kultúra nem csak a Trianon utáni megcsonkított Magyarországhoz kötődik, ennek középpontba helyezése óhatatlanul is erősíti a magyarság egészének – határon innen és túl – közös vonásait, a nemzeti érzést határokon átívelően. Ez az akkori érában pedig elkerülendő volt. A hihetetlenül népszerű vetélkedőt azonban a döntőig már nem lehetett levenni a műsorról, újabb ilyen típusú versengésre viszont később nem kerülhetett sor. Az ezután rendezett hasonló vetélkedők hatása lényegesen kisebb volt, hiszen nem volt jelen Vass Lajos, a „pávák pápája”⁸², hogy megénekeltesse, s tanítsa a nézőket.

Talán egy újabb hiteles emberrel meg lehetne ismételni azt az óriási népzenei fellendülést, ami a 70-es években a *Röpülj páva* hatására létrejött. Persze akkor csupán egy tévéadó volt, ma viszont rengeteg különböző műsortípus műsor közül választhat a kikapcsolódásképpen nem biztos, hogy művelődni vágyó közönség. Mindenesetre, ha ma az egykori nézők egyike meghallja Vass Lajos nevét, az első dolog, ami eszébe jut: „Ő volt az a pávás ember, nem?”

A sorozat nemcsak pillanatnyi érdeklődést ébresztett a népzene iránt, hosszabb távú eredménye is született. Nyomában számtalan vidéki „Páva-kör” alakult, ahol felelevenítették a falusi szokásokhoz kapcsolódó dalokat, komoly közösségek épültek a népdaléneklésre. Maga Vass Lajos is nyilatkozta, hogy a csodálatos ebben nemcsak a népi kultúra újra élővé válása, hanem az emberek egymásra találásának élménye is.⁸³

Vikár László nyilatkozatában egyszerűen, mégis találóan fogalmazta meg a *Röpülj páva* jelentőségét: „Százak szereplését ezrek segítették és végül is milliók kísérték figyelemmel, sőt

⁸¹ Ablonczy László, „Hogyan repül a páva? Találkozás Vass Lajossal.” *Magyar Ifjúság*, 1985. december 20.

⁸² Az elnevezés Juhani Nagy Jánostól ered, „»A pávák pápája« Debreceni beszélgetés Vass Lajossal.” *Hajdú-Bihari Napló*, 1974. szeptember 12-én megjelent cikkéből.

⁸³ „[A népdalköröknek köszönhetően az] idősebb embereknek is van egy közössége” i.m.

maguk is bekapcsolódtak az éneklésbe... Közvetett vagy közvetlen hatása tovább gyűrűzik még.”⁸⁴

A Vass Lajos Szövetség

A *Röpülj páva* mozgalom által elindult folyamatok és Vass Lajos népzene-terjesztői tevékenységének hivatalos formába öntője és folytatója⁸⁵ a Vass Lajos Szövetség. Vass Lajos népművelői tevékenységét az 1995 februárjában, a csillebérci táborban alakult Vass Lajos Szövetség próbálja pótolni. A szövetség céljai hasonlóak a *Röpülj páva* mozgaloméhoz, ám míg ott a célok a szórakoztató műsor mögé rejtőztek, itt egyértelműek.⁸⁶ Talán pont ez az oka annak, hogy nem sikerül igazán széles réteghez eljutniuk. A mai kor embere nem látja a népdalok autentikus megszólaltatásának, sőt sokan akár életben tartásának fontosságát, szükségességét.

A szövetség népdalkörök, szólisták, népi hangszer kíséretes együttesek támogatója, továbbképzések szervezője. A szövetség non-profit szervezet, állami támogatásokból és pályázati pénzekből tartja fenn magát. A népi hagyományok ilyen formájú őrzése – megfelelő anyagi háttérrel és kultúrpolitikai támogatással – sokban segíthetné a magyarság összetartozásának kifejezését. Bár a szövetségnek Erdéllyel nincs kapcsolata – ahogy Vass Lajosnak sem igen volt –, de Kárpátalján az anyagi és politikai problémák ellenére is jelen vannak, ahogy Muravidéken, Délvidéken is. A Felvidék kiemelkedő e szempontból, ott a legerősebb az anyagi bázis is. Ám azt a szerepet ma már senki nem tudja egy személyben felvállalni, hogy a magyarság ősi kulturális kincsét ismét széles körben népszerűsítse. Nagyon hiányzik egy hiteles, ismert, népszerű, hozzáértő ember, aki akár a szövetség arcaként képviselné annak törekvéseit, eszméit. Sajnos ma már a média sem áll egy ilyen non profit kezdeményezés mellé.

⁸⁴ Kádár Márta „»Ki kell használni a népdal népszerűségét.« Vass Lajos portréja.” *Csongrád Megyei Hírlap* 27/241

⁸⁵ A Vass Lajos Népzenei Szövetség évente megrendezi a Vass Lajos Népzenei Találkozót és Versenyt a Kárpát-medencében élő valamennyi magyar és a határon belül élő nemzetiségi dalkörök, zenei csoportok, szóló énekesek, hangszeres szólisták számára.

⁸⁶ Részlet a Szövetség alapszabályából a 9. függelékben.

A magyar népdal – ismeretterjesztő televízió-műsor elemzése

A Magyar Televízió és Rádió szerepe, hatása a zenei nevelésben jelentős volt. A gyerekek, sőt a felnőttek is előszeretettel nézték, hallgatták a különböző műsorokat, szinte függetlenül annak témájától. A Rádió Ifjúsági Rovata a 60-70-es években hetente átlagosan 150-200 percet fordított e célra (*Történelem és muzsika; Zenés találkozó; Iskolai kórusok műsorából; Tiszán innen, Dunán túl; Éneklő világ; Kis muzsikuskoknak*). Sajnos manapság a televízióban egyre kevesebb idő, energia, s főleg pénz jut erre a missziós feladatra. Bár a média egyik fő célközönsége pont az e téren művelésre szoruló fiatalság, üzleti szempontból a kultúrát támogatni rövid távon nem megtérülő befektetés.

1977-ben készült a Magyar Televízió megbízásából 6. osztályosoknak egy ismeretterjesztő műsor *A magyar népdal* címen. Az adás vezetője, szerkesztője, valamint a forgatókönyv írója is Vass Lajos volt. A népszerű „népdalszakértő” ezúttal az általános iskolai tantervhez, a magyar irodalom tanításához kapcsolódva mutatja be a népdal sajátosságait.⁸⁷

A műsor önmagában nem alkalmas a népdal, mint témakör megtanítására, de célja valószínűleg nem is ez volt. Összeállítása feltételezi és igényli a szaktanár előkészítő vagy összegző munkáját. Ez csupán egy segédlet, mely gazdag illusztrációkkal, egy hiteles személyiség (népdalgyűjtő, „páva-bácsi”) jelenlétével teszi szemléletesebbé és könnyebben befogadhatóvá a tananyagot.

Az ismeretterjesztő műsor elemzésekor három fő szempontom volt. Vizsgáltam a műsor tartalmát, a tanóra módszertani eszköztárát, valamint a pedagógus személyiségének megmutatkozását.

1. Tartalmi elemek

Vass Lajos a műsor folyamán nem törekszik egy átfogó, rendszerező, mindent bemutató előadásra. Ezt támasztja alá a viszonylag szabad szerkezet. A fontos információkat, definíciókat Vass Lajos a műsor folyamán szétszórva helyezi el. Először csak a népdal szerepéről, a hétköznapihoz és ünnepekhez való kapcsolódásáról beszél, régen és ma.

⁸⁷ A műsor felépítésének vázlata a 10. függelékben található.

Később a szöveg és dallam kapcsolatát vizsgálja. Magát a népdalt, mint műfajt viszont csak a műsor második felében definiálja. Bár a kialakított kép nem teljes, a műsorvezető mégis hangsúlyt fektet arra, hogy a kulcsszavak (variáns, gutturális énekléstechnika, díszítés) megjelenjenek, magyarázatot kapjanak. A népzene egy tágabb kulturális rendszer részeként jelenik meg, kapcsolódik az irodalomhoz, történelemhez, társadalomtörténethez és a komolyzenéhez.

2. Módszertani eszköztár

A televízió egy hétköznapi tanórához képest sokkal szélesebb teret nyújt a különböző illusztrációknak. Vass Lajos nagyszerűen színesíti előadását mozgókép-anyagokkal, fotókkal. A népdalok gyűjtési helyét térképen mutatja. Kodály Zoltán népdalfeldolgozását hanglemezről játssza be. Ezt is képek (portrék, festmények) színesítik. Kodályra többször is hivatkozik a műsor folyamán, még hitelesebbé téve népdalról szóló ismertetőjét. A nézők előzetes tudására épít, amikor általuk ismert dalokat is példaként mutat be. A gyerekek számára érdekes lehet az is, hogy a felvételeken kortársaikat is láthatják. A célközönség életkorából adódóan bizonyos fogalmakkal még nincs tisztában. Ezeket a műsorvezető változatos szóhasználattal, különböző szinteken és gazdagon illusztrálva magyarázza meg.

Hiányosságok a szerkezeti felépítésben mutatkoznak. A bevezetés hiányánál sokkal zavaróbb a befejezés előkészítetlensége. Bár maga a zárókép alkalmas egy ilyen műsor lezárására, a műsorvezető nem köszön el. Ez azért ilyen szembeötlő, mert a műsor során több alkalommal szól a közönséghez, bevonva őket a népdalról való gondolkodásba. Ugyanakkor nem aktivizálja a gyerekeket, nem ad konkrét feladatot, megfigyelési szempontot az egyes bejátszásokhoz. A rengeteg zenei anyag szerepeltetése mellett hiányzik a - Vass Lajosra oly jellemző - közönség megénekeltetése. Ez valószínűleg azzal indokolható, hogy a televíziós anyag nem az ének-zene, hanem az irodalom tantárgyhoz kapcsolódik.

3. A pedagógus-személyiség megmutatkozása

Vass Lajos ezzel a közönséggel is könnyen megtalálja a megfelelő hangot. Természetes viselkedése, tudományos, de mégis közérthető stílusa, tájékozottsága teszi hitelessé személyiségét és az általa mondottakat. Gyermekkori és családi történetekkel, gyűjtési élményekkel teszi személyesebbé mondanivalóját. Ezeket lelkesen s lelkesítően meséli, a betyárokról szinte pajkosan beszél, ám a narráció más helyeken hosszú és kissé monoton.

Vass Lajos, a karnagy

A Honvéd Férfikar élén

Vass Lajos életében a kórusvezetés kiemelkedő szerepet kapott. Zeneakadémiai karvezetés tanára, Vásárhelyi Zoltán 1949-ben került az 1948-ban alakult Magyar Néphadsereg Művészegyüttese Férfikarához⁸⁸, s legjobb tanítványait magával hozta segítségként – így került az együtteshez Vass Lajossal együtt Darázs Árpád, Kiss István, Maklári József, Pődör Béla is. 1952-től Forrai Miklós lett a karnagy, 1953-ban Vass Lajos került a férfikar élére.

Kodály Zoltán nagyon sokra becsülte a Vass Lajos vezette kórust, több művét is nekik ajánlotta.⁸⁹

Szépen felfelé ívelő pályáján azonban törést okozott, mikor 1956-ban nem vállalta a moszkvai fellépést a férfikarral. 1956. szeptember 6-án a Magyar Néphadsereg Művészegyüttese több mint három hónapig tartó kínai turnéra indult. Jancsó Miklós is velük tartott filmezni. (Jancsót Vass Lajos még a Muharay Együttesből ismerte.) A kórus ezt megelőzően utoljára 1951-ben volt külföldi turnén, Lengyelországban, holott több neves zenész nyilatkozata szerint is a legjobb férfikar volt a világon.⁹⁰ A vezető hónapokkal az utazás előtt engedélyt kért egy moszkvai koncertre, kérését azonban elutasították. Indulás előtt a Nemzeti Múzeum lépcsőjén 10000 ember előtt elénekelték Kodály Petőfi versére írt, a már forradalmi hangulathoz illő *Nemzeti dal* című kórusművét.⁹¹ Ez önmagában talán még nem okozott volna politikai problémát. Az együttes Kínában csak nehezen jutott információhoz a hazai történésekről, de

⁸⁸ Az együttes művészeti vezetői időrendi sorrendben:

1948-1949: Kabán Béla
 1949-1952: Vásárhelyi Zoltán
 1952-1953: Forrai Miklós
 1953-1959: Vass Lajos
 1959-1976: Kiss István
 1976-1982: Pődör Béla
 1982-1989: Zámbo István
 1989-2001: Tóth András
 2001-2004: Hollerung Gábor
 2004-től Drucker Péter

⁸⁹ A Petőfi versére számukra írt Nemzeti dal bemutatására Kodály kifejezetten Vass Lajost kérte meg.

⁹⁰ Kodály Zoltán például minden esetben így nyilatkozott a karról.

⁹¹ Az előadást a Magyar Rádió rögzítette, majd 1956. november 4-én Nagy Imre beszéde után a Vásárhelyi Zoltán által dirigált Zrínyi szózata felvételével együtt leadta. „Ez olyan felháborodást váltott ki a hatalom részéről, hogy hosszú-hosszú évekig letiltották ezeket a műveket.” Fodor Csilla riportja, 1991. október 23.

éreztek, hogy sorsfordító események történtek. S a kínai koncerteken oly átéléssel énekelték a magyar műveket, hogy aki nem ismerte a politikai hátteret, az is érezhette a kórustagok személyes érintettségét. A kevés és bizonytalan hírek aggodással töltötték el a családjuktól távollévőket. Ez tükröződik Vass Lajos feleségéhez írt leveleiben is.⁹² Az információk hatására, amikhez akkor tiltottnak számított külföldi rádióadásokból (angol nyelvű japán adókból⁹³) jutottak, az együttes választásokat tartott, a forradalmi bizottság vezetője Vass Lajos lett. A kórus jóval a forradalom leverése után, december végén indult haza.

Hazajövet az útitervtől eltérően Moszkvába vitték az együttest, ahol a magyar-szovjet barátság reprezentálásaként az előzőleg megtagadott koncertet forszírozták. Azonban az adott politikai helyzetben Vass Lajos – reménykedve a forradalom eredményeiben vagy csalódottan annak leverésétől – ennek a felkérésnek nem tett eleget. S nem csak ő, bizony a férfikar tagjai sem vállalták a fellépést. Persze ennek nem csak elvi okai voltak. A tagok siettek volna családjukhoz, hiszen nem is tudták pontosan, mi zajlott Magyarországon távollétük alatt. Ezzel az engedetlenséggel nemcsak Vass Lajos karvezetői pozícióját, de az egész kórus fennmaradását is kockáztatták.

1957-ben Vass Lajost lefokozták, s nem csupán a kórust, hanem a Magyar Néphadsereg teljes Művészegyüttesét szélnek eresztették. „Mikor hazajöttünk, megszüntették a művészegyüttest. Én tiszti állományban voltam, s nekem alá kellett volna írnom, azt a nyilatkozatot, hogy fegyverrel is hajlandó vagyok harcolni az ellenforradalom ellen. Nem írtam alá. Leszereltek.”⁹⁴ A férfikar megmentéséért több neves személy mellett Kodály is szót emelt.⁹⁵ A kórus az Országos Filharmónia vezetése alá került, s ily módon Állami Férfikar néven működhetett tovább.⁹⁶ A karnagy Vass Lajos maradt. „Ez alatt az idő alatt lemezre vettük Bartók és Kodály összes férfikari művét a Magyar hanglemezzelgyártó és a Francia Erato cég

⁹² Ezen levelekbe Vass Lajos özvegye, Dr. Kaposi Edit engedett betekintést, kizárólag személyes célra, így idézni belőlük nem áll módomban.

⁹³ *Karnagyszerű visszatérés*. Mai Nap, 1992. május 14.

⁹⁴ Rádiónyilatkozat a Marosvásárhelyi Rádió munkatársának, Kelemen Ferencnek, 1992. augusztus 10.

⁹⁵ Kodály Zoltán levele a Honvéd Művészegyüttes érdekében – 11. függelék

⁹⁶ A korabeli újságcikkek és plakátok szinte minden alkalommal más-más néven említik az együttest. 1957. május 11-i koncertplakátok a Kodály-kórus koncertjét hirdetik, május 15-én már az Országos Filharmónia Férfikaráét. Ez utóbbinak a plakátján még Kodály-kórus, az aznapi műsoron már a Filharmónia Férfikara megnevezés szerepel. A *Népszabadság* kritikájában olvasható: „A néphadsereg egykori művészegyüttesének férfikarát most az Országos Filharmónia Férfikara néven hallgathattuk.” A Filharmónia férfikarának hangversenye *Népszabadság*, 1957. május 18.. A szeptember 21-i koncertplakáton nevük már Magyar Állami Férfikar.

közös produkciójában.”⁹⁷ „Később, ’58-ban aztán visszavették az együttest, csökkentett létszámmal”⁹⁸, ám Vass Lajost nem vette vissza a hadsereg, így távoznia kellett a kórus éléről. Csak a rendszerváltás után rehabilitálták. Ekkor nem csak rangját kapta vissza, hanem mintegy jelképesen karnagyi állását is – az ünnepi hangversenyen ismét dirigálhatta a Honvéd Férfikart.⁹⁹

1958 után azonban politikai okok miatt – a moszkvai fellépés elutasításának komoly következményei lettek – hiába pályázott, nem kaphatott profi kórusnál állást. A Rádióban nem játszották műveit, nem dirigálhatott. „Kétszer kértek fel a Rádió Énekkarának vezetésére” mindkétszer az utolsó pillanatban megvétőzták. „Hivatásos együtteshez többé nem kerülhettem”¹⁰⁰

Ebben a nehéz időszakban maga Vass Lajos is valahányszor állásjavaslatot, felkérést kapott, ügyelt rá, hogy a számára munkát kínáló ember ne kerüljön bajba. S bár hivatásos kórus élére többet nem került, akárhány kórusal volt dolga, mindegyiket igen magas színvonalon működtette.

Az Acélhang karnagya

Vass Lajos következő kórusa a Ganz-Mávag Acélhang Férfikar volt, melyet 1960-64-ig vezetett. Mint a neve is mutatja, ez egy munkásokból álló kar volt. 1873. június 23-án alakult Stahlton (Acélhang) néven a Magyar Királyi Államvasutak Gépgyára alkalmazottaiból. Eleinte csak németül énekeltek, majd fokozatosan áttértek a magyar nyelvre. A két világháború között csaknem negyedszázadon át Noseda Károly volt a karnagyuk. Később olyan nagyhírű muzsikusok vezették, mint Ádám Jenő, Csenki Imre, Kalmár Márton, Tornyos György, Vásárhelyi Zoltán és Vass Lajos.

⁹⁷ Vass Lajos Emlékműsor, *Bartók Rádió*, 1992. november 26., az 1985. okt. 1-jei adás ismétlése.

⁹⁸ Rádiónyilatkozat a Marosvásárhelyi Rádió munkatársának, Kelemen Ferencnek, 1992. augusztus 10.

⁹⁹ A koncert teljes műsora és helyszíne az első fejezet 19. számú lábjegyzetében olvasható.

¹⁰⁰ Rádiónyilatkozat a Marosvásárhelyi Rádió munkatársának, Kelemen Ferencnek, 1992. augusztus 10.

1959-ben a Magyar Állami Vagonygyár és a Ganz Gyár egyesülésével párhuzamosan egybeolvadt az Acélhang és a Ganz Gyár dalköre Ganz-MÁVAG Acélhang Férfikar néven.

A több mint 130 év alatt többek között felléptek az Operaház előadásain, nemzetközi és hazai fesztiválokon, versenyeken; a rádióban, a televízióban. Munkájukat – amatőr voltak ellenére – sok elismeréssel, kitüntetéssel honorálták. 1929-ben Debrecenben a XXII. Országos Dalosversenyen elnyerték a Király díjat. A kar 1971-ben Kiváló Együttes címet, 1993-ban Vasas Művészeti Nívódíjat kapott. Legkiemelkedőbb szakmai sikerük: Llangollenben (1947) elnyerték a Nemzetközi Kórusverseny I. díját.

Részt vettek az újjáépített Erzsébet-híd avatásán¹⁰¹, és ők mutatták be Vass Lajos vezényletével – a Vasas kórusral közösen – Liszt Ferenc *A kovács* című, 1961-ben felfedezett kantátáját.¹⁰²

Vass Lajos 1964-ben felkérést kapott az 1962 óta általa vezetett Vasas Kórus mellett a Vasas Zenekar vezetésére is. Emiatt megválni kényszerült az „acélos hangoktól”.

Utánpótlás hiányában az Acélhang férfikar fokozatosan elöregedett (a tagok átlagéletkora elérte a 68 évet), létszáma lecsökkent. 1998. január 20-án a kórus *Dalegyesületté* alakult. Fenntartójuk a Vörösmarty Művelődési Ház, művészeti vezetőjük Székely Miklós karnagy volt.¹⁰³ 1999. január 1-től az együttes a Láng Művelődési Központ fenntartásába került. Az egyesület eleinte önállóan működtette férfikórusait (az Acélhang mellett az Angyalföldi Láng Nyugdíjas Férfikórust), azonban – mivel ugyanazok a gondok jelentkeztek mindkét énekkarnál – november 24-én a két kórus közös rendkívüli közgyűlésén kimondta egyesülését *Angyalföldi Láng Nyugdíjas Férfikórus és "Acélhang" Dalegyesület* néven. Létszáma így megközelíti a 30 főt, átlagéletkora 69,8 év.¹⁰⁴

¹⁰¹ 1965. június 19. Vass Lajos erre az alkalomra komponálta *Az Erzsébet-híd köszöntése* című férfikari művét.

¹⁰² Az 1845-ben keletkezett mű Félicité Robert de Lamennais (1782-1854) versére készült *Le Forgeron* címmel. A férfikari kantátát Szelényi István találta meg Weimarban, s 1961-ben adták elő a Vasas fesztiválon világősbemutatóként.

¹⁰³ Vasas Kórusok Országos Gálakoncertje – programfüzet, kiad.: Dunaújvárosi Vegyeskar, szerk.: Telefay Csaba, Gerencsér Tamás, TEXT Nyomda, 1998.

¹⁰⁴ Forrás: Angyalföldi Láng Művelődési Központ Közművelődési Egyesület 1994-től napjainkig
<http://shpftp.mediacentre2.hu/lmk/tort/html/tartalom/t14.html>

A Vasas Kórus és Zenekar dirigense

Vass Lajos több mint 30 éven át volt a Vasas Kórus karnagya. Az énekkarral végzett munkája élete egyik fő művének tekinthető.

A Vasas Kórus 1903-ban alakult, alapító vezetője Szász Sándor volt. Több jelentős karnagy segítette a férfikar fejlődését. 1937-től András Béla, Kodály tanítványa megszakításokkal csaknem 20 éven át volt a kórus karnagya. 1943-44-ben, mikor András Béla elvállalta a Kolozsvári Nemzeti Színház igazgatói posztját, távollétében Vásárhelyi Zoltán vezette a Vasas kórust. Ám 1945-től András Béla visszatért, s újra kezébe vette a kar irányítását. Az ő vezetése alatt vált a férfikar vegyeskarrá 1948-ban.

Ugyanebben az évben került megrendezésre az I. Nemzetközi Munkásénekkar Verseny, melynek férfikari győztese a Vasas Kórus¹⁰⁵ volt. Ez a siker az újonnan alakult vegyeskar számára példaként szolgálhatott. 1949 augusztusában mutatkozott be önállóan a nőikar, majd pár nappal később a vegyeskar is.¹⁰⁶ Az első vegyeskari koncerten Kodály Zoltán *Mátrai képek* című nagyszabású kórusművét is elénekelték. Ezt a művet a kórus azóta is repertoárján tartja.

1951 februárja fordulópontot jelentett az énekkar életében. Ugyanis Novikov és Zaharov szovjet szerzőpáros javaslatára létrejött a Vasas Szakszervezet Központi Népi Együttes. Ennek magja a Vasas kórus volt, melyhez tánckar, fúvószenekar, mandolinzenekar, színjátszó-csoport, népi- és szimfonikus zenekar csatlakozott.¹⁰⁷

1954 és 1956 között ismét új karnagy került a kórus élére Vaszy Viktor személyében. Az ő nevéhez fűződik Kodály Zoltán *Székegyfő* című daljátékának nagy sikerű megszólaltatása. 1957-ben András Béla ismét visszavette a kórust, s egészen 1962-ig vezette azt, mikor is a fenntartó – nyilvánosságra nem hozott indokokkal – felmondott neki. Ő egyébként – akárcsak a későbbiekben Vass Lajos – zeneszerzőként is hasznára tudott lenni az együttesnek. Mindketten vezették a Művészegyüttes zenekarát is. A nőikar és a férfikar külön-külön is

¹⁰⁵ 90 éves a Vasas kórus, 36.

¹⁰⁶ i.m. 39

¹⁰⁷ i.m. 42-43.

funkcionált, s így a Művészegyüttes fúvós illetve szimfonikus zenekarával összefogva különféle kamara és oratorikus műveket is meg tudtak szólaltatni.

1962-től Vass Lajos lépett a Vasas Kórus élére, amely vezetése alatt egyre kiemelkedőbb eredményeket ért el.¹⁰⁸ A sok karnagyot látott, tapasztalt kar több jelentkező közül választotta őt. Ezt a felkérést felesége elmondása alapján nagy megtiszteltetésnek érezte. Itt otthonra lelt. Nagyszerű lehetőség volt számára, hogy 1964-től nemcsak a kórust vezethette, hanem a zenekart is, így a próbarendet, a repertoárt a két együttesnél egymáshoz igazíthatta. Persze ennek kihasználásához egy olyan személyiség is szükséges, aki élni tud vele.

„A három évtized alatt a kórus és a zenekar művészi fejlődése szembetűnő felfeléívelést mutat.”¹⁰⁹ Vass Lajos színrelépése előtt a Vasas kórus főként oratorikus műveket énekelt, külső segítséggel.¹¹⁰ Nem is tudta volna azt a kórus önállóan „sem muzikálisan, sem hangilag megoldani.”¹¹¹ A tagok zöme főként az idősebb korosztályból tevődött ki, s ez a magas szólamokban nemcsak hangszínbeli, de intonációs problémákat is okozott. Márpedig Vass Lajos nagy célokat tűzött a kórus elé. Fontosnak tartotta, hogy minden stílus, illetve műfaj szerepeljen a kar műsorán. Mivel a kórus repertoárjában hiányosságok mutatkoztak, ezért először ezeket próbálta meg pótolni: főként az *a cappella* irodalommal, valamint barokk szerzők műveivel kezdett el foglalkozni.¹¹² Szinte olyan célokkal indult, mintha addigi életében csak profi kórossal dolgozott volna, holott előző kórusa, a Ganz-Mávag Acélhang Férfikar sem volt hivatásos együttes. Mindenesetre azzal, hogy magasra tette a lécet, jó szolgálatot tett a kiöregedőben lévő énekkarnak, lelkesedése a tagokra is átragadt.

Fontos újdonságot hozott a tagtoborzás is, melynek eredményeképpen a kórus színvonala tovább javult. Először felvételt hirdetett a kórusba, de a rossz tapasztalatok miatt inkább más módon, a tagok személyes ismerőseiből kezdett toborozni. Ez a tagok közötti összetartást is erősítette. Az 1970-ben útjára indult *Röpülj páva* televíziós vetélkedő népszerűsége kapcsán természetesen megnőtt Vass Lajos karnagyi vonzereje is, rengeteg más kórusban éneklő tag

¹⁰⁸ A versenyzőzelmekre vonatkozó adatok a 12. függelékben olvashatók.

¹⁰⁹ *90 éves a Vasas kórus*, 11. old.

¹¹⁰ Vaszy Viktor vezényletével Kodály: Székelyfonó, András Bélával Beethoven IX. szimfónia. A kórus e műveket közösen énekelte a Győri Vagongyári Kórossal.

¹¹¹ Kerekes Magdolna, *A Vasas Kórus*, 20.

¹¹² A Vasas kórus repertoárjára vonatkozó adatok a 13. függelékben találhatóak.

szeretett volna „átigazolni” a Vasasba. Ez elé a karnagy nem gördített akadályt, csupán egyetlen feltételt szabott: kizárólagos tagságot. Véleménye szerint ugyanis nemcsak hanggal és koncentrációval nehéz bírni az esetleges több kórusban való tagságot, hanem a próbák és koncertek időpontjainak egyeztetése sem egyszerű feladat.

A változatos, színes repertoár is vonzerőt jelentett a leendő tagok számára. Az 1960-as évektől az énekkar dalanyaga folyamatosan bővül. Vass Lajos idejében „az egyszólamú magyar népdaltól a gregoriánon keresztül a zenetörténet különböző stíluskorszakaiból, a forradalmi daltól a Psalmus Hungaricuson keresztül az operáig majdnem minden van a kórus műsorán.”¹¹³ Az állandó tagságnak, s a lelkes, szorgalmas új tagoknak köszönhetően 1984-ben a kórusnak közel 100 kórusmű volt a tarsolyában¹¹⁴, melyeket feleleveníteni 1-2 próba is elegendő. Ez amatőr kórusok viszonylatában igen jelentős szám. A repertoár legfontosabb darabjai a mai napig bármikor elővehetők.¹¹⁵

A kórusösszetétel minőségi javítása kényes kérdés, mert a megkopott hangok gazdái gyakran évtizedek óta a kar tagjai. Egy-egy külföldi úton, bizonyos koncerteken csak limitált létszámmal vehetett részt a kórus. A válogatás, melybe Vass Lajos a kórus vezetését is bevonta, szigorúan szakmai alapon történt. Természetesen ez is segítette a „természetes szelekció” kedvező alakulásában. Vass Lajosnál a válogatás elsődleges szempontja a próbára járás rendszeressége, nem a pillanatnyi hangminőség volt. A fellépések előtti válogatásnál a „közösségi érdekeket mindenek fölé helyeztük, s ezt mindenki belátta”¹¹⁶. A tagok kiválása mindig fájdalmas dolog volt, ám gyakran nagy érvágás is lehetett, hisz nem csak az idősödő tagok távoztak; sokszor épp a legjobb hangok tulajdonosai léptek ki, s lettek tagjai valamelyik hivatásos kórusnak (Honvéd Férfikar, Magyar Állami Operaház Kórusa, Állami Vegyeskar, Budapesti Kórus).

Vass Lajos módszereivel, muzikalitásával, alapos felkészültségével szinte csodákat tudott elérni ezzel az amatőr kórossal. A koncertkritikák elismerően nyilatkoznak hangvételük szépségéről, légyságáról, tiszta intonációjukról, zenei formálásukról. Ez természetesen közös érdem: a karnagy képességei és a kórus kitartó munkájáé.

¹¹³ i.m. 21.

¹¹⁴ KERÉKES Magdolna, *A Vasas kórus* (szakdolgozat) 1984., 22.

¹¹⁵ A legfontosabbak jegyzékét – a teljesség igénye nélkül – a 13. számú függelék tartalmazza.

¹¹⁶ *90 éves a Vasas kórus* 53. Idézet Vass Lajostól

Vass Lajos eredményei nagymértékben köszönhetők módszertani megalapozottságának. A műveket javarészt szolmizálás útján, szólampróbák során sajátították el a tagok. Amikor ez túl nehéznek bizonyult, vagy inkább akadály volt, mint segítség, a szólamvezetők előénekléssel tanították meg a dallamokat. A zongora segítségét tanuláshoz nem vették igénybe. Ez már rögtön biztos intonációs alapot igényel és nyújt is egyben. Az intonációra a karnagy egyébként már a beénekeléskor nagy hangsúlyt fektetett.¹¹⁷ Az alt és a basszus a magas regisztereknél sem szállt ki, csupán egy oktávval lejjebb énekelt. A gyakorlatokat kánonban is énekelte, így rögtön gyakoroltatva a tiszta éneklést két szólamban. Pentaton skálákat használva nagy szekundos disszonanciákat is gyakoroltatott. Különböző gyakorlatokat talált ki ismert zeneirodalmi motívumok (például a „BACH” téma) felhasználásával egy- vagy akár több szólamban is. Próba elején gyakran blattoltatta a kórustagokat Kodály: *Bicinia Hungarica* köteteiből. Ily módon a beéneklés egyszerre volt hangképzés és intonációs gyakorlat. Ezen hagyományokat a kórus jelenlegi karnagyai is őrzik; Somos Csaba, mint a kórus tagja éveken keresztül tanulhatta ezeket Vass Lajostól. A beéneklés mostanában egy további funkcióval bővült. A tagok figyelmét arra próbáljuk összpontosítani, hogy a karnagy mozdulataiból tudjanak olvasni, arra gyorsan reagáljanak. Ennek érdekében a jelenlegi karnagyok¹¹⁸ a beéneklés során a hirtelen és fokozatos hangszín-, hangerő-, tempóváltoztatást gyakoroltatják velük. Ez a karnagy és „hangszere” minél inkább eggyé válását segíti elő.

Vass Lajosnak, mint zeneszerzőnek sajátos előnyt jelentett karnagyí, mint karnagynak, zeneszerzői mivolta. Így vall erről:

„Az első fázis az, hogy a művel foglalkozik az ember. Úgy érzem, hogy a zeneszerző, akinek meg kellett tanulnia a különféle stílusokat másképpen látja más szerzők művét, mint az, aki nem komponált. Ez a zeneszerző-dirigensnek kedvező, hiszen így hamarabb ’mögéje lát’ a kottafejeknek, és talán a szerző – néha titkolt – gondolatait is fel tudja fedezni. Őt talán

¹¹⁷Vass Lajos így nyilatkozott erről Maróti Gyulának: „Egyéni hangképzés amatőr énekkarban luxus lenne. Én bizonyos skálákat gyakoroltatok, de nem zongora mellől, hanem a cappella. Egy pentachord hangsorát lallázva, pergő nyelvvel énekeljük lejjebb, majd feljebb egy-egy nagyszekunddal. Utána ugyanezt egy kvarttal lépegetjük le-föl. Amikor az alt, vagy a basszus hangterjedelmének csúcsához érünk, ők átsapnak oktávba, s akkor megint az alsóbb regiszter következik. Ugyanezt szűk kánonban is elénekeljük: a 3. hangra belép a második, majd a harmadik szólam, így valójában tercekben mozgunk. A gyakorlás tárgya többszólamú mű részlete is lehet, így mindjárt a kórus intonálása is ellenőrizhető. Én a hangképző gyakorlatokat tulajdonképpen segédeszköznek fogom fel, amivel az intonálás hibái is könnyen tettenérhetők. A kettős szerep így valójában kiegészíti egymást.” *90 éves a Vasas Kórus* 52.

¹¹⁸ A Vasas Művészegyüttes Alapítvány Vass Lajos Kórusának jelenlegi karnagyja Somos Csaba, másodkarnagy Fügedi-Bárd Judit.

kevésbé befolyásolja a kialakult konvenció – s a generációk által félreolvasott mondanivalót igazabban, hívebben tudja tolmácsolni. Egy későbbi fázisban, a betanításnál aztán igyekszik átadni a megvalósítóknak, a kórustagoknak mindazt, amit felfedezett. Fontosnak tartom, hogy az énekesek ne csak quasi parancsra engedelmeskedjenek; természetes tehát, hogy el kell magyaráznom, mit miért kérek.”¹¹⁹

„Ha tudom, hogy saját kórusom számára írok, akkor fontos szempont az, hogy milyen technikai feladatokat tud az együttes könnyebben, illetve nehezebben megvalósítani. Ezeket mindenképpen figyelembe veszem. De közben arra is gondolok: történjen előrelépés, tehát egy szinttel nehezebbet írok, mint ahol most tartanak; olyat, hogy képesek legyenek a megoldására – s ezáltal fejlődjenek. Nem jó, ha minden erejüket a technikai nehézségek kötik le – leljék örömlük az éneklésben az előadók csakúgy, mint a hallgatók.”¹²⁰

Vass Lajos, a zeneszerző-karnagy úgy gondolta, „mindenekelőtt a szerző intencióit kell tiszteletben tartani”¹²¹, ugyanakkor az adott kereteken belül élt az előadói szabadság adta jogokkal. Ily módon kezei alatt nem volt két egyforma előadás.

A kórus és a zenekar közös karnagyaként Vass Lajosnak nagyszerű lehetősége adódott arra, hogy „házon belül” megoldhassa az oratorikus művekre való felkészülést, csak a szólistákat kellett kívülről hívnia. Az építő együttműködést számos jól sikerült koncert bizonyítja.¹²² Sajnos az elmúlt években a zenekar létszáma oly mértékben csökkent, hogy még kamaraművek közös előadására sincs lehetőség. Ezért a Vasas Kórus oratorikus művek előadására már évek óta a Szent István Király Jubileumi Zenekarral¹²³ együttműködésben vállalkozik. Sok esetben csatlakozik a kórushoz a váci Vox Humana¹²⁴ énekkar is.

A kórus rendszeresen fellépett az 1937 és 1943 között rendezett Vasas-matinék folytatásaként Vasas Szakszervezetek ének- és zenekarai számára rendezett szemléken. Vass Lajos célul tűzte ki, hogy minden ilyen előadáson egy-egy zenei ritkaságot, meglepetést is adjon elő az

¹¹⁹ Fittler Katalinnak adott interjú gépirata, Dr. Kaposi Edittől kapott anyag.

¹²⁰ i.m.

¹²¹ i.m.

¹²² A közösen előadott művek listája a 14. számú, repertoárra vonatkozó függelékben olvasható.

¹²³ Művészeti vezető: Ménesi Gergely

¹²⁴ Karigazgató: Lógó Tibor

együttes.¹²⁵ Ily módon ezek az alkalmak gyakran bemutatók, felújítások helyszínévé váltak.¹²⁶ A szemléken építő rivalizálás folyt, ami emelte azok színvonalát.

A műsorpolitikát tekintve Vass Lajosnak akadtak nézeteltérései a fenntartóval (Vasas Szakszervezet), de végül minden esetben elfogadták a művészeti vezető javaslatát. Például a kórus 80 éves jubileumi koncertjének műsora nem mozgalmi dalokból, hanem kortárs magyar művekből állt, az ez alkalomból készített önálló lemezen pedig csak magyar szerzők művei szerepeltek.¹²⁷ Ezen első önálló albumuk 1983-ban látott napvilágot (SLPX 12 603).

Vass Lajos saját repertoárt alakított ki koncertpódiumon ritkán hallható művekből (népdalfeldolgozások, magyar, külföldi művek).¹²⁸ Bárhová utazott is a kórus, mindig megtanultak egy-egy helyi népdalfeldolgozást, vagy kórusművet.¹²⁹

Az egyik jelenleg is aktív kórustag, Tóth László visszaemlékezése híven mutatja be a kórus működésének körülményeit, lehetőségeit az adott korszakban:

¹²⁵ Ilyen volt például 1986-ban Liszt *Koronázási miséje*.

¹²⁶ A kifejezetten a Vasas Kórus számára írt, Vass Lajos által bemutatott kórusművek a következők:

Szabó Csaba: *Piroskához*

Farkas Ferenc: *Göcseji madrigál*

Vass Lajos: *Nocturne*

Lendvay Kamilló: *Óriások éneke*

¹²⁷ „A összeállítás fő szempontja: a lemez magyar lemezen eddig meg nem jelent műveket tartalmazzon. Ugyanez a Hanglemezgyártó Vállalat követelménye is. A tervezett anyagot a vállalat hat beküldött változat közül választotta ki. A válogatás ugyanakkor tükrözi az alkalmat is, amelyre megjelenik: a kórus alakulásának 80. évfordulóját.” Indoklás a Vasas Kórus hanglemeztervéhez, 1982. december 20. A VME archívumából.

A lemezen a következő művek szerepeltek:

A oldal: ***Régi és mai magyar kórusmuzsika***

Kodály-Ady: *Fölszállott a páva*

Szabó-Petőfi: *A farkasok dala*

Farkas-Petőfi: *Alkony*

Farkas: *Hajdútánc*

Vass: *Lessing –epigrammák*

Vass-Weöress: *Varázsének*

B oldal: ***Magyar népdalfeldolgozások***

Veress: *Erdélyi kantáta*

Járdányi: *Éva szívem, Éva*

Farkas: *Göcseji madrigál*

Vass: *Fehér liliomszál*

Vass: *Leánykérő*

¹²⁸ A repertoár legfontosabb darabjainak listája a 13. függelékben olvasható.

¹²⁹ A kórus külföldi útjainak listája a 15. függelékben olvashatók.

„Majdnem korlátlan anyagi támogatásban részesültünk. Ideálisak voltak a próbalehetőségek és ingyenesen vehettünk részt emlékezetes belföldi, és évente egy-egy külföldi koncerten is. [...] Bár ma sokan azt mondják, hogy az a szocialista kultúrpolitika 'kirakata' volt csupán, mi azonban, akik ebben a kirakatban sütkéreztünk, nem panaszkodtunk. Jól éreztük magunkat benne. Voltak ugyan 'hivatalos' fellépéseink amikor az első sorban ásítozó funkcionáriusok ültek, ám mi találkoztunk személyesen Kodály Zoltánnal és Bárdos Lajossal is. A 70-es évektől kezdve a repertoárunk a mozgalmi jellegtől egyre inkább az igényes nemzetközi felé tolódott. Egy sor remek oratórium után kifejezetten egyházi műveket is kezdtünk énekelni. Azokból is a legszebbeket. A mi műsorunkon akkor is folyamatosan szerepelt Kodály: Zrínyi szózata, amikor hivatásosoknak tilos volt énekelni, más amatőröknek pedig vagy eszükbe se jutott, vagy nem merték elővenni. Ma is büszke vagyok Vass Lajos akkori bátorságára.”¹³⁰

A *Zrínyi szózata* című Kodály-mű fontos szerepet játszott a kórus életében. 1956 után a darab tiltólistára került, így hivatásos kórus nem énekelhette, amatőr kórusok számára pedig túl nehéz volt. A remekművet Vass Lajos mégis amatőr kórusával tűzte először repertoárra nagy sikerrel.

„1967-ben, amikor a belgiumi 'Europa Cantat'-on felléphettünk, már Kodály: Psalmus-a mellett ott szerepelt a műsorunkon a 'Zrínyi szózat'-a is. Ez azonban nem az én ötletem volt, hanem a Mester egyenes kívánsága. Pontosabban a Kodály és Paul Wehrle (az Europa Cantat akkori főtítkára) közötti megállapodás következménye. Emiatt szakszervezeti észrevétel akkor is elhangzott, de ennek utólag semmiféle terhelő következménye nem volt. Sőt, 1982 óta a Zrínyi szózat-a több alkalommal is szerepelt a kórus műsorán.”¹³¹

A Kodály-centenárium évében a művet ötször énekelték a különböző megemlékezéseken. 1983. december 10-én a kórus 80 éves jubileumi koncertjének fő műsorszáma volt.¹³² 1986-ban élő közvetítésben hangzott el a Magyar Rádió 6. stúdiójából, a *Kóruspódium* című műsorban. A *Zrínyi szózat*ával tisztelegtek Kodály Zoltán emléke előtt a zeneszerző halálának 20. évfordulója alkalmából a Magyar Kodály Társaság által szervezett koncerten, a Régi

¹³⁰ 90 éves a Vasas kórus 49. Tóth László a mai napig a Vass Lajos Kórus aktív tagja.

¹³¹ Vass Lajos nyilatkozata, 90 éves a Vasas kórus 61.

¹³² A koncertről Fittler Katalin így írt: „Kodály-Zrínyi Miklós: Zrínyi szózata című kompozíciója is elementáris hatású volt. A szót a Vasas Kórus egykori dalosa, dr. Meláth Ottó énekelte (...) a karmesteri koncepció birtokában meggyőző, átélt tolmácsolásban hallhattuk ezt a nagyerejű művet.” KÓTA 1984/3.

Zeneakadémián. A Magyarok III. Világkongresszusa 1992-ben került megrendezésre a Kongresszusi Központban. A nyitóünnepség egyetlen zenei eseménye a Vasas kórus által énekelt Kodály-mű, a *Zrínyi szózata* előadása volt. A darabot a Vass Lajos Kórus a mai napig rendszeresen énekli.

1965-ben megalakult a Szlovákiai Magyar Tanítók Kórusa¹³³, mely már a kezdetektől állandó vendégkarnagyául hívta Vass Lajost, aki örömmel és hivatástudattal vállalta a feladatot. Természetes folyománya volt e dolognak, hogy ettől kezdve a két kar számos alkalommal lépett fel közösen.¹³⁴

A Vasas kórus 1963 és 1981 között csaknem minden évben részt vett egy-egy külföldi versenyen, fesztiválon, például az 1964-ben Franciaországban, 1967-ben Belgiumban rendezett *Europa Cantaton*. De jártak Olaszországban, Jugoszláviában, Lengyelországban, az NSZK-ban, az NDK-ban, a Szovjetunióban, Írországban, Csehszlovákiában, Svájcban, Ausztriában is. Évente félszáznál több hazai és külföldi fellépésük volt.¹³⁵

1983-93-ig rendszeresen utazhatott a Vasas Kórus nyugatra is. Ezt segítette többek között az őket rendszeresen meghívó németországi Siemens Kórussal való kapcsolat. Turnézott az együttes Ausztriában, Spanyolországban, Franciaországban, Hollandiában. Természetesen ebben az időszakban szintén koncerteztek Csehszlovákiában, Jugoszláviában. A pécsi *Europa Cantat* résztvevőjeként a kórustagok felejthetetlen élményekkel gazdagodtak.

Az 1979-es Llangolleni Nemzetközi Kórusverseny nagydíjának elnyerése után a következőt írták a kórusról: „Mindenekelőtt hangvétellük szépségét, lágyágát, kultúráltságát, hangzásuk tisztaságát emeljük ki. A kórus belső munkájában a hangképzés fontos szerephez jut. Érthető, hiszen a kórusvezető egyben képzett énekes is!”¹³⁶

¹³³ A kórusról és Vass Lajossal való együttműködéséről a következő fejezetben írok részletesen.

¹³⁴ Első közös koncertjük 1965. okt. 26-án volt a Zeneakadémián. Műsoron Vass: *Jövendölés* – budapesti bemutató, Kodály: *Mohács* – budapesti bemutató, Lendvay: *Új kor nyitánya* – bemutató

¹³⁵ „21 év alatt 14 alkalommal jártunk külföldön” „Jubileum ürügyén...” Nyilatkozat Fittler Katalinnak, 1983.

¹³⁶ *90 éves a Vasas kórus*, 54.

1990-ben, Mátyás király halálának 500. évfordulója alkalmából a diósgyőri várban a Miskolci Nyár keretében bemutatták Vass Lajos *Mathias Rex* című oratóriumát. A budapesti bemutató egy hónappal később volt a Mátyás-templomban.

Az utolsó fellépés, melyen Vass Lajos dirigálta a Vasas kórust 1992. szeptember 25-én volt Szécsényben, a Kubinyi Ferenc Múzeum udvarán.¹³⁷ Az itt megrendezett Kőrösi Csoma Sándor-évfordulóhoz kapcsolódó koncerten a zeneszerző saját művét, a *Kőrösi Csoma Sándor üzenetét* vezényelte. Ekkor Vass Lajos már nagyon beteg volt. Két fontos fellépésre készültek. Egy kórustalálkozóra, melynek kapcsán a Mátyás templomban énekelték volna összkarban a *Zrínyi szózatát*, valamint Mozart *Requiemjének* előadására.

1992. november 6-án, pénteken elhunyt Vass Lajos. Temetése november 26-án volt. Itt négy kórus énekelt: a Honvéd Művészegyüttes férfikara, a Szlovákiai Magyar Tanítók Énekkara, a Debreceni Kántus, valamint a székesfehérvári Kodály Zoltán gyerekkar. Kurtág György, aki nem tudott ott lenni egy 16 taktusos kis lamentációval fejezte ki megrendülését. Szokolay Sándor gyásztávirat helyett egy kórusművet küldött az özvegynek¹³⁸

A halálhírt a Vasas kórus november 9-én, a hétfői próbán tudta meg Takács Bélától, a Vasas Művelődési ház igazgatójától. A kórus ekkor Somos Csaba vezényletével elénekelte Mozart *Requiemjének* Lacrimosa tételét, így búcsúzott a szeretett karnagytól.

A rengeteg újítás, a repertoár színesítése, a tagok megszűrése, a magas szintű elvárások mind-mind olyan tényező, melyek elfogadtatása egy ilyen nagy múltú együttesnél nem egyszerű. Hogy Vass Lajos ezeket sikeresen bevezethette, abban nagy szerepe volt személyiségének, szakmai hitelességének, igazságosságot szem előtt tartó, jó pedagógiájának. Idővel, ahogy egyre sikeresebb lett a kórus, ez a feladat is egyre könnyebbé vált, hisz a tagok megértették, mindez a kórus érdekeit, színvonalának emelkedését szolgálja.

¹³⁷ Kőrösi Csoma Sándor (1784-1842) halálának 150. évfordulója alkalmából koszorúzták meg a Kubinyi Ferenc Múzeum szakmai felügyelete alatt álló kiállítóhelyet, a Kőrösi Csoma Sándor-emlékhelyet.

¹³⁸ A két művet a 16. számú függelék tartalmazza

A Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusa (CSMTKÉ)

Vass Lajos számára a magyarság nem ott végződött, ahol az országhatárok húzódtak. Állandó kapcsolatban volt a határon túli zenei élet meghatározó alakjaival, a zenei rendezvények gyakori vendége volt. Újvidéken két évente rendezték meg a Dunamenti Népek Népzenei Fesztiválját, melynek rendszeres résztvevője volt mind karnagy, mind pedig zeneszerzői minőségben.¹³⁹ 1971 után többször járt Erdélyben is. Itt ismerkedett meg Birtalan Józseffel, kinek vegyeskari művét (*Énekeljünk, énekeljünk*) hosszú évekig repertoárján tartotta a Vass kórus.

Legfontosabb azonban Szlovákiához fűződő viszonya volt. 1969. június 21-22-én került először megrendezésre az „Kodály-napok” nevet viselő énekkari találkozó, melynek létrejöttében Vass Lajos fontos szerepet játszott. A találkozó azóta is három évente felpezsdíti Galánta zenei életét. 1978 után a Kodály-napok már nem csak egy fesztivál, hanem az énekkarok színvonala emelkedésének köszönhetően a kórusok versenyszerűen mérhetik össze tudásukat. Ezt a mintát követve 1971-től Érsekújváron útjára indult a *Csengő énekszó* gyermek- és ifjúsági énekkari fesztivál, ahol a gyermekek értékelése – pedagógiai megfontolásokból – nem helyezésekkel, hanem minősítéssel történt (arany-, ezüst- és bronzkoszorú).

1975-től a hároméves ciklus kimaradó éveiben szervezték meg rendszeresen a Munkásénekkarok Országos Fesztiválját, mely 1980-tól *Zendülő ének* nevet viselte. E fesztivál célja eltért az előző kettőtől: fő küldetésének a forradalmi énekkari alkotások népszerűsítését tekintették.

Mindhárom fesztivál állandó vendégszereplője a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara, mely kórust példaként állították a találkozók résztvevői elé.

A magyar kórusok egyébként az ötvenes évek elején alakultak újra Szlovákiában, ahol 1960 után lendült fel a kórusmozgalom. A fejlődés kapcsán felmerült az igény a karnagyi továbbképzésre; 1955 és 1983 között a pozsonyi Népművelési Intézet ezt 10-14 napos

¹³⁹ Az Újvidéki Népzenei Rádió zenekara bácskai gyűjtésű népdalokból rendelt Vass Lajostól feldolgozást. Rádióinterjú, *Bartók Rádió*, Vargha Károly

tanfolyamokkal próbálta megoldani. Az első kézzelfogható eredmény az 1961-ben megrendezett zselízi „országos” énekkari fesztivál volt. 1964-ben a CSMTKÉ megalakulása szintén fontos mérföldkő volt.

1956-ban merült fel először egy karvezetői tanfolyamon, hogy a csehszlovákiai magyar tanítókból énekkart kéne szervezni. 1963-ban egy hasonló alkalommal már meg is fogalmazódott ez az elhatározás, melynek folyományaként az Új Szó január 5-i számában Szíjjártó Jenő zeneszerző, Viczay Pál, az Ifjú Szívek Magyar Dal- és Táncegyüttes akkori igazgatója és Pálinkás Zsuzsa komáromi tanítónő sürgette egy ilyen kórus megalakulását. Ezen ösztönzések hatására indult útjára a Népművészeti Intézet és a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete Központi Bizottsága (Csemadok KB) támogatásával a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara (CSMTKÉ). A 275 jelentkező közül 120 pedagógust vettek fel, s 1964. november 27-én Nyitrán hivatalosan is megalakult az énekkar.¹⁴⁰ Az alapító karnagyok: Ág Tibor, Janda Iván, Schleicher László, Szíjjártó Jenő.¹⁴¹ Amikor 1965-ben Szíjjártó Jenő kiszállt a kórus vezetéséből¹⁴², Vass Lajost hívták állandó vendégkarnagyul. Az első fellépések csak ezután következtek. Az alábbiakban a CSMTKÉ történetének legfontosabb mozzanatait emelem ki.

A kórus hivatalos bemutatkozása 1965-ben történt Komáromban, a Jókai napok keretében. A híres író szülővárosában többek között Vass Lajos ezen alkalomra komponált művét, a Jókai-szövegre írt *Jövendölést* énekelték.¹⁴³

1966-ban a CSMTKÉ a Csemadok KB irányítása alá került.

¹⁴⁰ 25 éves a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara, 1989.

¹⁴¹ A CSMTKÉ karnagyai időrendi sorban:

1964- Janda Iván – alapító karnagy
 1964-65 Szíjjártó Jenő – alapító karnagy
 1964-72 Schleicher László – alapító karnagy
 1964-1974 Ág Tibor – alapító karnagy, 15 kórust vezetett
 1965-1992 Vass Lajos (1927-1992)
 1993-1996 Tamási László (1954-)
 1997- Sapszon Ferenc (1929-)

¹⁴² Tulajdonképpen csak egyetlen próbán vett részt. Távozásának oka ismeretlen. *Ha megszólít az ének...* 25.

¹⁴³ Vass Lajos Jókai Mór *A jövő század regénye* című művének előszavából választotta az idézetet.

A Corkban rendezett kórusversenyen már 1971-ben első díjat nyertek nőikari kategóriában, a vegyeskar negyedik lett.

A kórus 1972. április 29-én a Csehszlovák Rádió pozsonyi stúdiójában vette fel első hanglemezőnek anyagát.¹⁴⁴

Az 1988 júliusában Pécsen megrendezett *Europa Cantat* fesztiválon Vass Lajos jóvoltából Felvidékről 14 énekes, közülük 11 CSMTKÉ-tag vehetett részt. Ez számukra „különleges megtiszteltetés” volt.¹⁴⁵

1988 novemberében Vass Lajost e kórossal történő munkájáért Magyar Művészetért díjjal tüntették ki. A CSMTKÉ több közös koncertet is adott Vass Lajos másik kórusával, a Vasas Kórossal, hol Magyarországon, hol pedig Szlovákiában. Az 1992. június 19-21. között megrendezett budakeszi Erkel Napokon lehettek utoljára együtt a kórus tagjai Vass Lajossal, aki betegsége miatt már nem tudta vállalni a hosszú utat Szlovákiába.

„[...] az orvosok [...] nagyon szigorúak: le kellett mondanom a debreceni kórusverseny zsűrizését, de nem mehetek hozzátok sem [...] Remélem, szeptemberben teljes erővel dolgozhatok veletek.

[...] Szeretettel gondol rátok:

Lajos”¹⁴⁶

Természetesen a CSMTKÉ is énekelt Vass Lajos temetésén a rákoskeresztúri Új Köztemetőben 1992. november 26-án. A CSMTKÉ 1994-ben, akárcsak a Vasas Kórus felvette Vass Lajos nevét.¹⁴⁷

¹⁴⁴ A hanglemez anyaga:

Kodály Zoltán: *Nagyszalontai köszöntő*

Bartók Béla: *Ne hagyd itt!*

Kodály Zoltán: *Jelige*

Szűjjártó Jenő: *Esti hangulat Zsérén*

Udvardi László: *Tél*

Németh-Samorinsky István: *A csillagok csillaga*

Vezényel: Ág Tibor és Vass Lajos

Forrás: Ha megszólít az ének... 57. és 252.

¹⁴⁵ *Ha megszólít az ének...* 117.

¹⁴⁶ Vass Lajos levele Janda Ivánhoz 1992. július 10-én. *Ha megszólít az ének...*, 131-132.

¹⁴⁷ Vass Lajos nevét halála után a következő intézmények vették fel:

Vasas Művészegyüttes Alapítvány Vass Lajos Kórusa, Kamarakórusa és Szimfonikus Zenekara, a szlovákiai magyar pedagógusok Vass Lajos Kórusa, kőbányai Vass Lajos Általános Iskola, poroszlói Vass Lajos Általános Iskola, Vass Lajos Népzenei Szövetség

„Harmincéves a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara. Ünnepelni és ünnepélyesen nevet változtatni készül. A változás oka, hogy a három évtizedig használt név hirtelen időszerűtlenné vált. [...] a névváltoztatás másik oka, hogy Vass Lajos, akinek a kórus főlemelkedését köszönhetette, aki a CSMTKÉ-t legalább annyira sajátjának tekintette, mint a Vasas Kórust, 1992. november 6-án végleg eltávozott az élők sorából. A CSMTKÉ azzal is Vass Lajos szellemi hagyatékához való ragaszkodását szeretné kifejezni, hogy a jubileumi hangversenyen fölveszi a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusa nevet. Mintegy »becenévként« továbbra is megtartva a CSMTKÉ rövidítést.»¹⁴⁸

A 2002-ben, a budapesti Nádor teremben Vass Lajos halálának 10. évfordulója alkalmából rendezett emlékhangversenyen is részt vettek.

A kórus szerkezete és próbarendje igen szokatlan. A tagok a Felvidék magyar tanítói közül kerülnek ki. Sok tag maga is kórust vezet lakóhelyén. Mivel a tagok különböző, esetenként egymástól távol fekvő városokból, falvakból érkeznek, a próbalehetőségek igen korlátozottak. Hogy az utazással járó időt és költségeket optimalizálják, a CSMTKÉ tagjai havonta egyszer gyűlnek össze, akkor viszont egy egész hétvégét szánnak a kórusmuzsikálásra. Péntekenként kezdik az előző havi művek ismétlésével, kidolgozásával, a másnapi koncertre való felkészüléssel. A szombati koncert után pedig vasárnap a következő havi fellépés új műveit tanulják be. Tulajdonképpen havonta egyszer próbálnak, de akkor péntek déltől vasárnap délig, szinte megállás nélkül. Kodály Zoltán szavaival a CSMTKÉ „*levelező kórus*”.¹⁴⁹

Anyagi szempontból – akárcsak a hazai kórusok – a CSMTKÉ sem áll jól. Állandó támogatójuk nincs, időnként a szlovák kulturális minisztérium, valamint az Illyés Közalapítvány utal ki nekik pénzt. Magyarországi pályázatokkal is próbálkoznak. Ebből a szempontból nem változott a helyzet Vass Lajos karnagysága óta. Ő mondta ugyanis nekik viccesen, mikor elégedetlen volt: „*Olyan rosszul énekeltek, mintha pénzért csinálnátok*”¹⁵⁰ Ám a másik mondat, ami többször is elhangzott szájából minden szeretetét és tiszteletét tükrözi: „*Ezt a munkát akkor is csinálnám, ha ezért nekem kellene fizetnem.*”

¹⁴⁸ Horváth Géza, A Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusának (CSMTKÉ) – 30. évfordulója. Csemadok OV. Bratislava, 1994. 10.

¹⁴⁹ *Ha megszólít az ének...* 32.

¹⁵⁰ Ünnepelni jöjjetek, *Szabad Újság*, 2003. dec. 31.

Vass Lajos: *Kőrösi Csoma Sándor üzenete* – elemzés ¹⁵¹

Vass Lajos a *Kőrösi Csoma Sándor üzenete* című vegyeskart 1984-ben írta a Berkesi Sándor vezette Kántusnak. A mű több szempontból is fontos helyet foglal el a szerző életművében. Az, hogy a művet nekik ajánlotta ¹⁵², jelzi a szerző életre szóló kötődését néhai iskolájához. A komponista egész életében a magyarság nemzeti öntudatát próbálta erősíteni, a saját kultúra ismeretének fontosságát hangsúlyozni. A szöveg ezt a törekvést két síkon is segíti. A szöveg egyik része, a mindig visszatérő mottó attól a Kőrösi Csoma Sándortól származik, kinek neve összekapcsolódik a magyarság eredetének kutatásával, rokon népek keresésével:

„*Materiam dedi. Formam habetis. Querite gloriam, si placet!*” ¹⁵³

A mű szövegének nagyobb részét Magyar Lajos ¹⁵⁴ erdélyi költő leghíresebb verséből vett részletek teszik ki. ¹⁵⁵ A *Csoma Sándor naplója* sorait nem csak Vass Lajos találta megfelelő szövegnek kórusművéhez. Mohay Miklós 1983-ban *Hosszú út porából* címen nőikart írt egyes sorok felhasználásával. Mindkét kórusmű Kőrösi születésének kétszázadik évfordulójára készült.

A darab a mottóval indul, mely a későbbiek folyamán még kétszer jelenik meg, minden esetben azonos dallammal, de nem egyformán. A dallam, statikussága és a kis dallamlépések, valamint az **a** recitálóhang miatt gregoriánszerű. A kezdés férfikari oktávpárhuzama is ezt a stílust idézi. A három soros idézetet – a magyar népdalokhoz hasonlóan – zeneileg négy sorban fogalmazza meg Vass Lajos, megismételve a „*gloriam si placet!*” sort. A hármas tagolódás értelmileg fokozást rejt, ezt a zene is követi: az időmértékes verselésnek megfelelő

¹⁵¹ Vass Lajos, *Kilenc vegyeskar*, Editio Musica, Budapest, 1987.

¹⁵² Vass Lajos ezen kívül még két művét ajánlotta a Kántusnak, a *Furor bestiae*-t és a, *Kiáltó szót*.

¹⁵³ Kőrösi Csoma Sándor bejegyzése egy szanszkrit-magyar szójegyzék végén. Fordítása: Az anyagot én adtam. Az eszmét ismeritek. Dicsőségünket, kérlek, keressétek! Ford.: Vass Lajos

¹⁵⁴ MAGYARI LAJOS (Székelyudvarhely, 1942 –) költő, újságíró, műfordító. 1960-ban érettségizett szülővárosában, majd a kolozsvári egyetemen szerzett magyar szakos oklevelet, 1966-ban. 1968-tól a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör* című lap alapító szerkesztője, 1989 végétől a Háromszék című napilap főszerkesztője, a bukaresti parlament szenátora. Költőként az *Ifjúmunkás* című bukaresti lap hasábjain indult (1963) szabadversekkel, de igazán figyelemre méltó költeményei a *Vitorla-ének* című antológiában (1967) jelentek meg. Legnagyobb hatású poémája a *Csoma Sándor naplója* (Bukarest, 1970) több kiadást is megért. Sokat fordít orosz és román költők műveiből, R.Stanca-fordításai önálló kötetben is megjelentek (*Hajnali vágta*, 1981)

¹⁵⁵ A költemény teljes egészében a 17. számú függelékben olvasható.

ritmushoz egyre növekvő ambitust rendel a szerző, mely csúcspontját, a legmagasabb hangot a *gloriam* szó megjelenésénél éri el (természetesen a szóhangsúlyon). A fokozás és az ismétlés miatt a negyedik sor igen hangsúlyossá válik. „Dicsőségünket, kérlek, keressétek!” – ez a fohász az egész magyar néphez az egész magyar népért szól.

VASS Lajos

Moderato ♩ = 69

S
A
T
B

pp Ma-te - ri - am de - di. For-mam ha - be - tis. Que - ri - te glo -
pp Ma-te - ri - am de - di. For-mam ha - be - tis. Que - ri - te glo -

6

Agitato ♩ = 138

Rej - tel - me - im
 Rej - tel - me - im

ri - am, si pla - cet, glo - ri - am, si - pla - cet !**
 ri - am, si pla - cet, glo - ri - am, si - pla - cet !

Nem csak az oktávpárhuzam, hanem a viszonylag nagy értékekben való lejegyzés is egyfajta archaikus érzetet kelt – ezáltal igen jól érzékelhetően elkülönül a többi „modern” rész hangvétele, azaz Kőrösi latin szavai Magyar Lajoséitól. Ez a váltás a nőikari belépésnél (10. ütem) erőteljesen megjelenik. Bár a férfikar még tartja az utolsó hangot, a kvinthangon belépő nőikari unisono szekundsúrlódásokra nyílik, 7/8-os metrumban, s magyar szöveggel. Az előadásra vonatkozó utasítás *agitato*, szemben a bevezető *moderato*val. Nagyszerű megoldás, hogy az alaptempó valójában nem változik. (♩ = 69 ugyanaz, mint ♩ = 138), a lüktetés viszont a metrum változása miatt magában hordozza az új karaktert. A nőikar belépésekor egyedül a dinamika marad viszonylag változatlan, a kezdeti *pp*-t *p* követi. Az ebből fejlődő crescendóhoz a férfikar is ezzel az izgatott hangvétellel csatlakozik, de sokáig megőrzi az

oktávpárhuzamot, mely később kvintpárhuzamra váltva jut el a *fortéig* a nőikar folyamatos disszonanciái alatt. A férfikar által bemutatott téma (14-16. ütem) az első hangot leszámítva terc-kánonban folytatódik a szoprán szólamban (16-18. ütem)

11 *poco a poco crescendo al*

bir - to - ká - ban, szá - ra - zon csi - kor - gó kín - ja - im kö - zött,
 bir - to - ká - ban, szá - ra - zon csi - kor - gó kín - ja - im kö - zött,
 ... de bír - va még a
 ... de bír - va még a

15 *poco crescendo al*

de bír - va még a test rom - lá - sát fi - gye - lő ri - adt el -
 de bír - va még a test rom - lá - sát fi - gye - lő ri - adt el -
 test rom - lá - sát fi - gye - lő ri - adt el - mét i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek
 test rom - lá - sát fi - gye - lő ri - adt el - mét i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek

19 *rit.*

mét i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek kö - zött én Cso - ma Sán - dor,
 mét i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek kö - zött én Cso - ma Sán - dor,
 kö - zött, i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek kö - zött én Cso - ma Sán - dor,
 kö - zött, i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek kö - zött

A 19-20. ütemben a férfikar és a nőikar között imitáció jön létre, mely imitáció anyaga a szőlampárok (S-A, T-B) belüli ellenmozgáson alapul. (Az imitációs motívum már a 17-19. ütemekben is megtalálható, ám ott az ellenmozgás csak egy pillanatra jelenik meg, a dallam kvintpárhuzamban folytatódik.) Ezek a rövid kis témák kis ambitusúak; szekundlépések, tercugrások alakítják őket. A nőikar gyakori szekundsúrlódásai után kvintről kinyíló szűkített oktávot használ Vass Lajos (20. ütem): az alt **cisz'** hangja ütközik a szoprán **c''** –jével, a *máslelkűek* megjelenítéseként. Másfajta megközelítésből viszont ez a hangköz egyszerűen a dallamos moll (**d**-moll területen vagyunk) sajátosságaiból adódik (a vezetőhang és a természetes moll VII. foka találkozik).

A 21. ütemhez érve a szoprán szólamban megjelenő **gisz'** hang bő szextes akkordot hoz (**d**-moll szerint II. fokú bővített terckvart, **b-d-e-gisz'**), mely két irányból is domináns **a**-hoz tart. A 22. ütemben ez az akkord módosul: a két szélső szólamban a **B-gisz'** keret megmarad, a tenor ingamozgást végez a felső váltóhangjával (**e-f**), az alt pedig lelép a **cisz'** hangra. Így éri el Vass Lajos azt, hogy bár a két szélső szólamot szabályosan vezeti, mégis az V. fok kihagyásával kéttercü I_4^6 -re old. A szólamvezetés érdekessége – mely az alt szólam számára intonációs nehézséget okozhat –, hogy a 22. ütem **cisz'** hangját a tenor oldja **d'**-re, míg az alt szűkített kvartot ugrik (**f'**-re), ami szűkített oktáv távolságra van a tenor II **fisz** hangjához képest. Így érkezünk el az „én, Csoma Sándor meghalni készülök” szövegrészhez, ahol ezt az erőteljes képet a komponista 5/8-ban kéttercü akkordokkal festi meg (a 23. ütemtől). Az 5/8 használatát a szöveg indokolja; nem tartalma, hanem a szótagok hosszúsága, az időmértéknek megfelelő ritmika következménye.

23 *meno mosso* ♩ = 120

én meg - hal - ni ké - szü - lök, meg - hal - ni ké - szü - lök,
 én, meg - hal - ni ké - szü - lök, meg - hal - ni ké - szü - lök,
 8 meg - hal - ni ké - szü - lök, meg - hal - ni ké - szü - lök,
 én meg - hal - ni

28

mf *p*

meg-hal - ni ké - szü-lők, meg-hal - ni ké - szü-lők.

én, én,

mf *p*

meg-hal - ni ké - szü-lők, meg-hal - ni ké - szü-lők,

p

ké - szü-lők, meg-hal - ni ké - szü-lők,

A *meno mosso*-tól ismét megjelenik a kánon, mint szerkesztésmód. A szoprán a tenor I. szólamot, az alt a tenor II-t imitálja egy oktávval följebb. Így kettős kánon keletkezik, ellenszólam nélkül. A basszus szólam csak a 27. ütemben csatlakozik a kánonhoz. Ekkor az A orgonapontjáról elmozdulva indít egy újabb kánon-témát. Ezt először a tenor, majd a szoprán veszi át. A rövid kánon-törödékekhez – bár az alt szólam tartott hangokat énekel – a kánonnak megfelelően jelöli Vass Lajos a dinamikát. Mikor az alt is csatlakozik az imitációhoz, a *meghalni készülök* szövegrészhez kapcsolódó elhaló dinamika már *pp*. A szoprán és a basszus ekkor átveszi a tartott hang szerepét: két pillért adnak, ismét a hangon (a' és A). A 35. taktusban a tenor és az alt 6/8-ra bővíti az ütemet, elhagyva az időmértékhez igazodó ritmust, komplementer tükörmozgással éreztetik még jobban a kiírt *ritenutót*.

33 rit.

pp

meg-hal - ni ké - szü-lők, meg-hal - ni ...

pp

meg-hal - ni ké - szü-lők.

E ponton megint megjelenik a mottó, s mint a 9. ütemben, itt is orgonapont jelöli ki a formahatárt (a basszus szólam A-ja), ám ez ezúttal nem lezáró, hanem előkészítő funkciót tölt

be. A mottó másodszori megfogalmazása már gazdagabb. Egyrészt az ismétlés elkerülése végett, másrészt a szerkezeti építkezés, valamint dramaturgiai okok miatt. Itt a *Materiam dedi...* szöveg Kőrösi testamentumaként jelenik meg. Ezúttal az alt és a tenor unisono éneklí a témát, s a basszus egy kvinttel lejjebb belépve kánont létrehozva kíséri. A kórusmű elején dinamikai kilengések nélkül, ezúttal azonban a fokozáshoz illeszkedő kis crescendóval szerepel a dallam. Az átvezető szerepet a kvintkánon következtében ezúttal egy kvint orgonapont tölti be.

A *tempo I* után ismét egy *agitato* rész következik, mely rögtön felidézi az előzőekben már hallott kéttercűséget, bár ez a jelen esetben nem szó szerint a harmóniák terchangjaira vonatkozik, inkább egyfajta visszautalás a korábbi hasonló disszonanciákra. A szoprán szólam dallamát a tenor az 51. ütemben variáltan imitálja, a domináns felé mozdítja. S míg az előbbi az alaphangra (a') érkezett, a férfiszólam a dominánson marad, nem oldja a vezetőhangot. Ezt akusztikusan a felső szólam teszi meg. A 47-48. ütem szoprán dallamát az alt szólam is megválaszolja, mind szövegileg, mind dallamilag. Az a központú váltakozó tercű dallamra egy kisebb ambitusú, e központú, szintén váltakozó tercű felelet érkezik (tonális válasz).

Agitato
47 $\text{♩} = 72$

ü - zent u - tá - nam az ott - ho - ni vi - lág: ... ge - ren - da
ősz - sze om - lott egy ge - ren - da ház.

51 *crescendo*

ház. ... vé - rem - be lop -
... vé - rem - be lop - ta á -
ü zent u - tá - nam az ot - ho - ni vi - lág, vé - rem - be lop - ta á -

Az 53. ütemben egy sűrű, torlasztott imitációs részt indít a tenor, melyben a basszus szólam nem vesz részt. Érdekes, hogy a 47-57. ütemig terjedő szakaszban mind a 12 hang megjelenik, többféle modulációs lehetőséget felvetve. Végül az 57. ütemben a felső három szólam **B**-dúr szextakkordra érkezik, s itt nyolc ütem szünetelés után belép a basszus szólam is, **d**-mollban. A két ütemes basszus-motívum jellegzetes hangköze az összhangzatos moll-beli bővített szekund. AZ 59-60. taktusban a szoprán szólam kis díszítő variációval, kvinthangról ismétli ezt a jellegzetes dallamot, melyet a basszus tartott hangjai felett az alt I. és alt II. összefonódó szólamai kísérnek. Ily módon egyfajta „harmonizált imitáció” jön létre, melynek során ismét megjelenik a dallamvezetésből adódó szűkített oktáv.

60 rit. Andante ♩ = 80

55

ta á - ra - mát. *pp molto quieto*

á - ra - mát. *pp*

ra - mát. *p espr.*

Most köny-vek, nyelv-vek csend-jé - ben

59 *p espr.*

Most köny-vek, nyelv-vek csend-jé - ben é -

I II I II

Most köny-vek, nyelv-vek csend-jé - ben é -

é - lek, a nyu - ga - lom pá - ro - log,

A nőikar a 61. ütemben ismét egy álló akkordra érkezik, melyet a basszus pillanatnyi szünetelése jól hallhatóvá tesz, ám az 57. taktus dúr szextjéhez képest egy hang változtatással

(f helyett **fisz'** az altban) itt egy bővített szext-akkord jelenik meg. S bár ez pont a megjelenő vezetőhang miatt sokkal közelebb áll a g-mollhoz, a basszus szólam ezúttal c-moll dallamot hoz.

A 64. taktusban induló Agitato rész a már ismert c és **cisz** hangok váltakozására épülő dallamot idézi fel. Ezúttal a szopránt a tenor csupán két negyed eltéréssel követi, és mikor e két szólam eléri az alaphangot a két alsó szólam is kánonba kezd, ám ők az előbbi a tonalitású dallamra domináns választ adnak (e). Az ennek következtében a 69. ütemben létrejött kis szeptim (mely ebben a közegben tulajdonképpen a váltódomináns-szeptim két szélső hangja) a 70. ütemben E-dúr kvártszextre oldódik. A mély szólamok mollos színezetű kánonja után ez szinte picardiai tercként jelenik meg.

66 61

...nyug-ta-lan Eu-ró-pa így ta-lál re-ám.

nak ...

... nyug-ta-lan Eu-ró-pa így ta-lál re-ám.

A női szólamok egy taktus szünet után új dallamot hoznak, az altot a szoprán imitálja. A dallamban megjelenő g' és g'' hangok az előző részből átnyúló orgonaponttal ismét szűkített oktávot adnak. Itt, a 72. ütemnél induló szövegfestés egyértelmű: a szoprán szólam tényleg „oly magasan” van odafenn. S innen indul egy a szólamokat sorban bejáró dallamlánc, melynek végén mindegyik szólam megáll a hangján, így egyfajta föntről kinyíló cluster jön létre. Vass Lajos kórusműveiben az egy hangról szimmetrikusan nyíló cluster a jellemző.¹⁵⁶ A szerzőnél szokatlan módon megjelenő hangfűrt-felépítést a szöveg indokolja.¹⁵⁷ Magasról indul s nagy utat megjárva érkezik a basszus, így lesz „kész” a cluster.

¹⁵⁶ Nocturne, Varázsének

¹⁵⁷ „Oly magasan vagyok ide fenn,/ a felséges halál lábainál,/ a némaság fehér csúcsainál az utat megjártam,/ s ami kész: az már nem az enyém.”

Az itt következő szakasz (82-106. ütem) zeneileg töredékek sorozata, holott Magyarai költeményében ez egy versszak. A kompozíciós eszközök nem térnek el az eddigiektől. Imitáció (82-83. ütem, 86. ütem), kvintkánon (87-88. ütem), **cisz** és **c** hangok egyidejű találkozása (95-95. ütem), unisono alatt megjelenő kánon (95-99. ütem). Újdonságot csak az egészhangúság megjelenése hoz. Először a 86. taktusban hallható a két szélső szólam tartott hangjai között kiírt parlandóval recitáló belső szólamok megjelenésével. (**e'-d'-c'-B**)

Az egészhangúság a 102. ütemtől kap újra szerepet: a szólamok sorban lépnek be a skála hangjain, negyedenként követve egymást. Ismét az **e'-d'-c'-b** kivágat szólal meg először. Majd a két szélső szólam egy-egy egészhanggal tágítja a hangfürtöt (szoprán **fisz'**-re, basszus **aszra** lép), így a teljes egészhangú skála megjelenik.

Alaposan megvizsgálva ezt a versszakot szimmetrikus zenei szerkezetet figyelhetünk meg. A 82-85. ütemre a 104-106. rímek (szoprán, tenor, basszus imitáció, alt csak kíséri, egyszerű ritmus, szinte puritán); a 86-ra a 102-103. (a korábban részletezett egészhangúság); a középső rész pedig két kánonból áll. 87-90-ig a nőikarra felelnek kvintkánonnal a férfiszólamok, majd 91-től a szoprán tenor unisono tartott hangok alatt a mély szólamok énekelnek előbb kvint- majd oktávkánonban. A szimmetrikus szerkezetet a subito váltásokat leszámítva a dinamikai szintek is követik.

A zárómottó a 118. ütemben ismét a férfikarban tartott **d-a** kvinttel kapcsolódik az előzményhez. A mintegy szintézisként ismétlődő szöveg ezúttal pontos négyszólamú kvintkánonban válik még hangsúlyosabbá. Majd a négyszólamúság kvintpárhuzamban mozgó szólamok (nőikar-férfikar) kánonává csitul, s végül szinte foszlányként minden szólam külön hozza a záró sort, mementóként: „*Formam habetis*” – Az eszmét ismeritek – ez az üzenet érdekes módon a klasszikus torlasztásos, crescendáló technikával ellentétesen elcsöndesedésével válik igazán jelentőssé.

Vass Lajos a számára fontos részeket emeli ki Magyar verséből. Míg kezdetben a mottó választja el az idézeteket, a későbbiekben csak a megálló akkordok mutatják a szakaszhatárokat. A terjedelmes középrésznel a zeneszerző főként a már használt eszközökkel él: kánont találhatunk itt is, valamint a szöveg hangulatát tempó- illetve karakterjelzésekkel igyekszik visszaadni. Az időmértékes verselésnek megfelelő hangértékekben történő komponálás az egész műben nyomon követhető. Ezzel a technikával számos zeneszerző él versek megzenésítésekor, Vass Lajosnál sem egyedülálló ennek alkalmazása.¹⁵⁸ Sajnos, ha a latin szövegnél (ahol a hangsúly meghosszabbítja a szótagot) ez nem is zavaró, Magyar versénél a magyar nyelv sajátosságaiból adódóan (elől-hangsúlyos nyelv, a hosszú magánhangzó nem jelent szóhangsúlyt) prozódiailag nem túl szerencsés megoldás.

A mű részletesebb vizsgálatakor jól látható hogy a szerző széleskörű karnagyai tapasztalatait zeneszerzőként is hasznosítani tudja. Egyrészt tudja, mire képes egy amatőr kórus, milyen a hangterjedelme, teljes mértékben tisztában van az általa kiaknázható lehetőségekkel és korlátokkal is. Ezen kívül gyakorló karnagyként az akusztikai sajátosságokat is jól ismeri. Komponistaként nem csak a kórusra, hanem a dirigáló karnagyra is gondolt: a végletekig pontos metrum-meghatározásokon kívül mindig gondoskodott a karakter jelzéséről is.

¹⁵⁸ Pl.: Vass Lajos: *Jövendölés*, Kodály Zoltán: *Mohács*

Gyakran azt is figyelembe vette, hogy a váltakozó ütemek beosztása a könnyebb dirigálás, megjegyezhetőség miatt a zenei súlyokkal egyezzen. Vass Lajosnál – amint az nyilatkozatából is kiderül¹⁵⁹ – általános törekvés volt, hogy műveit könnyen értelmezhetővé tegye a karnagyok számára.

A *Kőrösi Csoma Sándor üzenetét* 1984. április 11-én mutatta be a Debreceni Református Kollégium Kántusa Berkesi Sándor vezetésével a Zeneművészeti Főiskolán, Debrecenben.

¹⁵⁹ Vass Lajos: *Ars poetica*. Fittler Katalin riportja, Bartók Rádió, 1990. január 11.

Összegzés

Dolgozatomban Vass Lajos életművének sokszínűségét, azon belül kiemelten pedagógiai munkásságát kívántam bemutatni. Kórusszervezői és karnagy, valamint népművelői tevékenységével mai napig követendő példaként áll a hasonló indíttatású szakemberek előtt. Különösen fontosnak látom szerepét abban, hogy felismerve a modern tömegmédiában rejlő lehetőségeket, az elsők között élt velük a komolyzene és a népzene széleskörű népszerűsítése, terjesztése érdekében. Személyisége, közösségteremtő ereje nemcsak azokra volt hatással, akik munkakapcsolatban voltak vele, azokban is nyomot hagyott, akik csak a képernyőről ismerték.

Dolgozatom nyilvánvalóan nem adhatott teljes képet adjon e gazdag életműről, zeneszerzői alkotómunkáját csak néhány példával érinti. Részletesebben tanulmányoztam Vass Lajos népzene területén végzett, népművelői, valamint karnagy munkásságának pedagógiai oldalát, valamint egy-egy példán elveinek gyakorlati megvalósulását. A különböző területek vizsgálata során kiderült, hogy Vass Lajos szerteágazó zenei munkásságában a fenti tevékenységi körök átfedésben vannak, s mind egy irányba mutatnak.

Vass Lajos kijelölte a feladatot: minden vonalon, mindenféle körülmények között őriznünk kell magyar hagyományainkat. Példája bizonyítja, származástól, politikai megítéléstől függetlenül is a zene, a gyökerekhez való ragaszkodás segíthet minden nehézségen felülemelkedni. Egész életműve egy célra irányul, Kodály szavainak valóra váltására: „Legyen a zene mindenkié!”

Függelékek

1. Vass Lajos által lejegyzett népdal, facsimile

Parlando nullo.

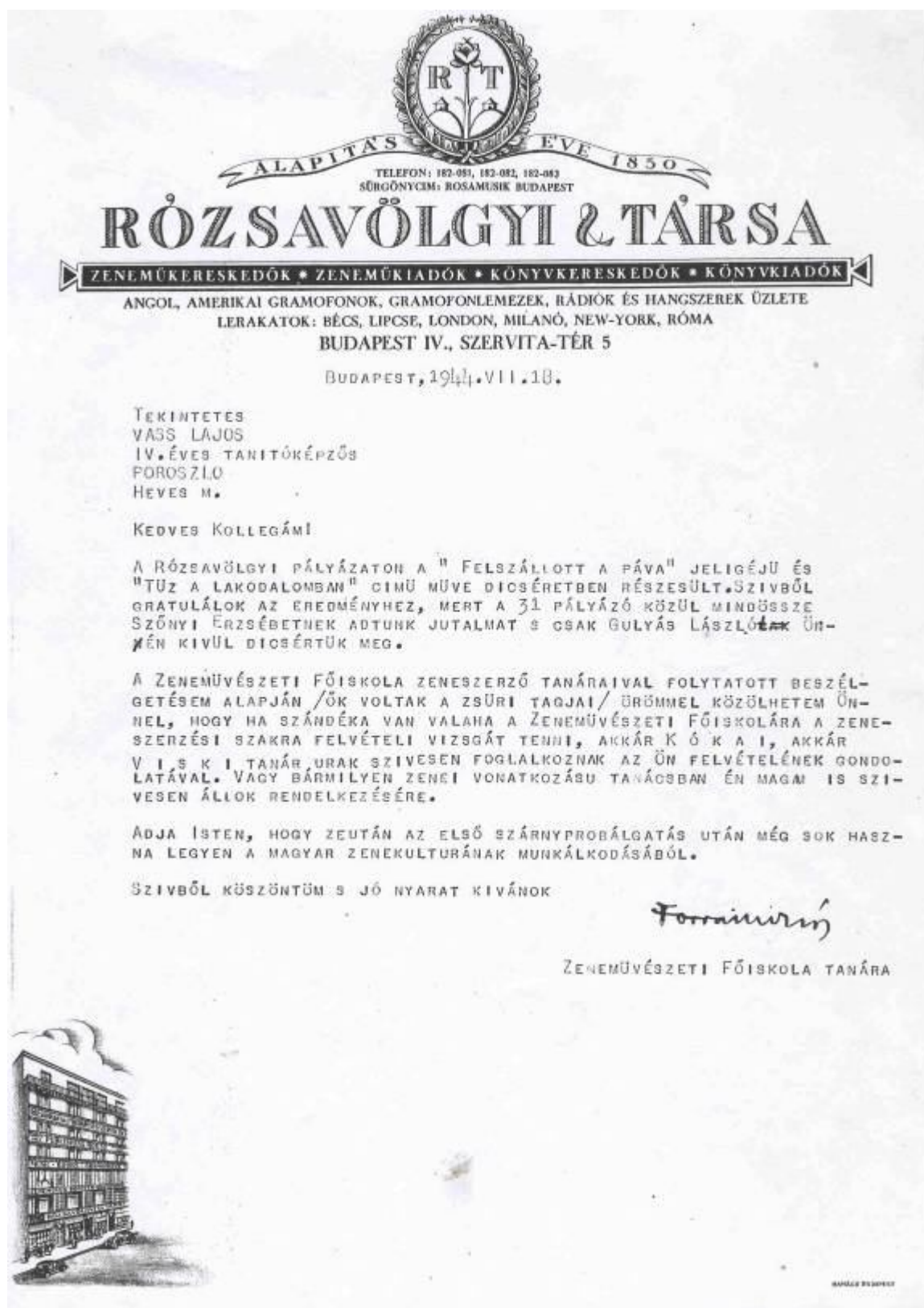
Le a a d'ad, auegyik elen, velenes, hogy uo p'ad.
 illa p'ad eladella naka g'illid, k'illan.

Nem ma'it - vel a epi' m'adar,
 ué - gin el - tar - ca ja ka - tar.

En aem ma'it - tok, en aem uet'ek,
 meg - is meg - l'ek k'ö - te - tek.

Kanizsa mellett kecskerjára,
 1947. január 19. Lajos.

2. Válaszlevél Vass Lajos Rózsavölgyi Kiadónak beküldött pályázatára

3. A Muharay Együttes által 1947-48-ban előadott táncjátékok

Birjáni üvegestánc

Csillagtánc

Engem hívnak Fábián Pistának

Fóti páros

Huszárgyerek...

Karádi rezgős

Konyhatánc

Kónyi verbunk

Sióagárdi karikázó

Szabadságtánc

Széki csúrdöngölő

Ugróstánc

Zárótánc

Zászlóstánc

4. Felmondó és elutasító levelek

ÁLLAMI
HANGVERSENY- ÉS MŰSORIGAZGATÓSÁG
Budapest V., Semmelweis utca 1-3
Telefon: 187-990

Tárgy: Munkaviszony meg-
szüntetése.

Ugyirat száma: 8778/1958.

Előadó: Horváth Sándor

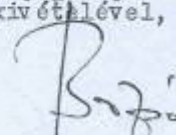
Vass Lajos karmester,
Budapest.

Értesitem, hogy az Állami Hangverseny- és Műsorigazgatóság felügyelete alatt működő Országos Filharmóniánál fennálló munkaviszonyát a Mt 29. §. /1/ bekezdés b./ pontja alapján - átsszerzés címén - a jelen értesítés átvételét követő naptól számított 15 napra felmondom.

A felmondás indoka az, hogy a 2.001/1958. számú kormányhatározat, valamint a 120/1958. M.M. számú utasítás értelmében az Országos Filharmóniánál az új zenei intézmények szervezetének és az intézmény új konstrukciójának kialakítása céljából átszervezést kell végrehajtani. Ezen átszervezés során a Magyar Állami Főfiskál a Művelődésügyi Minisztérium és a Honvédelmi Minisztérium között létrejött megállapodás értelmében a Honvédelmi Minisztérium részére kerül - csökkentett létszámban - átadásra. Ilyen körülmények között az átszervezés során az Ön munkaköre megszüntetésre került.

A felmondási idő tartamára a munka teljesítése alól felmentem és közlöm, hogy munkakönyvét, valamint jogos járandóságát - az Ön birtokában levő ruházati felszerelés kivételével, az egyéb intézményi anyag leadása után - átveheti.

Budapest, 1958. szeptember 6.

Dr. Bozsó Ernő
főigazgató helyettes

LEVÉLCÍM: BUDAPEST 82
POSTAIKÓD: 46

MAGYAR HANGLEMEZGYÁRTÓ VÁLLALAT

BUDAPEST, V. SEMMELWEIS U. 1-3 • TELEFON: 107-890 • SZVSZÁMLASZÁM: MNR 42-02-110 X
BUDQNYCÍM - TELEGRAMMEI: QUALITON BUDAPEST

BUDAPEST, 1958. dec. 4.

HW. SZÁM: 116.

GYINTÉZŐ: DG/Kné

TÁRGY: Liszt: Requiem b. művé-
re vonatkozó szerződés.

Vass Lajos zeneszerző

Budapest, XIV.
Vorosilov ut 57/b.

Kérjük annak sz. tudomásulvételét, hogy a fentjelzett műre 1958.
jun. 30-án kötött szerződés, időközben felmerült alaki akadályok
miatt érvényét veszítette.

MAGYAR HANGLEMEZGYÁRTÓ VÁLLALAT
Fehérvári
igazgató

Darvas
művészeti vezető

5. Három betyár – Vass József énekének emlékeztető lejegyzése

AP 5376/a

5 (b3) VII

Poroszló / Heves /

Vass József / 165 éves /

98 Vass Lajos

1904 szept

1. Három betyár a csörgelbe

2. Egy kőrőlök kitalálta

3. Bekopogtat betyármódra

4. Nincs idehaza a garda

5. Éjfél után egy az óra

A második és harmadik versszak harmadik sorának hatodik hangja c" helyett b'.

6. Vass Lajos gépelt feljegyzése Három betyár című kórusművéről (OSZK)

Vass Lajos: Három betyár...

A régi stílusú, majdnem tiszta pentaton dallamot apámtól gyűjtöttem. (Poroszló, Heves m.) Apám egész életében daloskedvű parasztember volt; ma a rádió is több felvételét játsza.

E feldolgozás a négy versszakot- tartalmának, hangulatának megfelelően – különböző hangszerelésben jeleníti meg.

1. M u l a t o z á s, majd a betyárok tűnődése: „hol maradunk éjszakára?”

2. E l b e s z é l é s: „özvegyasszony ablakára.”

3. P á r b e s z é d: „...idehaza-e a gazda?”
 „Nincs idehaza a gazda,
 Gyere betyár az ágyamra!”

4. B ú c s ú z á s: „Éjfél után egy az óra,
 Kelj fel betyár virradóra...”

A dinamikai tetőpont a mű elején, a mulatozásnál van. A többi versszak csendesebb, elmélázóbb, csupán a főszereplők emelkednek ki az elbeszélésből. Különösen halk az utolsó, éjfél utáni válásról szóló vers; majd a Coda utolsó hangjai nyugalmat, háborítatlan csendet rajzolnak.

A mű éneklése igen könnyű. /Könnyű szövegek, kis hangterjedelem. Kivétel a basszus D-je. Ennek pp megszólaltatásához azonban már 3 énekes is elegendő./ Nehézséget csupán a parlando előadás okozhat. Ez is inkább a karvezetőnek nehezebb, mint az énekesnek.

7. Vass Lajos gyermekkarai

Áprilisi ének – a Felszabadulás 15. évfordulójára, gyermekkarra és zongorára, Kapuvári Béla versére (Zeneműkiadó, Bp. 1960.)

Úttörő dal az ötéves tervről – háromszólamú gyermekkarra (Úttörő központ)

Fönn az ég tiszta kék – gyermekdal Weöress Sándor versére, 1958 (Weöress Sándor: Járj, baba, járj. Megzenésített versek. No.5. Zeneműkiadó, 1987.)

A cinege cipője – kétszólamú gyermekkarra, két furulyára és xilofonra, Móra Ferenc versére, 1962. IV. 26. Ajánlás: Danika 9. születésnapjára (kézirat)

Kis karácsonyi duett – gyermekkarra, népi szöveg alapján, 1966 (kézirat)

Kiolvasók – három poroszlói gyermekdal kétszólamú gyermekkarra, 1973. ajánlás: Nagyanyám emlékének (kézirat)

Hajnali harangszó – gyermekkarra, Donászy Magda versére, 1974. (Zeneműkiadó, 1974)

Virágúti óvoda – gyermekkarra, Székely Dezső versére, 1975 (kézirat)

Táncbahívó – gyermekkarra, Iványi Mária versére, 1976 (kézirat)

Csúfolódók – gyermekkarra és kamaraegyüttesre, poroszlói népi szövegek alapján, 1978 (kézirat)

Mese az esztendőről – oratórium gyermekhangokra, két gyermekkarra és kamarazenekarra, Petrólay Margit szövegére, 1959 (kézirat)

8. Vass Lajos gyermekoperái

Babszem Jankó (meseopera a legkisebbeknek szólókra, gyermekkarra és népi zenekarra, szöv.: Iványi Mária, 1973)

bem.: MR, 1973

kézirat

A kismalac és a farkasok (meseopera a legkisebbeknek szóló hangokra, gyermekkarra, zongorára négy kézre és népi hangszerekre, szöv.: Donászy Magda, 1974)

bem.: MR, 1977

kézirat

Csacsi történet (meseopera szólókra és zenekarra, szöv.: Hárs László, 1977)

bem.: MR, 1977

kézirat

Terülj, terülj, asztalkám! (meseopera szólistákra, gyermekkarra, kamarazenekarra és ütősökre, szöv.: Iványi Mária, 1976)

bem.: MR, 1977

kézirat

9. Részletek a Vass Lajos Népzenei Szövetség alapszabályából

I. Általános rendelkezések

1. **A szövetség neve:** Vass Lajos Népzenei Szövetség - a továbbiakban Szövetség
2. **Székhelye:** 1012 Budapest, Várfook út 8.
3. **Működési területe:** Magyarország, valamint minden olyan ország, amelyben/amelyből a Szövetségnek tagja van.
4. **Az alakulás időpontja:** 1995. január 29.

II. A Szövetség célja és feladatai

1. A Magyarországon és határainkon kívül népzennél foglalkozó magán- és jogi személyek által létrehozott szakmai érdekvérvényesítési és érdekképviseleti közhasznú társadalmi szervezet célja az autentikus népzene minden ága iránt elkötelezett és elkötelezetten érdeklődő/azt művelő magánszemélyek, közösségek, művészeti csoportok egyesületek, jogi személyek és a terület szakembereinek csoportjai, egyesületei, szakmai képviseletei, illetőleg a szakemberei személyében szakmai, közművelődési, hagyományőrző, -feltáró összefogása, tevékenységüknek, műsoraik szervezésének segítése, a szakmai és hagyományőrző érdekek érvényesítése kulturális életünkben. Elméleti és gyakorlati továbbképzések szervezése tagjai, pártoló tagjai és külső támogatói számára.
2. A népzene kutatása, gyűjtése, értékeinek megismertetése, megőrzése, ápolása.

3. Az autentikus népzene bármely ágával foglalkozó művészeti csoportok, táncházak, hagyományőrzéssel foglalkozó intézmények (művelődési házak, iskolák, óvodák stb.) magyarországi és külföldi együttesek, egyesületek egymás közötti kapcsolatainak kiépítése, találkozók, szakmai konferenciák, továbbképzések és táborok, valamint versenyek, vetélkedések, továbbá, bemutatók előadások szervezése, rendezése, ezek elősegítése. A Szövetség céljának elérése érdekében közhasznú tevékenységet folytat a nevelés, oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés, kultúra területén, komplex műsorok szervezésével részt vesz a kulturális örökség feltárásában és megóvásában, továbbá kapcsolatot tart a magyarországi nemzetiségi és etnikai kisebbségekkel, valamint a határokon túli magyarsággal.

4. Lehetőségei szerint biztosítja a népzenevel kapcsolatos hagyományápolás minden formáját. Lehetőségeihez mérten biztosítja ehhez a tárgyi feltételek megteremtését. Minden rendelkezésére álló eszközzel támogatja tagjai ez irányú törekvéseit.

5. Növeli nyilvánosság előtt zajló tevékenységével a népzene minden ágának erkölcsi és anyagi megbecsülését.

6. Részt vesz a mások által szervezett rendezvényeken.

7. Az 1997. évi CLVI. tv. (továbbiakban Ksztv.) 26. § c. 3-4-5-6. pontjai szerint.

8. A Szervezet támogatni kíván minden olyan kezdeményezést, amely az előzőekben írt elképzelés megvalósítását elősegíti.

9. A Szervezet tevékenysége során a legnagyobb gondossággal jár el a cél megvalósulása érdekében.

10. A Szervezet vállalkozási tevékenységet csak közhasznú céljainak megvalósítása érdekében, azokat nem veszélyeztetve végez és gazdálkodása során

elért eredményét nem osztja fel, azt jelen okiratban meghatározott tevékenységre fordítja.

11. A Szervezet jellege:

Közhasznú szervezet, amely a Ksztv. 26. § 3. c. 3-4-5-6. szerinti közhasznú tevékenységet folytat

12. A Szervezet közvetlen politikai tevékenységet (pártpolitikai tevékenység, országgyűlési képviselői, és önkormányzati választáson jelölt állítása) nem folytat, szervezet pártoktól független és azoknak sem közvetlenül, sem közvetetten semmilyen támogatást nem nyújt.

13. Az Egyesület szolgáltatásaiból bárki részesülhet, abból az Egyesület a tagon kívülieket sem zárja ki.

VI. A Szövetség vagyona és pénzügyi eszközei

1. Tagdíjak: mértékét a közgyűlés évenként határozza meg.
2. Rendezvények, kiadványok tiszta jövedelme.
3. Alapítványok, pártfogók, magán- és jogi személyek támogatása.
4. A tagok tagdíjon felüli felajánlása.
5. Pályázatok és egyéb források.

Forrás: <http://www.vasslajos-szov.hu/alapszabaly.html>

10. A magyar népdal

Irodalom 6. osztályosoknak

(az 1977-ben készült televízióműsor szerkezeti felépítése)

FORMA	TARTALOM/TÉMA	Idő (p.mp)
Filmbejátszás közben főcím és alcím	Fonójelenet, népdaléneklés	0.00-0.44
narráció (Vass Lajos), néprajzi fotók	A népdal szerepe, jelentősége az egyén és a közösség életében	0.45-2.44
filmbejátszás	fonójelenet	2.45-3.16
narráció (V.L.)	Éneklés munka közben	3.17-3.40
filmbejátszás	Pásztorének nyájerelés közben	3.41-4.32
narráció (V.L.) ének	Vidróczki-dallam, dallamváltozatok, variánsok	4.33-6.11
filmbejátszás	A domaházi Páva-kör énekel	6.12-9.41
narráció (V.L.)	Szöveg és dallam egysége, változásai	9.42-10.30
filmbejátszás	Erdélyi pásztor furulyázik	10.31-11.49
térkép, narráció (V. L.)	Díszítés a népdaléneklésben	11.50-12.28
filmbejátszás	Női énekes	12.29-12.56
filmbejátszás	2. női énekes	12.57-13.44
narráció (V.L.)	Énekstílus és technika, gutturális éneklés és az életmód összefüggése	13.45-14.42
filmbejátszás	Férfi énekes	14.43-16.47
filmbejátszás	3. női énekes	16.48-17.54
narráció (V.L.), képekkel kísérve, éneklés (V.L.), narráció (V.L.)	betyárság történeti és társadalmi háttere néprajzi tárgyak, betyárábrázolások <i>Kossuth Lajos azt üzenté...</i> 2 variánsa, Kölcsény-idézet és kép	17.55-22.19
hanglezet bejátszás, képekkel kísérve	Kodály gyermekkar Csatajelentek, Rákóczi-portré	22.20-22.57
narráció (V.L.) ének (V.L.)	A népdal az egyén és közösség viszonyában, népdal és történelem kapcsolata Rákóczi-kesergő	22.58-25.15
filmbejátszás	Lakiteleki citera- és énekkör énekel, dallamazonosság	25.16-26.02
narráció (V.L.)	A dalhoz kapcsolódó családi emlékek	26.03-27.13
filmbejátszás	Lakitelek - felnőtt és gyerek hagyományörző csoport	27.14-28.07
narráció (V.L.), képekkel kísérve	Régi énekes alkalmak komplexitása Fonó, kukoricafosztás	28.08-28.54
filmbejátszás	A domaházi Páva-kör énekel és táncol	28.55-32.19
stáblista		

11. Kodály Zoltán nyílt levele a Honvéd Művészegyüttes érdekében

„Mint hogy a honvédség nem óhajtja énekkarát tovább fenntartani, szükségét érzem, hogy szót emeljek fennmaradása mellett.

1. Művészi szempontból halálos véték lenne ezt a hosszú évek nehéz munkájával felépített együttest szélnek eresztani, amely nemcsak itthon, de az egész világon párját ritkító tökélyre jutott, és hivatva van, hogy a magyar művészet hírét és hitelét bel- és külföldön egyaránt gyarapítsa.
2. Népművelő szerepe és hatása óriási lehetne, mert mindenhol eljuttatná a jó zenét, s a most újra nekilendülő műkedvelő énekkaroknak serkentő példát adna.
3. Gazdasági szempontból feloszlatása annyi lenne, mintha az eddig ráfordított tetemes költséget a Dunába dobtuk volna, vagy mintha a gonddal nevelt-ápolat gyümölcsfát akkor vágnók ki, amikor teremni kezd. Csak további fenntartása térítené meg az eddig ráfordított költséget, sőt a normális gazdasági viszonyok helyreálltával még önfenntartó is lehet.

Mindezek figyelembe vételével fenntartását a magyar kultúra érdekében elengedhetetlennek vélem.”

f. a. „Kodály Zoltán levele a Honvéd-Énekkar érdekében.” *Népakarat*, 1957. december 2.

Kodály Zoltán méltató sorai az Állami Férfikarról (OSZK)

Az Á. F. olyan fokra emelte
 a férfiak-éneklést, hogy eszentül
 hozzá kell mérni minden férfi-
 kar. Ezáltal fokozott igyekezetre
 sarkal, s így az egész ország
 karéneklése emelkedni fog.

Bpest 1957 dec.

Kodály Zoltán

12. A Vass Lajos vezette kórusok versenyeredményei

Acélhang

1961. Debrecen, Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny, férfikari kategória III. díj

Vasas kórus

1963. Arezzo, Nemzetközi Kórusverseny, nőikari kategória IV. díj

1966. Debrecen, Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny, vegyeskari kategória, aranydiploma

1968. Debrecen, Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny, vegyeskari kategória, ezüstdiploma

1977. Cork, Nemzetközi Kórusverseny, vegyeskari kategória II. díj, nőikari kategória III. díj, különdíj Kodály Zoltán Mátrai képek című művének előadásáért

1978. Llangollen, Nemzetközi Kórus és Néptáncverseny, vegyeskari kategória I. díj, folklór kategória I. díj, nőikari kategória III. díj

1982. Spittal, Nemzetközi Kórusverseny, vegyeskari kategória IV. díj, folklór kategória III. díj

Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara

1968. Debrecen, Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny, ezüstdiploma

1971. Cork, Nemzetközi Kórusverseny, nőikari kategória I. díj, vegyeskari kategória IV. díj

1972. Trencsény, Csehszlovákiai Országos Kórusverseny, I. díj

1976. Debrecen, Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny, folklór kategória, III. díj

1978. Middlesbrough, Nemzetközi Kórusverseny, folklór kategória VI. díj

13. A Vasas Kórus repertoárjának legfontosabb állandó darabjai

Népdalok Bartók Béla beregi gyűjtéseiből
 Kodály Zoltán Csík megyei gyűjtéseiből

J. S. Bach: Parasztkantáta – Vasas Zenekar

Balázs Árpád: Négy kórus Weöres Sándor verseire

Banchieri: Állati dalocska

Bartók Béla: Bolyongás

Börtönben

Cipósütés

Dal

Bárdos Lajos: A jövő emberéhez

Béres vagyok

Dana-dana

Ének a dalról

Miénk az élet tavasza

Popule meus

Régi táncdal

Behár György: Ilyen-olyan – Vasas Zenekar

Birtalan József: Énekeljünk, énekeljünk

Certon: Piaci pletyka

Costelley: A low gay...

Csajkovszkij: Hópelyhecske – Vasas Zenekar

Egressy Béni: Szózat

Erkel-Bárdos: Szózat

Farkas Ferenc: Alkony

A nyári délutánok

Göcseji madrigál

Hajdutánc

Farmer: Szép Phillis

Farrant: Hide Not Thou Thy Face

Friderici: Wir lieben sehr im Herzen

Giardini: Viva tutte le veggioze

Glinka: Kamarinszkája
Haydn: Missa in tempore belli (Paukenmesse) – Vasas Zenekar
Tavaszkórus – Vasas Zenekar

Haselböck: Erschienen ist...
Járdányi Pál: Éva, szívem, Éva
Kirmsse: A tábor néma rabja
Knipper: Hej, a jó kovács
Kocsár Miklós: Csodafiú-szarvas
Kodály Zoltán: Akik mindig elkésnek

Angyalok és pásztorok
Ave Maria
Budavári Te Deum
Boruch sém – Naphimnusz
Cigánysirató
Cohors generosa
Első áldozás
Esti dal
Fölszállott a páva
Fancy
Horatii carmen
Jézus és a kufárok
Jövel Szentlélek Úristen
Liszt Ferenchez
Mátrai képek
Öregek
Semmit ne bánkódjál
Siratóének
Székely keserves
Szép könnyörgés
Psalmus Hungaricus – ÁHZ
Túrót eszik a cigány
Villő
Zöld erdőben

- Zrínyi szózata
- Lassus: Visszhang
- Lendvay Kamilló: Téli reggel
- Óriások éneke
- Liszt Ferenc: A kovács
- Koronázási mise – Vasas Zenekar
- Monteverdi: O, Mirtillo
- Morley: A szerelmes és a lányka
- Mozart: Szabadkőműves kantáta – Vasas Zenekar
- Ockeghem: Alma redemptoris mater
- Orff: Carmina burana
- Palestrina: Alla riva del Tebro
- Josquin des Prés: Három chanson
- Rossini: Stabat Mater – Vasas Zenekar
- Pierre de la Rue: Au feu d'amour
- Autant en emporte le vent
- Magnificat quinti toni
- Schein: Rundadinella
- Schütz: Jauchzet dem Herren
- Simbraky: Extollens vocem
- Sosztakovics: Asszonyélet
- A béke dala – BM Zenekar
- Sweelinck: Hodie Christus natus est
- Szabó Csaba: Bocskai Istvánhoz
- Piroskához
- Sirató Janus Pannoniusról
- Szabó Ferenc: A farkasok dala
- Békét a világnak! – BM Zenekar
- Szervánszky: Kicsapott a folyó
- Szijjártó: Az anyai szó
- Három katonanóta
- Szokolay Sándor: Cantate Domino
- Veress Sándor: Két virágének
- Erdélyi kantáta

Négy csángó gyermekdal Moldvából

Népdalszvit

Óda Európához

Zakarjan: Örmény dal

Vass Lajos : Benedetto sia'l giorno – Francesco Petrarca

Biztató – Koncsol László

Dalolj, Vasas! – Dobronyi Erzsébet (A kórus 70. születésnapjára)

Emlékhangok

Fehér liliomszál

Gyászének – 1967 (Kodály Zoltán emlékére)

Három bakonyvidéki német népdal

Három betyár

Hűség – Csontos Vilmos

Jövendölés – Jókai Mór: *A jövő század* című regénye előszavából

Kertem alját Tisza vize locsolja

Két magyarországi német népdal Solymárról

Kisszerenád – Weöres Sándor

Kőrösi Csoma Sándor üzenete – Magyar Lajos

Leánykérő

Lessing epigrammák

Mathias Rex

Nocturne – Paul Verlaine

Pásztorok és sámándobok – Török Elemér

Varázsének – Weöres Sándor

Vasmunkások dicsérete – G. Szabó László

14. A Vasas Kórus és Zenekar által Vass Lajos vezényletével közösen előadott művek

J. S. Bach: Parasztkantáta – Vasas Zenekar

Behár György: Ilyen-olyan – Vasas Zenekar

Csajkovszkij: Hópelyhecske – Vasas Zenekar

Haydn: Missa in tempore belli (Paukenmesse) – Vasas Zenekar

Tavaszkórus – Vasas Zenekar

Liszt: Koronázási mise – Vasas Zenekar

Mozart: Szabadkőműves kantáta – Vasas Zenekar

Rossini: Stabat Mater – Vasas Zenekar

15. A Vasas Kórus Vass Lajos vezetése alatti külföldi szerepléseinek helyszínei

- 1963. Olaszország
- 1964. Jugoszlávia, Franciaország (Europa Cantat)
- 1965. Komárno
- 1967. Német Demokratikus Köztársaság, Belgium (Europa Cantat)
- 1969. Lengyelország
- 1972. Jugoszlávia, Olaszország (Gorizia)
- 1974. Német Szövetségi Köztársaság
- 1976. Szovjetunió (Orenburg)
- 1977. Írország
- 1978. Wales (Llangollen), Csehszlovákia (Pozsony)
- 1979. Csehszlovákia
- 1980. Svájc (Lugano)
- 1981. Ausztria (Spittal)
- 1983. Németország (Erlangen), Ausztria (Steinfeld)
- 1984. Spanyolország (Barcelona)
- 1987. Franciaország (Marseille)
- 1987. Németország (Erlangen, Nürtingen, Neckarhausen)
- (1988. Pécs – Europa Cantat)
- 1989. Hollandia (Voledam), Németország (Kaiserlautern, Erlangen, Neckarhausen, Nürtingen)
- 1990. Csehszlovákia (Pozsony), Ausztria (Bécs)
- 1991. Szlovákia (Pozsony, Nagyszombat), Németország (Achberg)
- 1992. Németország (Wangen)

16. Művek Vass Lajos emlékére

Kurtág György: Hommage à Vass Lajos

Facsimile (részlet)

Vass Lajos emlékére

Kurtág György

largamente, poco andante

p, dolce

cor ped.

mp, esp.

mf

ppp

molto

Vass Lajos ének-zene fogozatos és mozgásművészeti Általános Iskola

Vass Lajos emlékére

In memoriam Lajos Vass

Largamente, poco andante

p, dolce
con Ped.

mp, espr.
eco *ppp* < >

calando pppppp
eco

rinf.
8va
molto

a tempo

p, dolce

quasi giusto
intenso

pp
più intenso

quasi f

dim.

quasi al niente

pp

1992. XI. 10-18.

Z. 14 068

Nyomtatásban megjelent: KURTÁG György, Játékok VI., Editio Musica Budapest, én., 38.

Szokolay Sándor: Számadó – ajánlás és kotta (facsimile)

Vers Lejos „emlékének öröszedő”:

Editnes hívő, megrendült,
 barátai szeretettel: Lejos
 elvontságának fájdalmában,

– nem a győztes avarvel
 hangnilybent, felensitve
 megemelési, –
 hanem küldetésének jüzentjét! –

– a magyar kultúra
 „júhán mámadó gondját”
 megemelési,
 emléket {beny-derőni magyar
 megjés... utólok...
 „továbbörző kötelességet!”

– a Nép Igéhváltó
 Mindennapos
 Prófétejét! –

Hívők,
 – keserűségeit élő is tömődrő

Szokolay Angitós

1932. nov 10-én

Moderato sostenuto:

SZÁMADÓ

Lovrek Károlynak és kórusának:

SZOKOLAY Sándor

(Op. 126.

Moderato sostenuto: (Op. 126.)

SZ. 1. **Bevezető, VASS LAJOS emlékére:** mf szül ha-jam, mé-lyül nek a re-dök,
 2. mf mé-lyül nek a re-dök,
 MS. mf né-lyül nek a re-dök,
 A. 1. mf mé-lyül nek a re-dök,
 A. 2. mf mé-lyül nek a re-dök,

SZ. 1. mf több egyre köröttem a fi-a-tal,
 SZ. 2. mf több a fi-a-tal, több a fi-a-tal,
 MS. mf több a fi-a-tal,
 A. 1. mf több a fi-a-tal,
 A. 2. mf több a fi-a-tal,

Sz. 1. mf va-kos-kodván ér-zek szomjú e-röt,
 Sz. 2. mf le-gyek a
 MS. mf va-kos-kodván érzek szomjú e-röt, e-röt, le-gyek a
 A. 1. mf ér-zek szomjú e-röt, e-röt, le-gyek a leg-messz-szebb
 A. 2. mf le-gyek a leg-messz-szebb

Sz. 1-2. mf legmesszebb lá-tó ma-gyar! A legmesszebb lá-tó ma-gyar! MA
 MS. mf legmesszebb lá-tó ma-gyar! A legmesszebb lá-tó ma-gyar! MA
 A. 1. mf legmesszebb lá-tó ma-gyar! A legmesszebb lá-tó ma-gyar! MA
 A. 2. mf legmesszebb lá-tó ma-gyar! A legmesszebb lá-tó ma-gyar! MA

SZ. 1-2. mf GYAR! Valami juhász száma dői gond susogja, nem mehetsz még,
 MS. mf Ma-gyar! Valami juhász száma dői gond susogja, Nem mehetsz, nem mehetsz még,
 A. 1. mf Ma-gyar! Valami juhász száma dői gond susogja, Nem mehetsz még, nem mehetsz még,
 A. 2. mf Ma-gyar! Valami juhász száma dői gond susogja, Nem mehetsz még, nem mehetsz még,

SZ. 1. nem me--hetsz még, őriznem kell egy nem-nyém vagyont, rám néz egy
 SZ. 2. nem me-hetsz még, mun-ka vár, őriznem kell egy nem-nyém vagyont, rám néz egy jégverést
 MS. nem mehetsz még, mun-ka vár, őriznem kell egy nem-nyém vagyont, rám néz egy csöpülte, jégverést
 A.1. nem mehetsz még, mun-ka vár, őriznem kell egy nem-nyém vagyont,
 A.2. nem mehetsz még, mun-ka vár, őriznem kell egy nem-nyém vagyont,
 SZ. 1. jég--ve--rést csöpül--ta nyáj! A nyáj! Valami ó--si lápokba vo-nult--
 SZ. 2. csöpül--te nyáj! A nyáj! Valami ó--si lápokba vo-nult--
 MS. jégverést csöpülte nyáj! A nyáj! Ó--si lá-pok-ba vo-nult--
 A.1. jégve rést csöpülte nyáj! Ó--si lá-pok-ba vo-nult--
 A.2. jégve rést csöpülte nyáj! Ó--si lá-pok-ba vo-nult--
 SZ. 1. hite-konok község hű papjaként kit azzal áld, amivel ver az Úr, templomtalanul palás---tala-nul,
 SZ. 2. hite-konok község hű papjaként kit azzal áld, amivel ver az Úr, templomtalanul palás---tala-nul,
 MS. hite-konok község hű papjaként kit azzal áld, amivel ver az Úr, templomtalanul palás---tala-nul,
 A.1. hite-konok község hű papja-ként kit azzal áld, amivel ver az Úr, templomtalanul palás---tala-nul
 A.2. hite-konok község hű papja-ként kit azzal áld, amivel ver az Úr, templomtalanul palás---tala-nul
 SZ. 1. ví-vódva foly-ton, mit hoz ránk az ég?
 SZ. 2. ví-vódva foly-ton, mit hoz ránk az ég?
 MS. ví-vód-va foly-ton, mit hoz ránk az ég?
 A.1. ví-vódva folyton folyvást, ví-vódva foly-ton, mit hoz ránk az ég?
 A.2. ví-vódva foly-ton foly-vást, ví-vódva foly-ton mit hoz ránk az ég?
 SZ. 1. kell oszta-nom Úr--vacso--rát s I--gét!!
 SZ. 2. kell oszta-nom Úr--vacso--rát s I--gét!!
 MS. kell oszta-nom Úr--vacso--rát s I--gét!!
 A.1. kell osz-ta-nom Úr--va-csorát, s I--gét!!
 A.2. kell oszta-nom Úr--vacso-rát, s I--gét!! I--gét!!

17. Magyar Lajos: Csoma Sándor naplója

A vers szövege alapján két kórusmű is született:

Vass Lajos: *Kőrösi Csoma Sándor üzenete*

Mohay Miklós: *Hosszú út porából...*

A Vass Lajos művében felhasznált sorokat **félkövérrel** emeltem ki, a Mohay Miklós által megzenésítetteket *dőlttel*.

CSOMA SÁNDOR NAPLÓJA

1

**"Rejtelveim birtokában, szárazon csikorgó
kínjaim között, de bírva még a
test romlását figyelő riadt elmét -
idegenek és más lelkek között,
én, Csoma Sándor, meghalni készülök.**

Nincs - mert szükségtelen - a testamentum:
porom itt marad; elég távol ahhoz töletek,
hogy figyelmeztető szónak támadjon fel
ez idehurcolt test, e vacak,
miben nagy titkom porladni marad.

De elég közel, hogy a kegyelet
utánataláljon, ha majd megszereztétek
valahonnan a lángot, a lángomat,
mivel próbáltam felgyújtani...
a száraz, a szomjas rózsét...
(De botorak vagyunk, de esendők,
ó, csak kései véreink ne nyögnék!)

2

Ki verte meg azt a kisfiút az utak ígézetével,
dobogni ki lopott bele nyugtalan szívet,
s ígérte-hazudta, hogy messzire ér el?

Ki tette, hogy ÉHÉT csak ez veri el,
csak így tűri meg lelkesnek a föld,
s béna köveivel nem keveri el?

Ki áldotta meg megszállott álommal,
válthatatlan drága, de talmi kinccsel,
szegénységen ragyogó cifra lommal?

Kicsi királyfik nyomára ki küldte,
pokolra-mennyre ki űzte ezt a kisfiút?

*Az utat én akartam,
mert engem akart az út.*

3

Csörgőt ráz, csörgőt, csörgővel hívogat:
földből, ölből, házból kicsalogat,
*csörgőt ráz, kolompot, harangot,
meleg testembe rejtette a hangot,
csal át erdőn, úton, át az árkon,
forrást buzogtat a láthatáron,
csörgeti bennem, csörgeti magamban:
elérsz valahová, jössz valahonnan -
még egy lépést, mert születélt,
valaki küldött ...*
még egy lépést, mert aki küldött,
bízva küldött,
még egy lépést, mert járti tudsz,
hát muszáj menni,
százezer lépést, mert nem hisz
az utadban senki ...

Addig a városig, addig a hegylángig ...
Születéstől halálig.

4

Ha megalkotjátok az energikus
táj fogalmát, s utamra ebben találtok
indokot,
próbáljátok meg továbbgondolni a gondolatot:

Akinek semmije nincs,
mindent csak az akarhat,
mert nem lehet: hát álommal beéri,
de azt legalább
kíméletlenül tudja kérni ...

Akit feldob magából a nép,
az nevében akarjon nagyot.
(Kit érdekelné különben Bokharában,
hogyan székel-magyar vagyok!)

5

Üzent utánam az otthoni világ:

összeomlott egy gerendaház,
 égbe szállt róla a cserép,
 roppanva csuklott meg a váz,
 az udvarból az állatok futottak,
 egy fűzfá kitépte gyökerét,
 a fűzfá lehajolt,
 leborultak a kertsasok, gazdátlan
 leng a szélben egy kasza,
 esendő fűvek ütöttek nézik -
 mankóján apám tavalyi mosolya ...

**Üzent utánam az otthoni világ,
vérembe lopta áramát.**

6

Ó, a lélek melléktermékei, kolonc vágy,
 indulat, gyengeség, szerelem,
 mint nyúlfiával a lecsapó vércse,
 gyalázkodva játszanak velem.

És vért csordít a gyengeség,
 pedig erő továbbmenni kéne,
 mert messze van a kincs nagyon,
 s pazarlódik az ember vére.
 Hamuval szórom a fejem,
 átokkal szikkasztom a vágyat,
 és a győzelmem: cifra kín,
 elkerül édes gyalázat.

Győzők megint: töretlen homokon megyek.
 Felettem látomásos forráság táncol.
 Lengeteg.

7

Mint kagyló testébe fogadott gyöngyét
 (pedig valami véletlen áram sodorta),
 óvom a szót, a hazulról hozottat.
 Idegen csendben rügyezik ki bokra.

Húsomba takarom: növekedjék,
 fájdalom árán is tisztuljon a fénye -
 árulóm lehet ő, lehet menedékem:
 halálos páncél a kettőnk kötése.

Nyelvem alól szikrázva felmutattam,
 ha arra kért egy szelíd idegen
 (napnyugati királynak mondott érte,
 és megcsókolta a kezem).

A másik csak látni követelte,
s hogy forgassam, pengét lökött
melléje, s rikoltva röhögött:
"Elveszem gyöngyöd, ha kiköpöd."

Azóta zárva a gyöngy, homályban.
Sebes a szám, hát hallgatok,
méretlen út van még előttem,
mint nyelvetépett dervis, ballagok.

8

A sivatagon át megőrül, aki gyenge,
a lángoló homokba veti magát,
hívja állati vággyal az enyhet adó,
kés bizonyosságú, hűvös éjszakát.

Ilyenkor gondolj valami másra -
halkan gyűljön az erő szíveden,
és ne alkudj olcsón a pusztulásra:
a véghez itt még minden idegen.

Lázak tánca járja csontjainkban,
s bizony kidől a szemre vélt derék ...

9

Megkínóztak egyszer, tudni akarták:
ki vagyok, honnan, mit rejtegetek.
Mondtam: a lelkem, valami álmokat.
Bambán néztek, mint hülye gyermeket.

Mert mindenek fölött való a módszer
(nem lehet ily egyszerű igazság):
idegeimet bölcs szakértelemmel
tépdesték, s rángó sebbe hagyták.

Néztek, bűvöltek, belém haraptak -
csak a kígyó nézhet így egeret;
nem fájt, csak furcsa, hogy tudtam,
ember vagyok, és ők is emberek.

10

**Most könyvek, nyelvek csendjében élek,
a nyugalom párollog, mint keserű teám,
időnként nyugtalan híreket hoznak,
nyugtalan Európa így talál reám.**

S hiába várni tunya áltatás,
és mindenemet otthon őrzöm,
semmim sincs, hát lehetetlen,
hogy kincseim sorsa ne gyötörjön.

A lámák csak értetlen megállnak:
honnán bennem a kínok bokrai ...
(A lámák süket fülébe magyarázom:
"Magyar vagyok, de európai.")

11

No, híres vándor, hová vitt az út,
kihordott álmod merre láttad?
Vagy megfojtottad azt a kisfiút,
ki benned nyöszörögve lázad?

Akárki Mister tudja, merre jársz,
s agyadat becsüli nagyon,
megírja helyetted testamentumod:
hogyan ki népé létszen e vagyon ...

S hiába sikolt fel az a kölyök
lázasan és megcsalt éjszakáival ...
Erős lettél, ezt is eltűröd,
bódít a tett, akár az ital -

álmodat immár eltakarhatod
a föld minden szavaival.

12

**Oly magasan vagyok idefenn,
a fenséges halál lábainál,
a némaság fehér csúcsainál,
az emlékezés szennyos köveinél,**

a megvallás mély medreinél -
hogyan már hittél hiszem:
vallhatok józan borzongással,
mindent megadó szelíden,
szigorúan, hidegen.

**Az utat megjártam, s ami kész:
az már nem az enyém.**
(Ami volna még, ahhoz csálna,
hívna talán valami részeg remény.)

Lehet, hogy szeretni lett volna jó,
asszonyt ölelni, nemzeni gyereket,
kaszálni áramos nyári szélben,
fejszét emelni téli dériben,
túrni a földet, kóstolni azt, ami
érdesen, de érdesen Való!

Lehet, hogy ez lett volna jó?

**A nép, melyből vétettem, bizonnyal megél,
tagadjátok le előtte kínjaim,
elég, ha gond akasztja, próbálja a tél.
De tegyétek, hogy lelkét megtartsa - megtalálja,
táplálja a föld ott, ahol él,
szikkadjon el az emlék ázsiája,
szívünknek is jusson bor, kenyér.**

*Beváltatlan álmom minek fájjon?
A tévedésnél igazam erősebb,
nem az a fontos, hogy rokonok -
de testvérek lakják ezt a földet.*

Én pedig? A test már vészt csenget,
de élek. Most a magam dolga minden,
nem hagyakozom, magamért nem remélek.

Ti se szerkesszettek belőlem
szakállas példabeszédet."

18. A vizsgált kórusművek kottája

HÁROM BETYÁR

népdal*

VASS Lajos
(*1927)

Lento, poco rubato, grave

Há-rom betyár a csár-dá - ba Pi - ros bort iszik bú- já - ba.

Pi - ros bort i-szik bú- já - ba.

Pi - ros bort i - szik bú- já -

Pi - ros bort i - szik bú- já -

5 Így gon - dol - ko - dik ma - gá - ba: Hol ma - ra - dunk éj - sza - ká - ra?

Így gon - dol - ko - dik ma - gá - ba: Hol hál - nak.

ba. Ó a

ba. Hol ma - ra - dunk éj - sza - ká - ra?

9 Poco misterioso

Egy közölök kitalál - ta: a

Öz - vegy asszony ab - la - ká -

Öz - vegy asszony ab - la - ká -

Előadása lehet kis vagy nagy másoddal feljebb.

* Vass Lajos gyűjtése

© 1956 by Editio Musica, Budapest

Z. 13 304

13 *p dolce*
p *a* *dolce*
p *dolce*
p dolce
mf
 ra! Öz - vegy asszony ab - la - ká - ra, Ott ma - ra-dunk éj - sza

17 *sostenuto*
mp *3*
mp *3*
mf
 ma - rad - nak, ott. Be kopog - tat betyár mód -
 ma - rad - nak, ott. Be kopogtat betyár mód -
 Be kopog - tat betyár mód -
 ká - ra. a

Allegro *rall.* **Molto tranquillo**
 21 *espr.*
p
p
mf *dolce*
pp
 ra. Nincs i - de-ha-za a gaz - da,
 ra. a
 I - de-ha-za-e a gaz - da? a

4
25 *dolcissimo* *più mosso*

pp *crescendo* *mf*

Gye-re be-tyár az á - gyam - ra!

a *a* *a*

pp *mf*

a *a* *a*

pp *mf*

a *a* *a*

29 *decrecendo* *molto sost.*

a *a* *a* *A*

p

a

34 Éj - fél u - tán egy az ó - ra, Kelj fel be-tyár vir-ra dó - ra!

pp *pp* *pp*

Éj - fél u - tán egy az ó - ra, fel be-tyár vir-ra dó - ra!

de kelj fel, kelj fel vir - ra - dó -

de kelj fel, kelj fel vir - ra - dó -

Z. 13 304

38 Még a ku-tyák sem u - gat nak Az í - ri - gyek mind a - lusz - nak,

Még a ku-tyák sem u - gat - nak, *sf* a - lusz -

ra! *p* a - . lusz -

ra!

42 *poco rit.* *a tempo* Az í - ri - gyek *sost.* mind

nak. *pp* Az í - ri - gyek mind

nak. *pp* Az í - ri - gyek mind

Az í - ri - gyek mind a - lusz - nak. A

47 *a tempo* a - lusz - nak.

a - lusz - nak.

a - lusz - nak.

Az í - ri - gyek mind a - lusz - nak.

Aj! mind a - lusz - nak. *sfpp*

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR ÜZENETE

Körösi Csoma Sándor és Magyar Lajos* szavaira

VASS Lajos

Moderato $\text{♩} = 69$

S

A

T *pp*

B *pp*

Ma-te - ri - am de - di. For-mam ha - be - tis. Que - ri - te glo -

Ma-te - ri - am de - di. For-mam ha - be - tis. Que - ri - te glo -

6

Agitato $\text{♩} = 138$

Rej - tel - me - im

Rej - tel - me - im

ri - am, si pla - cet, glo - ri - am, si - pla - cet !**

ri - am, si pla - cet, glo - ri - am, si - pla - cet !

11

poco a poco crescendo al

bir - to - ká - ban, szá - ra - zon csi - kor - gó kín - ja - im kö - zött,

bir - to - ká - ban, szá - ra - zon csi - kor - gó kín - ja - im kö - zött,

poco a

... de bír - va még a

* erdélyi költő (sz. 1942-ben)

** Körösi Csoma Sándor bejegyzése egy szanszkrit-magyar
szójegyzék végén. Fordítása: „Az anyagot én adtam.
Az eszmét ismeritek. Dicsőségünket, kérlek, keressétek!”

... de bír - va még a

15

de bír - va még a test rom - lá - sát fi-gye-lő ri-adt el -

de bír - va még a test rom - lá - sát fi-gye-lő ri-adt el -

poco crescendo al

test rom-lá - sát fi-gye-lő ri-adt el - mét i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek

test rom-lá - sát fi-gye-lő ri-adt el - mét i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek

19

rit.

mét i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek kö-zött én Cso-ma Sán - dor,

mét i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek kö-zött én Cso-ma Sán - dor,

kö-zött, i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek kö-zött én Cso-ma Sán - dor,

kö-zött, i - de - ge - nek és más - lel - kű - ek kö-zött

23

meno mosso ♩ = 120

én meg - hal - ni ké - szü - lők, meg - hal - ni ké - szü - lők,

én, meg - hal - ni ké - szü - lők, meg - hal - ni ké - szü - lők,

meg - hal - ni ké - szü - lők, meg - hal - ni ké - szü - lők,

én meg - hal - ni

58
28

mf meg-hal - ni ké - szü-lök, *p* meg-hal - ni ké - szü-lök.
mf én, *p* én,
mf meg-hal - ni ké - szü-lök, *p* meg-hal - ni ké - szü-lök,
p ké - szü-lök, meg-hal - ni ké - szü-lök,

33 rit. - - - - -

pp meg-hal - ni ké - szü-lök, *pp* meg-hal - ni ...
pp meg-hal - ni ké - szü - lök.

37 Tempo I

pp Ma-te - ri-am de - di. *mp* For-mam ha - be - tis. Que-ri - te glo -
pp Ma-te - ri - am de - di. *pp* For-mam ha - be - tis. . Que-ri - te glo -
pp Ma-te - ri - am de - di. For-mam ha - be - tis.

Z. 13 304

42

ri-am, si pla-cet, glo-ri-am, si pla-cet!

ri-am, si pla-cet, glo-ri-am, si pla-cet!

mp

Que-ri-te glo-ri-am, si pla-cet, glo-ri-am, si pla-cet!

47 *Agitato*
♩ = 72

ü-zent u-tá-nam az ott-ho-ni vi-lág: ... ge-ren-da

ősz-sze om-lott egy ge-ren-da ház.

51 *crescendo*

ház. ... vé-rem-be lop -

ü zent u-tá-nam az ot-ho-ni vi-lág, vé-rem-be lop - ta á -

60

rit. Andante ♩ = 80

55

ta á - ra - mát. ra - mát. ra - mát. Most köny-vek, nyel-vek csend-jé - ben

59

p espr.

Most köny-vek, nyel-vek csend-jé - ben é -
Most köny-vek, nyel-vek csend-jé - ben é -
é - lek, a nyu - ga - lom pá - ro - log,

Agitato

♩ = 72

63

lek... i - dőn - kint nyug - ta - lan hí - re - ket hoz - nak...
lek... i - dőn - kint nyug - ta - lan hí - re - ket hoz -
mint ke - se - rű te - ám,

Z. 13 304

66 61

...nyug-ta - lan Eu - ró - pa így ta - lál re - ám.

nak ...

... nyug-ta - lan Eu - ró - pa így ta - lál re - ám.

Adagio

72 ♩ = 69

Oly ma-ga-san va-gyok i - de fenn...

Oly ma-ga-san va-gyok i - de fenn, a fel-sé - ges ha-lál lá - ba - i - nál,...

... a

76

né - ma-ság fe-hér csú-csa-i - nál ... az u - tat meg-jár - tam,

... s a-mi kész: az már

Z. 13 304

62

Andante

80

♩ = 80

A nép, mely-ből vé - tet - tem,
A nép, mely-ből vé - tet -
A nép, mely-ből vé - tet -
nem az e - nyém. A nép

84

bi-zony - nyal meg - él,...
tem, bi - zony - nyal meg-él,
tem, bi - zony - nyal meg-él,,
ta-gad-játok le e - lőt - te kín - ja - im,
ta-gadja-tok le előt - te kín-ja -
bi - zony - nyal meg - él ...

87

e - lég, ha gond a - kaszt - ja, pró - bál - ja a tél.
e - lég, ha gond a - kaszt - ja, pró - bál - ja a tél.
im, e - lég ha gond a - kaszt - ja, pró - bál - ja a
e - lég ha gond a - kaszt - ja, pró - bál - ja a

Z. 13 304

91 *più f* 63

A tél, a

più f 5 3 3

De tegyé-tek hogy lel-két megtart - sa, meg - ta - lál - ja,

tél. tél. a

più f 3

tél. De te-gyé-tek hogy lelkét megtartsa, meg - ta - lál - ja,

meno mosso
♩ = 72 *poco a poco diminuendo al*

95

tél... tél...
táp - lál - ja a föld ott, a - hol él,

tél...
táp - lál - ja a föld ott, a - hol

99

... él... szik-kad-jon el az el - mék á - zsi -
ott, a - hol él, szik - kad-jon el az el - mék
... él ... szik-kad-jon el az
él, ott, a - hol él, szik- kad -

Z. 13 304

64

andante

♩ = 80

103

á - ja, szí - vünk - nek is jus - son bor, ke -
 á - zsi - á - ja, szí - vünk - nek jus - son
 el - mék á - zsi - á - ja, szí - vünk - nek jus - son
 jon el az el - mék á - zsi - á - ja, szí - vünk - nek jus - son

106

Tempo I

nyér. Ma - te - ri - am de - di. For - mam ha -
 ke - nyér. Ma - te - ri - am de - di.
 ke - nyér. Ma - te - ri - am
 ke - nyér.

110

be - tis.. Que - ri - te glo - ri - am, si pla - cet, glo -
 For - mam ha - be - tis. Que - ri - te glo - ri - am, si
 de - di. For - mam ha - be - tis. Que - ri - te glo -
 Ma - te - ri - am de - di. For - mam ha - be - tis.

Z. 13 304

114

ri - am, si pla - cet !

pla - cet, glo - ri - am, si pla - cet !

ri - am, si pla - cet, glo - ri - am, si pla -

Que - ri - te glo - ri - am, si pla - cet, glo - ri - am, si

118

pp Ma - te - ri - am de - di. For - mam ha - be - tis.

pp Ma - te - ri - am de - di. *pp* lontano***

Ma - te - ri - am de - di. For - mam ha - be - tis.

Ma - te - ri - am de - di. For - mam ha - be - tis.

pla - cet ! Ma - te - ri - am de - di.

123

smorzando

For - mam ha - be - tis.

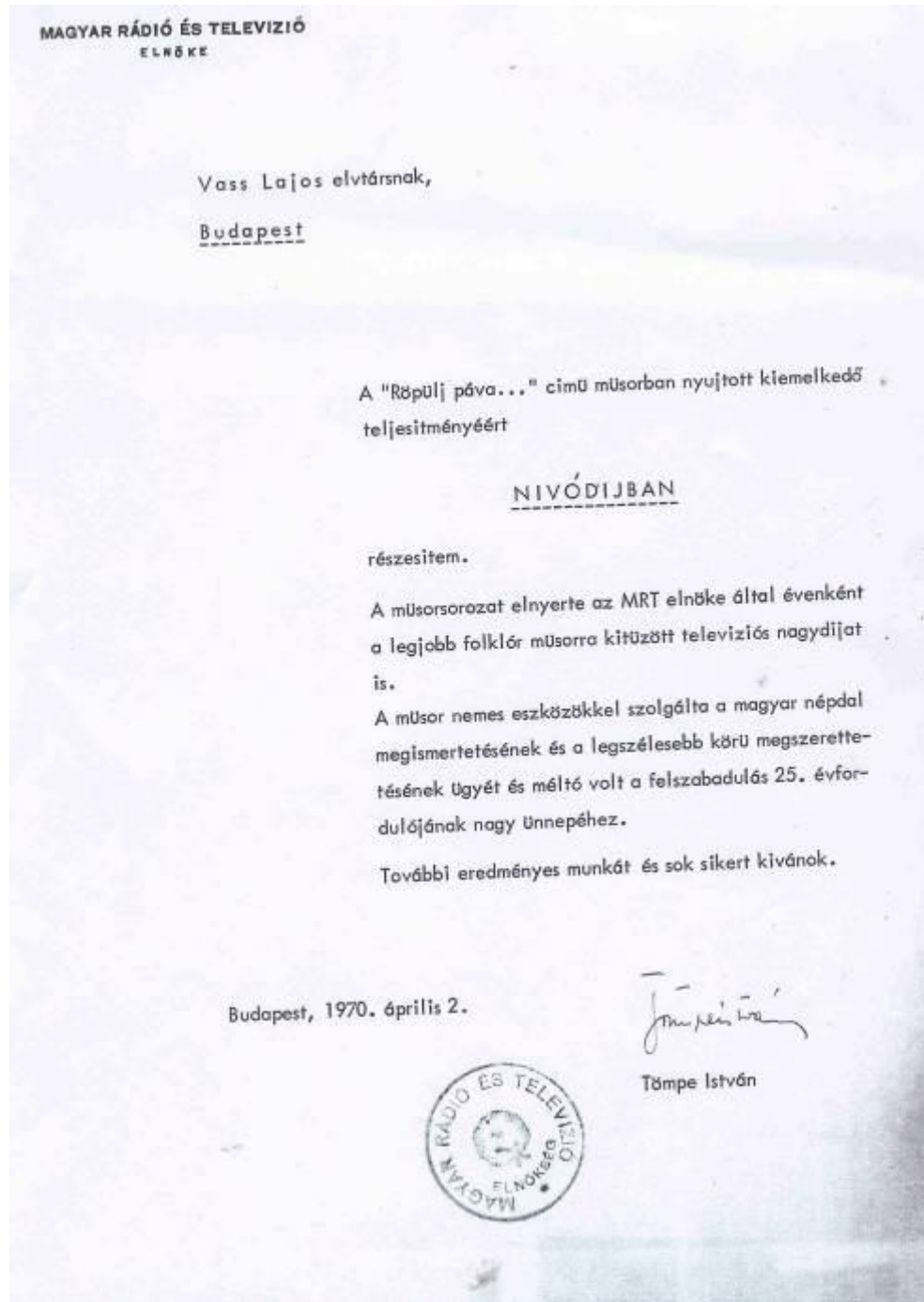
be - tis. For - mam ha - be - tis.

For - mam ha - be - tis.

*** Eserleg rejtett kiskórus.

Z. 13 304

18. Vass Lajos elismerései

A távirat gyakorisága		Felvezőhivatal	Pénztári szám	Szósám	Nap	Óra, perc	Hivatalos megjegyzések
048955		BUDAPEST/114	461406	1958	=		

TÁVIRAT		
VASS LAJOS		
14 VOROSILOV UT 57/B		
BUDAPEST =		

Vette: 82		
monat/évsz.	nap	óra, perc
M	20	46/82

Továbbította:		
monat/évsz.	nap	óra, perc

OEROEMMEL EERTESITJUEK HOGY HAZAANK FELSZABADULAASAA
NAK 15 EEFVORDULOJAARA MEGHIRDETETT PAALYAZATON VALO
REESZVEETELE EREDMEENYES VOLT AZ UENNEPEELYES DIJKI-
OSZTAASRA JANUAAR 8-AAN PEENTENEN DEELI 12 ORAARA
SZERETETTEL MEGHIVJUK A SZOEUVETSEEGBE = ZENEMUEVEESZEK
SZOEUVETSEEGE 5 SEMMELWEIS U 1 +

19. A cd melléklet tartalma

5376a.wav	A magyar népdal – irodalom 6. osztályosoknak (Magyar Televízió, 1977)
A_Magyar_Nepdal.mpg	Három betyár – Vass József énekel, Vass Lajos gyűjtése (Zenetudományi Intézet Népzenei Osztály, AP 5376/a)
VassLajos.doc	A XX. század utolsó néptanító nótafája Vass Lajos pedagógiai munkássága – elektronikus formátum

Bibliográfia

Vass Lajos cikkei, nyilatkozatai

„»A szántói híres utca...« A Magyar Rádió Borsod megyei »Nótafaiskola« találkozójáról”. *Észak-Magyarország*, 1972. június 11.

„»Fúj, süvölt a Mátra szele...« A szövetségi pávakörök II. országos találkozója Egerben”. *KÓTA* 1981/8

„110 éve született Schmidthauer Lajos orgonaművész”. *Komáromi Lapok*, 1992. június 3.

„19 pávakör az egri május 1-én”. *KÓTA* 1973/4

„A debreceni Kodály-kórus hangversenye”. *Hajdú-Bihari Napló*, 1962. május 10.

„A Don Perlimpin zenéjéről”. *Egri Műsor* műsorfüzet, 1960. március 18.

„A Maróti kórus köszöntése”. *Hajdú-Bihari Napló*, 1986. január 25.

„A pávát nem kell kihipózni”. *Reform*, 1992. február 27.

„Az énekkar ünnepe”. *Hét*, 1987. április 17.

„Bárcsak lennének próféták a saját otthonunkban is... Egy szilveszteri rajz ürügyén”. *Ganz-Mávag Dolgozók Lapja* 4/3 (1962. január 19.)

„Bartók Béla férfikarai”. Ünnepi hangversenyek Bartók Béla emlékére – Műsorfüzet 1955/33 (Országos Filharmónia): 13-15. old.

„Csak tiszta forrásból...”. *Turbina*, 1970. december 21.

„Énekeljünk együtt! Nyílt levél a szocialista brigádokhoz”. *Turbina*, 1972. november 20.

„Éneklő Magyarország. Népdalcsokrok”. *Zeneszó* 1992/3

„Europa Cantat. A Vasas Központi Vegyeskar Franciaországban”. *Népművelés* 11/10 (1964. okt.):35-37.

„Évnyitó a Nótafaiskolában!”. *Pajtás* 27/42 (1972. október 18.)

„Gasztronómiai emlékek”. *Nő*, 1980. május 14.

„Gazdagabb, aki énekel”. *Szövetkezet*, 1969. november 26.

„Gondolatok a »Röpülj, páva« felszabadulási népdalverseny után”. *Népművelés* 17/5. (1970. május)

- „Jól olvassuk-e Kodályt? (1.)” *KÓTA* 1982/1: 5-6.
- „Jól olvassuk-e Kodályt? (2.)” *KÓTA* 1982/2: 4-5.
- „Jól olvassuk-e Kodályt? (3.)” *KÓTA* 1982/3: 2-3.
- „Jól olvassuk-e Kodályt? (4.)” *KÓTA* 1982/4: 4-5.
- „Jól olvassuk-e Kodályt? (5.)” *KÓTA* 1982/5: 5.
- „Jól olvassuk-e Kodályt? (6.)” *KÓTA* 1982/6: 5.
- „Jól olvassuk-e Kodályt? (7.)” *KÓTA* 1982/7: 3-4.
- „Kamaratánc-kamarazene. A VI. Zalai Kamaratánc Fesztivál zenei mérlege”. *Zalai Hírlap*, 1974. április 28.
- „Ki jár ma énekelni?” *Munka* 32/11
- „Kodály Zoltán emlékezik”. *KÓTA* 1982/6: 2-3.
- „Ne adjunk hangot!” *KÓTA* 1986/10
- „Nemzetközi karnagy konferencia”. *Népművelés* 12/12 (1965. december)
- „Népdal és munkáskórus”. *Munka*, 1970. október
- „Röpül a páva. Kórusvezető a falusi énekkarokról, pávakörökről”. *Szabad Föld* 27/52 (1971. december 25.)
- „Röpülj páva. Műsorvezető: Vass Lajos”. *Füles* 14/10 (1970. március 5.)
- „Szakemberek a Szvesnyikov-kórusról”. *Új Világ*, 1955. március 24.
- „Tizenkét magyar népi játék”. in. *A magyar nyelvért és kultúráért tájékoztató* 7. Budapest, 1972.
- „Új műsor a Napraforgóban: Nótafaiskola”. *Rádióújság*, 1971. november 2.
- „Vallomás a »Röpülj páva« fiataljairól”. *Ifjúsági Magazin* 6/4 (1970. április)
- „Vass Lajos – új műveiről”. *Film Színház Muzsika* 4/4 (1960. január 22.)

Riportok Vass Lajossal

(a. l.). „Nem szabad abbahagyni. Röpüljön a páva. Sok száz kör alakult. Beszélgetés Vass Lajossal”. *Esti Hírlap*, 1972. május 12.

(-ger). „Sok szép élménnyel gazdagabban búcsúszom Egertől. Beszélgetés Vass Lajos karmesterrel”. *Népújság* 10/138 (1959. június 14.)

(S. V.). „Vass Lajos”. *Magyar Rádió*, 1954. november 15.

(w. e.). „Vendégünk: Vass Lajos”. *Dunántúli Napló*, 1971. szeptember 26.

[Győri Béla]. „Neved, ki diccsel zengené... Vass Lajos karnaggyal Győri Béla beszélget”. *Vasárnapi Újság*, 3/41 (1991. november 12.)

„„Elindítottuk a forradalmat.« Interjú Vass Lajossal a Honvéd Művészegyüttes egykori vezetőjével”. *Pesti Hírlap* 3/24 (1992. január 29.)

„A mű születése. Beszélgetés Vass Lajos karnaggyal”. *Ganz-Mávag Dolgozók Lapja*, 1964. november 13.

„Együtt a vallomások tükrében. A Magyar Művészetért díj kitüntetettjei”. *Magyar Ifjúság*, 1989. március 24.

„Fiatalok bemutatkozása. 35 éves a Vasas Szimfonikus Zenekar. Beszélgetés Vass Lajos vezető karnaggyal”. *Esti Hírlap*, 1984. június 2.

„Hogyan dolgozik a Honvéd Központi Művészegyüttes énekkara?” *Magyar Dal* 45/2 (1940. április): 5-6.

„Írországi élmények”. *Népművelés* 16/7 (1970. július)

Ablonczy László. „Hogyan repül a páva? Találkozás Vass Lajossal”. *Magyar Ifjúság*, 1985. december 20.

Ablonczy László. „Vendégünk volt: Vass Lajos”. *Hajdú-Bihari Napló* 27/162 (1970. július 12.)

Csizmadia György. „A Vasas-kórus karmestere: Vass Lajos zeneszerző”. *Vasas*, 1962. június

Csizmadia György. „Útra készen...” *Szabad Nép*, 1956. augusztus 21.

Csuti János. „Látogatóban Vass Lajosnál. A legszebben daloló iskolák versenye Belgium, Budapest, Debrecen és Győr után Szigetvárott...” *Dunántúli Napló* 1975. május 19.

D. Veszelszky Sára. „Történelmi idők muzsikusa. Beszélgetés Vass Lajossal”. *Új Magyarország*, 1992. május 16.

Dutka Judit. „Nemesebb célokért. Egy zeneművész vallomása”. *Reformátusok Lapja*, 1986. november 23.

Fittler Katalin. „A muzsika időszerűsége. Az éneklés vágyáról beszél Vass Lajos”. *Népszabadság*, 1990. október 4.

Gáti Károly. „Kodály »Nemzeti dal«-ával búcsúzik a Néphadsereg Kínába induló művésze gyűttese”. *Népszava*, 1956. augusztus 14.

Horka István. „Karnagyszerű visszatérés”. *Mai Nap*, 1992. május 14.

Juhani Nagy János. „„A pávák pápája” Debreceni beszélgetés Vass Lajossal”. *Hajdú-Bihari Napló*, 1974. szeptember 12.

Kiss János. „Stílusok, tanulságok, eredmények. Beszélgetés Vass Lajos karmesterrel”. *Hajdú-Bihari Napló*, 1961. augusztus 22.: 5.

Kovács Júlia. „A vasas együttes és karnagya. A legrövidebb út a népdalhoz”. *Népszava*, 1980. szeptember 25.

Kulcsár János. „Folytatása következik... Vass Lajos nyilatkozata a Vas Népe munkatársának”. *Vas Népe* 15/41 (1970. február 18.)

Lezsák Sándor. „„Szeretünk közösen énekelni” Lakiteleki beszélgetés Vass Lajossal”. *Petőfi Népe*, 27/287 (1972. december 6.)

Nagy Lenke. „»Harang csendül, ének zendül« Beszélgetés Vass Lajos karnaggal”. *Reformátusok Lapja*, 1990. december 23-30.

Szabó Iréne. „Pihentető énekpercek. Beszélgetés Vass Lajossal”. *Népszava*, 1973. október 18.

Vértessy Sándor. „Harminc évnyi hűség (Próbaszünetben Vass Lajossal)”. *Ezredvég*, 1992/5.

Viski János. „Négy fiatal zeneszerző”. *Új Zenei Szemle*, 1950/ 6-7.

Interjúk

interjú Vass Dániellel

interjú dr. Kaposi Edittel

interjúk a Vass Lajos Kórus tagjaival

interjú Solti Évával

interjú Somos Csabával

Egyéb források

(-a). „Carlo Zecchi látogatása a Magyar Állami Férfikarnál”. *Esti Hírlap* 3/31 (1958. február 6.)

(A. K.). „Trois mille personnes au concert populaire donné hier devant la Palais ducal”. *Le Jurnal du Centre*, 1964. augusztus 3.

(B. F.). „A »Nótafaiskola« országos versenye után”. *RTV* 1977/41

- (B. J.). „Rádió a rádióban”. *Új Világ*, 1958. május 25.
- (B. M. P.). „A Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara”. *Hét*, 1974. április 19.
- (B. M. P.). „Zengő dallal, énekszóval”. *Hét*, 1974. július 26.
- (B. M.). „Tévésített PÁVAKÖR”. *Népművelés* 1972/4
- (B. N. E.). „Röpülj páva! Műsorvezető és riporter: Vass Lajos”. *Szabad Föld*, 1969. december 7.
- (B. Zs.). „Röpülj páva-kör adás Somogyból. Három nap, három éjjel”. *Somogyi Néplap* 27/112 (1971. május 15.).
- (B. Zs. – W. E.). „»Röpülj páva, röpj...« Vizontlátásra a képernyőn!” *Somogyi Néplap*, 1970. január 25.
- (bm). „A Mathias rex elé”. *Észak-Magyarország*, 1971. szeptember 4.
- (-cé-). „Te Deum laudamus. Siemens-Vasas koprodukció”. *KÓTA* 1990/4-5
- (Cs. Gy.) „Kilenc új magyar kórusmű a Vasas-fesztivál első három estjén”. *Esti Hírlap*, 1961. április 11.
- (Cs. Gy.) „Liszt-mű ősbemutatója, új magyar zeneművek a Vasas-fesztivál befejező programjában”. *Esti Hírlap*, 1961. április 25.
- (-csiba-). „A dalból hidat építettek. A Vasas vendégkórusnak közös fellépése a CSMTKÉ-val a XV. évfordulón”. *Szabad Földműves*, 1980. május 17.
- (Csiszka). „Ma a televízióban »Röpülj, páva« körök a Rábaközéből”. *Kisalföld*, 1971. november 21.
- (csolnoki). „Nélkülözhetetlen kincsünk: a népdal”. *Dolgozók Lapja*, 1969. december 10.
- (D. G.). „Mese-ballettek”. *Muzsika*, 1962. április: 33.
- (D. L.). „Antigoné. Szophoklész bemutató a Déryné Színházban”. *Film Színház Muzsika*, 1962. december 7.
- (-dia.). „1957: 49 koncert, 1958: Cherubini, Stravinszkij bemutató”. *Esti Hírlap*, 1958. január 5.
- (-dia.). „Az új kórustermésből”. *Film, Színház, Muzsika* 1961. február 17.
- (f. a.). „Kodály Zoltán levele a Honvéd-Énekkar érdekében”. *Népakarat*, 1957. december 2.
- (f. a.). „Kodály Zoltán levele a Honvéd-énekkar érdekében”. *Népakarat* 2/11 (1957. január 15.)

- (F. A.). „Különös énekhar”. *Pedagógusok Lapja*, 1965. október 20.
- (f. f.). „A meseláda útja”. *Esti Hírlap*, 1962. február 16.
- (f. s.). „Átadták a szakszervezeti művészeti-kulturális díjakat”. *Népszava*, 1991. május 2.
- (g.). „»Wir werden gern einmal wiederkommen«. Chor aus Budapest in der Fächerstadt zu Gast”. *Der Bayerische Rundfunk*, 1964. július 30.
- (G. N.). „Ambassadors sing at Cork Choral Festival”. *The Cork Examiner*, 1971. április 29.
- (G. P.). „Kultúra, pecsétés garanciával?! (– reagálás)”. *Művelt Nép* 7/36 (1956. szeptember 2.)
- (gyarmati). „Oratórium ürügyén”. *Déli Hírlap* 3/204 (1971. augusztus 31.)
- (-hr-). „Kissé szárnyaszegett a csehszlovákiai »PÁVA« avagy mit »árasztott« a »Tavaszi szél« ”. *Új Ifjúság* 1970/7.
- (J. A.). „Steinfelder Kulturtage – Freundschaft zwischen Ost und West”. *Kärntner Landeszeitung* 1983. november 24.
- (J. M.). „Oltsátok tanítványaitokba...” *Dolgozó nő* 14/23 (1965. november 12.)
- (j.). „Magyar napok Erlangenben és Nyugat-Berlinben”. *Magyar Nemzet*, 1983. október 26.
- (K. L.). „»Röpülj páva!« – kör Mezőkeresztesen”. *Déli Hírlap*, 1970. szeptember 21.
- (K. N.). „Vass Lajos Ostoroson”. *Népújság* 21/115 (1970. május 19.)
- (L. L.). „Viipuri Férfikar”. *Muzsika*, 1969. június
- (L. S.). „Látod édesanyám, látod édesanyám...” *Magyar Hírek* 29/25 (1976. december 4.)
- (L.-M.-G.). „Röpülj páva! Népdalaink követei kamera előtt”. *Kisalföld* 26/33 (1970. február 8.)
- (-M-). „Vasas Énekkarok díszhangversenye”. *Vasas* 74/12 (1965. december)
- (M. I.). „Mathias Rex. Oratórium a diósgyőri várban”. *Népszava*, 1971. szeptember 10.
- (M. R. F.). „Rendhagyó bemutató”. *Vasas* 76/2 (1968. február)
- (M. Sz. I.). „Hazaérkezett a Vasas-énekkar”. *Népszava* 105/97 (1977. április 27.)
- (mentusz). „Nagy érdeklődés mellett Heves megyei nap a mezőgazdasági kiállításon”. *Népújság*, 1970. szeptember 15.
- (MTI). „Átadták a felszabadulási zeneszerzői pályázat első szakaszának díjait”. *Népszabadság*, 1960. január 9.

- (ozo). „Negyed évszázad ünneplése – dallal”. *Új Szó*, 1990. december 10.
- (-p-). „Népdalműsor a művelődési házban. Vass Lajos látogatása a szocialista brigádoknál”. *Turbina*, 1971. február 15.
- (-PALA-). „Repülj páva”. *Kábel* 10/24 (1969. november 27.)
- (R. I.). „Vasasdalosünnepok 1985-86.”. *Népszava*, 1986. március 28.
- (-r.). „A Cigánybáró bemutatója előtt. Színházi krónika”. *Népújság* 10/118 (1859. május 22.)
- (R.E.). „Mindenki énekl, de mit tud róla?” *Kisalföld*, 1970. március 20.
- (Ri-). „A vasasok központi kórusának jubileumi hangversenye”. *Népszava*, 1963. december 17.
- (S. A.). „Bemutatjuk Vass Lajos Erkel-díjas zeneszerzót, az Acélhang új karnagyát”. *Ganz-Mávag Dolgozók Lapja* 2/49 (1960. december 2.)
- (S. Gy.). „Siker a »Röpülj páva«. Lehet-e sláger a népdal?” *Film Színház Muzsika* 14/3 (1970. január 17.)
- (S. N.). „A barátság érzése új hagyományokat szül”. *Új Világ*, 1955. június 16.
- (s. z.). „Viel Beifall für die Ungarn”. *Erlanger Nachrichten*, 1987. július 4.
- (se). „Vasas matinék”. *Pesti Műsor*, 1978. szeptember 27- október 4.
- (somos). „Jó ismerőseink”. *Magyar Ifjúság* 1970/19
- (sz. i.). „Az állami Férfikar Liszt-estje”. *Magyar Nemzet*, 1958. június 10.
- (T. B.) [Takács Béla]. „Vass Lajosra emlékezünk”. *Vasas*, 1992. december
- (T. Cs.). „Emlékhangverseny”. *Vasas*, 1993. január
- (te-). „Európa énekel”. *Magyar Nemzet*, 1988. május 12.
- (V.F.). „Országos kamarakórus fesztivál. Pillanatképek”. *Dunántúli Napló*, 1968. április 6.
- (W.E.). „A győztes: a népdal legyen”. *Somogyi Néplap*, 1970. február 2.
- (-ym-). „Küldetéstudat és felelősség. Ötéves a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara”. *Új Szó*, 1969. december 30.
- (-y-né). „Szakszervezetünk szövetséggé alakulásának 70. évfordulója jegyében. »Dolj Vasas! Hangod nagy erő! «” *Ganz-Mávag*, 1973. március 30.
- (z.). „Világszépe. Új mesejáték a Bábszínházban”. *Magyar Nemzet*, 1962. február 1.

(zán). „Ismét csenget az énekszó”. *Heti Hírlap* 26/25 (1986. június 24.)

[Péter László]. „A Néphadsereg Művészegyüttesének énekkari hangversenye”. *Délmagyarország* 11/145 (1955. június 22.)

„Repülj páva...» Veszprémben lesz az egyik középdöntő”. *Napló*, 1970. február 20.

„A felszabadulási zenei pályázat eredménye”. *Hajdú-Bihari Napló* 17/51 (1960. március 1.)

„A Lenin Kohászati Művek Művészegyüttesének”. *Sztálinvárosi Hírlap*, 1960. július 12.

„A Magyar Művészetért. Ahogy a zsűri látta”. *Magyar Ifjúság* 32/46 (1988. november 11.)

„A néphadsereg művészegyüttesének nagysikerű hangversenye”. *Győr-Sopron Megyei Hírlap* 12/146 (1956. június 22.)

„A pécsi bábszínház évadzáró előadásai”. *Dunántúli Napló*, 1961. május 21.

„Amikor a népi kollégiumokról vallanom kell...” Kardos Lászlóval beszélget Tasi József. Püski, Budapest, 2000.

„Átadták az új Erzsébet-hidat”. *Népszabadság* 22/274 (1964. november 22.)

„Az első üzemi páva-kör”. *Turbina*, 1972. január 3.

„Búcsú a karmestertől”. *Észak-Magyarország*, 1992. november 14.

„Búcsúzik a Néphadsereg Művészegyüttese”. *Magyar Nemzet*, 1956. szeptember 5.

„Budapester Orchester gastiert in Dresden”. *Sächsische Zeitung*, 1982. június 23.

„Cork choir wins major Festival trophy”. *The Cork Examiner*, 1971. május 3.

„Die singenden Gäste aus Budapest sind eingetroffen”. *Reutlinger General-Anzeiger*, 1974. május 22.

„Egy külföldi út tanulságai”. *Művészet-műkedvelés*, 1969. április

„Eltemették Vass Józsefet, a népművészet mesterét”. *Népszabadság*, 1969. december 31.

„Énekkari találkozó”. *Film Színház Muzsika*, 1969. május 10.

„Európai kórusfesztivál”. *Esti Hírlap*, 1964. augusztus 11.

„Felvétel a Vasas Művészegyüttesben.” *Népszava*, 1964. december 12.

„Hangversenyek. Liszt-est”. *Magyar Nemzet*, 1958. június 23.

„Hofi: rajzok”. *Világ Ifjúsága* 1970/5.

„Húsvétkor: a Röpülj páva döntője. Példa nélkül álló népdalgyűjtő mozgalom”. *Magyar Hírlap*, 1970. március 22.

„Hús-ös bemutató a Vasas-együttesek zenei fesztiválján”. *Magyar Nemzet*, 1961. március 26.

„Jubiláló kórusok”. *Ganz-Mávag*, 1963. augusztus 30.

„Kantáta a Vasas-Kórusnak”. *Esti Hírlap*, 1963. február 2.

„Készülünk, tanár úr”. *Film Színház Muzsika* 13/48 (1969. november 29.)

„Kétnapos bábjátékos tájkonferencia Pécsen”. *Dunántúli Napló*, 1961. április 23.

„Kilencvenedik születésnapját ünnepelte az Acélhang”. *Ganz-Mávag*, 1963. december 6.

„Kirobbanó sikerrel szerepelt az Acélhang férfikórus”. *Ganz-Mávag*, 1963. március 8.

„Kodály Zoltán új kórusművének sajtóbemutatója”. *Népszava*, 1956. június 14.

„Kodály Zoltán új kórusművet komponált a Néphadsereg Művészegyüttesének”. *Szabad Nép*, 1956. június 14.

„Kodály Zoltán ünneplése a vasasszakszervezetben”. *Kulturális Életünk* 3/11 (1962. december 28.)

„Kórusmű a hírdavatra”. *Esti Hírlap*, 1964. november 11.

„Külföldi turné előtt...” *Hét* 11/15 (1966. április 10.)

„Magyar kórusok Olaszországban”. *Esti Hírlap*, 1963. július 17.

„Magyar újdonságok”. *Esti Hírlap*, 1961. április 21.

„Megalakult a Magyar Szellemi Védegyelet Nemzeti Emlékbizottsága. Átnyújtották a diplomákat”. *Pest Megyei Hírlap*, 1993. március 17.

„Meghalt Vass Lajos”. *Magyar Nemzet*, 1992. november 9.

„Megjelent a 80 éves Vasas-kórus első nagylemeze”. *Vasas* 90/12

„Művészegyüttesünk és a közönség. (Jegyzetek az énekkar egyik vidéki útjáról)”. *Néphadsereg*, 1956. július 15.

„Nagy sikerrel szerepelt a Vasas Kórus az európai ifjúsági kórusfesztiválon”. *Népszava*, 1964. szeptember 3.

„Nagy sikerrel szerepelt Szegeden a Néphadsereg Művészegyüttese”. *Délmagyarország*, 1956. márc. 22.

„Nagyüzem a február elsejei népdalvetélkedő előtt”. *Zalai Hírlap*, 1970. január 28.

„Népszerű énekkarunk”. *Szabad Hazánkért*, 1954. november

„Ortutay Gyula mondta a »Röpülj páva« népdalversenyen”. *Rádióműsor*, 1969. november 18.

„Öt ünnepi Bartók-hangversenyt rendez az ősszel az Országos Filharmónia”. *Szabad Nép*, 1955. augusztus 28.

„Páva-döntő Sopronban”. *Esti Hírlap*, 1970. március 21.

„Pécsett vendégszerepelt a néphadsereg művészegyüttesének férfikara”. *Dunántúli Napló*, 1955. április 17.

„Pécsi sikerrel zárt a kétnapos bábjátékos tájkonferencia Pécsett”. *Esti Pécsi Napló*, 1961. április 24.

„Pécsre érkezett a Néphadsereg Művészegyüttesének énekkara.” *Pécsi Napló*, 1955. április 15.

„Röpülj páva! Látogatás az ellenfél »főhadiszállásán« ”. *Vas Népe* 15/29 (1970. február 4.)

„Sikeres szereplés Budapesten”. *Hét*, 1965. október 24.

„Szenvedélye: a muzsika. Szivattyúkontrollós és kórustag”. *Izzó* 20/2 (1968. január 11.)

„Szeptember 4.: Kodály-Petőfi Nemzeti dalának bemutatása”. *Magyar Nemzet*, 1956. szeptember 2.

„Szombaton kezdődik. Országos kamarakórus fesztivál. Részt vesz egy olasz együttes is”. *Dunántúli Napló*, 1968. április 3.

„SZOT-díjasok 1970.” *Népszava*, 1970. május 1.

„Tanulás, olvasás, színház, művészeti csoportok. Részletek az szb 1963 II. félévi munkájáról készült beszámolóból”. *Ganz-Mávag*, 1964. január 31.

„Tavaszi szél vizet áraszt...” *Nő* 1970/5

„Tizenegy új szerzemény a kórusfesztiválon”. *Dunántúli Napló*, 1968. április 9.

„Tóth Mihály karnagy megemlékezése Vass Lajosról halála első évfordulóján”. Bartók Rádió, Metronom, 1993. november 6.

„Tovább repül a »páva«. – vasárnap kezdődik a középdöntő”. *Népszabadság*, 1970. március 1.

„Több mint ezer népdal újrafelfedezése. A győztes felvételt nyerhet a Zeneművészeti Főiskolára. Sajtótájékoztató a Röpülj páva sikeréről”. *Népszabadság*, 1970. március 22.

„Új Kodály-mű: Nemzeti dal!” *Szabad Ifjúság*, 1956. június 14.

- „Ungarische Lieder im Studio”. *Badische Neueste Nachrichten* 1964/175 (1964. július 30.)
- „Ünnepi este”. *Magyar Nemzet*, 1956. szeptember 6.
- „Vasas énekkarok hangversenye”. *Kisalföld*, 1968. június 11.
- „Vass Lajos szerzői estje a Magyar Sajtó Házában”. *Magyar Nemzet*, 1961. március 30.
- „Vass Lajos szerzői estje”. *Film, Színház, Muzsika*, 1961. április 7.
- „Vass Lajos”. *Népszava*, 1970. május 1.
- „Vezényel: Vass Lajos. »A capella« a Régi Zeneakadémián”. *Pesti Hírlap*, 1992. május 16.
- „Welsh first in Cork festival”. *Irish Press*, 1977. április 25.
- „Zenei krónika – Goffredo Petrassi hangversenye”. *Népszabadság*, 1962. október 20.
- „Zeneszerzők – új műveikről”. *Film, Színház, Muzsika*, 1962. március 23.
- „Zengett a dal”. *Diósgyőri Munkás*, 1970. július 28.
- Ádám Éva. „Néphagyományaink köteleznek”. *Dolgozók Lapja*, 1974. december 8.
- Ág Tibor. „Bemutatkozott a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Énekkara”. *Népművelés*, 1965. június
- Ág Tibor. „Tavaszi szél vizet áraszt...” *Hét*, 1972. január 27.
- Ágoston Iván. „Médiabetegségek”. *Új Magyarország* 2/76 (1992. március 30.)
- Albert István. „Kodály Zoltán új műve, a Nemzeti Dal”. *Művelt Nép*, 1956. június 24.
- Albert István. „Kodály Zoltán új műve. A nemzeti dal”. *Művelt Nép*, 1956. augusztus 24.
- Asztalos Sándor. „A Néphadsereg Művészegyüttesének énekkari hangversenye”. *Néphadsereg*, 1956. május 24.
- Asztalos Sándor. „A Néphadsereg Művészegyüttesének nagysikerű fellépése az Erkel Színházban”. *Szabad Nép*, 1956. február 25.
- Asztalos Sándor. „Talpra magyar! Kodály kórusmű első bemutatója a Központi Tiszti Házban”. *Néphadsereg*, 1956. június 14.
- B. Rohonyi Katalin. „Nemzetközi éneklő hét. Ízelítő a magyar kórusművészetből”. *Napló*, 1971. július 24.
- Bágyi János. „»Én elmentem a vásárra...« Llangolleni beszámoló”. *Vasas*, 1978. augusztus

Bágyi János. „Felejthetetlen koncertkörút. A vasas szimfonikusok az NDK-ban”. *Vasas*, 1982. augusztus

Bálinthy. „Éneklő Ifjúság napja. Nagyszabású ifjúsági dalostalálkozó Pécsen”. *Esti Pécsi Napló*, 1961. május 8.

Balogh Sándor – Gergely Jenő – Izsák Lajos – Jakab Sándor – Pritz Pál – Romsics Ignác. *Magyarország a XX. században*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Bársony Éva. „Magasra röpt a páva”. *Esti Hírlap*, 1969. december 20.

Baucke, Ludolf. „Internationale Begegnungen”. *Kontakte*, 1968. december: 215-219.

Bende Ibolya. „Poroszlói próféta”. *Esti Hírlap*, 1969. november 22.

Benedek Miklós. „A munkáskultúra diadalmas seregszemléje. Jegyzetek az ünneplő Sztálinvárosból”. *Északmagyarország*, 1960. július 17.

Berecz József. „Az ötödik dalos nemzedék”. *Észak-Magyarország*, 1970. március 21.

Berecz József. „Röpt a páva... Sikeres borsodi szereplés a tv felszabadulási népdalversenyén”. *Észak-Magyarország*, 1969. november 29.

Berkesi Sándor. „Én kiáltó szó vagyok a pusztában. A 65 éves Vass Lajos köszöntése”. *Rubato* 1992/5

Berlász Melinda – Demény János – Terényi Ede. *Veress Sándor*. Zeneműkiadó, Budapest, 1982.

Bertháné S. Ilona. „A zene mindenkié. Kodály-napok Galántán”. *Nő* 18/28 (1969. július 13.)

Biernaczky Szilárd. „Népdalhatományok – metropolisban”. *Budapest* 25/10 (1987. október)

Bónis Ferenc. „Vass Lajos halálára”. *Hitel*, 1993. január

Bor Ambrus. „Daloló népszavazás”. *Magyar Nemzet*, 1970. március 20.

Bozóky Éva. „Fölszállott a páva...” *Nők Lapja* 23/46 (1971. november 13.)

Breuer János. „A Nemzetközi Bartók Béla Kórusverseny néhány tanulsága”. *Népszabadság*, 1961. augusztus 26.

Breuer János. „A Vasas Központi Művészegyüttes énekarának hangversenye.” *Népszabadság*, 1964. november 14.

Breuer János. „Zenei Krónika. Oratórium-hangverseny a Zeneakadémián”. *Népszabadság*, 1965. február 26.

Breuer János. *40 év magyar zenekultúrája*. Zeneműkiadó, Budapest, 1985.

C. Szalai Áges. „Európa Pécssett énekelt”. *KÓTA* 1988/7

Czeplédi Zoltán. „Dalosünnepek Jászberényben”. *Szolnok Megyei Néplap*, 1985. november 26.

Czingráber János. „Örömteli kép megyénk kóruskultúrájáról”. *Napló*, 1975. június 10.

Cs. Nagy Lajos. „Felröpült a páva... Az országos népdalvetélkedő megyei döntője Tatán”. *Dolgozók Lapja*, 1969. szeptember 23.

Cs. Nagy Lajos. „Látványos vetélkedő. Jegyzetek a »Röpülj páva« V. elődöntőjéről”. *Dolgozók Lapja* 24/286 (1969. december 10.)

Cséplő László. „...és a dal zengett...” *Dunatáj*, 1965. május 28.

Cséplő László. „Jókai Napok Komáromban”. *Lodiar Mieru*, 1965. május 28.

Cserhalmi Imre. „Fölszállott a páva... Gondolatok – döntő után”. *Népszabadság*, 1970. április 1.

Csizmadia György. „A Néphadsereg Művészegyüttesének új műsora”. *Magyar Nemzet*, 1956. február 23.

Csizmadia György. „Népek barátsága. A Magyar Néphadsereg Művészegyüttesének műsora”. *Szabad nép*, 1956. május 31.

Csobádi Péter. „Kodály”. *Magyar Nemzet*, 1956. június 14.

Csóti László. „Debrecennek van egy vize avagy: vázlat Vass Lajosról”. *Turbina* 27/22 (1976. november 1.)

Dalos Gábor. „»... akinek szép a lelkében az ének...« Kórusok nehéz helyzetben – Sokdalos dalosok”. *Heti Magyarország*, 1991. november 22.

Denke Gergely. „Tornyok vigyázzák lépteit”. *Református Egyház* 29/12 (1977. december 1.): 276-278.

Dr. Faragó Tibor. „Vasas Központi Művészegyüttes Énekkarának vezetőségválasztó közgyűlése”. *Vasas* 74/7 (1965. július)

Dr. Morvay Péter. „Gazdára talált a Páva-mozgalom”. *KÓTA* 1972/1: 9-10.

Dr. Polgárdy Géza. „Jubiláló énekkar”. *Magyar Nemzet*, 1986. február 13.

Dr. Tóth Ervin. „Hajdúsági zenei hét. Az Országos Filharmónia férfikarának hangversenye”. *Hajdú-Bihari Napló*, 1957. július 4.

Dr. Twittenhoff, Wilhelm. „Europa Cantat II. Festliches Chortreffen in Nevers vom 31. Juli-9. August 1964.” *The World of Music*, 1964/5-6 (1964. szeptember-december)

Dusza István. „Tavaszi szél (jegyzetek)”. *Nő*, 1980. május 7.

F. I. „Második helyezés. A Vasas Művészegyüttes énekkara a spittali nemzetközi kórusversenyen”. *Vasas*, 1981. augusztus

Fasang Árpád. „A Csehszlovákiai Magyar Tanítók Énekkara és a Vasas Kórus hangversenye”. *Népművelés* 12/12. (1965. december)

Fasang Árpád. „A Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának és a Vasas Központi Művészegyüttes kórusának hangversenye”. *Népszava*, 1965. október 22.

Fekete Gizella. „Vecsés '72-73: Kodály Zoltán-népdalverseny. Megvalósul az éneklő Magyarország. Vezényelt Vass Lajos, énekelt a közönség”. *Monor és Vidéke* 15/77 (1973. április 1.)

Fekete Judit. „A karnagy látogatásai”. *Kulturális életünk* 5/1 (1964. január 3.)

Feuer Mária. „A Vasas Központi Művészegyüttes énekkarának hangversenye”. *Filharmonia Műsorfüzet* 1964/46 (1964. december 14-december 20.)

Fittler Katalin. „A Vasas Kórusok fesztiválhangversenye”. *KÓTA* 1987/6

Fittler Katalin. „Szemle. Lemez”. *KÓTA*, 1984/4

fl. „A Vasas Művészegyüttes énekkarának hangversenye a Zeneakadémián”. *Magyar Nemzet*, 1968. január 23.

Flach Antal. „Vasas ifjúsági kórusok találkozója”. *KÓTA* 1973/5

Fodor András. „Vass Lajos 1927-1992.”. Gyászbeszéd.

Fodor Lajos. „A Budapesti Zenei Hetek eseményei. Itáliai muzsika – Goffredo Petressi hangversenye a Zeneművészeti Főiskolán.” *Esti Hírlap*, 1962. október 19.

Fodor Lajos. „Barátságversennyel üdvözik a külföldi kórusok a magyar közönséget”. *Esti Hírlap*, 1961. augusztus 19.

Fodor Lajos. „Bartók kórusverseny Debrecenben”. *Muzsika*, 1961. október

Fodor Lajos. „Éneklő Magyarország. Szépen röpül a páva”. *Esti Hírlap*, 1970. március 17.

Fodor Lajos. „Utóhang a debreceni kórusversenyhez”. *Muzsika*, 1961. november

Fónod Zoltán. „Zengjen a dal. A Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának főpróbája. Csallóközi énekkari fesztivál Nagymegyeren”. *Új Szó*, 1965. május 11.

Földes Károly. „Fiatalok fiatal mestere. Beszélgetés Szenthelyi Miklóssal”. *Esti Hírlap*, 1983. november 1.

Földes Károly. „Nyolcvanéves kórus. Vasas énekesek”. *Esti Hírlap*, 1983. december 14.

Gábor István. „Csehszlovákiai magyar kórus jubileuma”. *Magyar Nemzet*, 1990. december 20.

Gábor Ágnes – Szirányi Gábor. *A Zeneakadémia*. M és M Goldprint KFT., Budapest, 1997.

Gál Judit. „A harmadik hely története”. *Ganz-Mávag Dolgozók Lapja* 3/34 (1961. augusztus 25.): 5-6.

Gál Judit. „Öt nap az Acélhanggal – riportsorozat”. *Ganz-Mávag*, 1964. november

Gál. „Emlékezés az Acélhang kilenc évtizedére”. *Ganz-Mávag Dolgozók Lapja*, 1963. november 29.

garal. „Világszépe az Állami Bábszínház bemutatója”. *Népszava*, 1962. február 1.

Gebródi D. Géza. „A Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának jubileumi hangversenyéről”. *KÓTA* 1985/3: 13.

Gödöllői Lajos. „Együttműködés a művészeti nevelőmunkában”. *Vasas*, 1979. július

Gömöri György. „Másképpen lesz holnap?” *Magyar Nemzet*, 1989. augusztus 12.

Győri Illés György. „Akinék már a nagyvilág tapsol. Külföldi turné előtt a Vasas Művészegyüttesnél”. *Népszava*, 1964. július 12.

Győri Illés György. „Egy kórus felelete: Könnyű a munka, ha lelkes a dal...” *Népszava*, 1963. december 11.

Gyurcsó István. „Tavaszi szél vizet áraszt...” *Hét*, 1970. április 19.

Gyurkó Géza. „Lorca – egri színpadon”. *Népújság*, 1960. március 20.

Hajdú Mihály. „Próbateremben – zenekaroknál. Látogatás a harmincéves Vasas Szimfonikusoknál”. *KÓTA* 1980/1: 6-8.

Havas Marianne. „Zeneszerzők a klubokban”. *Ifjú Zenebarát* 4/3 (1965. május)

Heltai Nádor. „Irodalmunk a nagyvilágban – Pozsgay Imrét is megénekeltette Vass Lajos. Gyermekjátékok, dalok és a magyarságtudat”. *Petőfi Népe*, 1989. augusztus 10.

Hont Ferenc. „Kulturális forradalmunk harmadik szakasza. A Hazafias Népfront feladatai a művelődéspolitikában”. *Magyar Nemzet*, 1972. május 14.

Horváth Géza. „»Meg kell mutatnunk a nagyvilágnak« Vass Lajos emlékére”. *Vasárnap*, 1992. december 11.

Horváth Géza. „Együtt énekeltünk. A X. Europa Cantat kórusfesztiválról”. *Új Szó*, 1988. augusztus 19.

Horváth Géza. „Kinek jó a rossz verseny? Töprengés a zenéről és kórusmozgalmunkról”. *Új Szó*, 1987. augusztus 28.

Horváth Géza. „Kinek jó a verseny? Töprengés a zenéről és kórusmozgalmunkról”. *Új Szó*, 1987. július 31.

Horváth Géza. *Ha megszólít az ének...*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2004.

Illés Jenő. „Fényes szelek. Jancsó Miklós új filmje”. *Film Színház Muzsika* 13/6 (1969. február 8.)

Illés Jenő. „Garcia Lorca az egri színházban”. *Film Színház Muzsika* 4/13 (1960. március 25.).

Janda Iván. „»A zene mindenkié« /?/ ” *Nő*, 1982. december

Jarábik Imre. „Kinek jó a verseny? Töprengés a zenéről és kórusmozgalmunkról”. *Új Szó*, 1987. augusztus 14.

Jávori Béla. „»A vas kemény, üsd hát« Átütő sikerű hangverseny a Latinka Sándor Művelődési Házban”. *Somogyi Néplap*, 1962. május 4.

Jemnitz Sándor. „A magyar muzsika ünnepi hangversenye. Kodály Nemzeti dalának első nyilvános bemutatója”. *Népszava*, 1956. szeptember 5.

Jovanovics Miklós. „Édes danái tűnt időknek”. *Népszabadság*, 1970. január 11.

Jovanovics Miklós. „Lényegtelen apróságok”. *Népszabadság*, 1969. november 23.

Juhász Frigyes. „Fesztivál a fesztiválon”. *Magyar Hírlap*, 1986. április 11.

Juhász Frigyes. „Országos munkás-dalostalálkozó”. *KÓTA* 1980/5: 16-17.

Jutasi Ferenc. „Mégis sikerült”. *Kisalföld*, 1970. február 26.

Kádár Márta. „»Ki kell használni a népdal népszerűségét« Vass Lajos portréja”. *Csongrád Megyei Hírlap* 27/241 (1970. október 14.)

Kalló István. „Az Acélhang készül a debreceni nemzetközi kórusversenyre – Utána Csehszlovákiába látogat”. *Ganz-Mávg Dolgozók Lapja*, 1961. augusztus 4.

Karasszon Dezső. „Ősbemutatók Debrecenben”. *KÓTA* 1976/4: 30.

Kartal Zsuzsa. „Művelődési ház a Kőfaragó utcában”. *Magyar Nemzet*, 1978. november 10.

Katona M István. „A karnagy elment”. *Magyar Honvéd*, 1992. november 13.

Katona M. István. „A karnagy úr újra őrnagy”. *Magyar Honvéd* 3/21 (1992. május 20.)

Kemény Pálné. „Röpülj, páva, röpj!” *Népművelés*, 1970. április

Kerekes Magdolna. *A Vasas Kórus*. Szakdolgozat, Budapesti Tanítóképző Főiskola, 1985.

- Keszi Imre. „Mátyás király új krónikájáról”. *Film Színház Muzsika* 16/22 (1972. május 27.)
- Kiss Ferenc. „Hej, páva, hej, páva!” *Élet és Irodalom*, 1981. február 28.
- Kiss János. „Magyar siker a debreceni nemzetközi kórusverseny döntőjében”. *Hajdú-Bihari Napló* 18/194 (1961. augusztus 18.)
- Klimits Lajos. „Goriziai beszámoló. A CSMTKÉ Olaszországban”. *Hét* 30/42 (1985. október 18.)
- Kmeczkó Mihály. „»Vivat, crescat, floreat!« A Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának újabb nemzetközi sikeréről”. *Új Szó*, 1976. július 25.
- Kmeczkó Mihály. „CSMTKÉ”. *Tábortűz* 2/25 (1970. február 27.)
- Kodály Zoltán. *Visszatekintés I-III*, sajtó alá rendezte: Bónis Ferenc, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1982
- Kónya Lajos. „A népdal él”. *Élet és Irodalom* 14/18 (1970. május 2.)
- Kopka János. „Látod, édesanyám”. *Szabad Föld*, 1970. március 15.
- Kósa Csaba. „Vass Lajos nem változott”. *Ifjúsági Magazin* 10/5 (1974. május)
- Kovács István. „Népdalaink nyomában”. *Ifjú Nyomdász* 13/4 (1970. április)
- Kovács Júlia. „Az amatőr kórusmozgalom ma”. *Népszava*, 1987. március 31.
- Kovács Károly. „Búcsú Vass Lajostól”. *Poroszlói Újság*, 1992. december
- Kovács Károly. „Vass Lajos köszöntése”. *Poroszlói Újság*, 1992. június
- Kreszán Lajos. „Nyílt levél Gálos Jánoshoz és az Acélhang volt vezetőségéhez”. *Ganz-Mávag*, 1963. január 11.
- Kroó György. „Az Országos Filharmónia Férfikara a Bartók teremben”. *Országos Filharmónia Műsorfüzet* 1957/17 (1957. június 14 - június 23): 19-21.
- Kroó György. *A magyar zeneszerzés 30 éve*. Zeneműkiadó, Budapest, 1975.
- Kulcsár Tibor. „Amíg száz ajakról felcsendül a dal”. *Hét*, 1965. február 21.
- Kulcsár Tibor. „Szállt a dal... Énekkarunk ragyogó sikere Írországból”. *Hét* 16/22 (1971. június 4.)
- László Ilona. „Serdülő nótafák”. *Ifjúsági Magazin* 8/6 (1972. június)
- László Zsigmond. „Az Országos Filharmónia Férfikarának évadzáró hangversenye”. *Országos Filharmónia Műsorfüzet* 1957/18 (1957. június 21 - június 30.): 25-26.

Lengyelfi Miklós. „Augusztus huszadikán este Röpülj páva gálaest”. *Film Színház Muzsika* 14/32 (1970. augusztus 8.)

Lillik Erzsébet. „Könnyű a munka, ha lelkes a dal...” *Kulturális életünk*, 1963. november 29.

Lózsy János. „A Magyar Néphadsereg Művészegyüttesének új ünnepi műsora”. *Szabad nép* 1955. február 24.

Mács József. „Angolokkal, bolgárokkal egy dobogón”. *Hét* 23/37 (1978. szeptember 9.)

Mács József. „Dolgos 15 év ünnepe”. *Hét*, 1980. január

Mács József. „Fiaim, csak énekeljetek!” *Hét* 34/48 (1989. november 24.)

Mács József. „Tisztán zengő dallamok. Másodszor a Zeneakadémia hangversenytermében”. *Hét* 23/52 (1978. december 23.)

Mács József. „Vass Lajos halálára”. *Hét*, 1992. november 27.

Makai Márta-Párkány László. „Dalosünnep 1970. Vidám vikend – énekszó mellett. 700 vasas esti szerenádja”. *Déli Hírlap*, 1970. július 27.

Maróti Gyula. „A Nemzetközi Bartók Béla Kórusverseny után”. *Népművelés*, 1961. október

Maróti Gyula. „Születésnap-i köszöntő – 80 éves a Vasas Művészegyüttes Énekkara”. *KÓTA* 1983/10

Maróti Gyula. „Tanuljunk egymástól, örüljünk egymás sikereinek!” *Népművelés*, 1963/5 (május)

Maróti Gyula. *90 éves a Vasas Kórus*. Vasas Központi Művészegyüttes, Vasas Nyomda, Budapest, 1993.

Mason, Colin. „A critic in Hungary”. *Guardian of Manchester*, 1961. január 3.

Máté János. „»Nekünk a tiszta búza körül kell forgolódnunk« Vass Lajosra emlékezünk”. *Reformátusok Lapja*, 1992. november 29.

Mátyás István. „A Vasas Művészegyüttes terveiből”. *Népszava*, 1971. június 6.

Meixner Mihály. „Farkas Ferenc tanítványainak jubileumi hangversenye”. *Film Színház Muzsika*, 1961. április 28.

Mentusz Károly. „Miskolc város megrendelésére készül »Mátyás király oratóriuma«”. *Déli Hírlap*, 1970. szeptember 16.

Mesterházi Lajos. „Viszontlátás. Közművelődés Pest megyében”. *Népszabadság*, 1973. február 17.

Miklós Gábor. „Magyar művelődés Csehszlovákiában”. *Népszabadság*, 1987. április 15.

Mikóts Róbert. „Sikerünk Debrecenben”. *Hét*, 1968. július 21.

Molnár Lajos. „Dallal köszöntik egymást a kórusok. Az Acélhang Csehszlovákiai útjáról”. *Ganz-Mávag Dolgozók Lapja*, 1961. szeptember 29.

Molnár Zsolt. „Mit tanácsol professzor úr? Ne hagyják abba! Ortutay Gyula akadémikus a Repülj páváról, az Arany Páváról és a fiatalokról”. *Magyar Ifjúság* 18/22 (1974. május 31.)

Müller, Wolfgang. „Orchester und Dirigenten stürmisch gefeiert”. *Universitäts Zeitung*, 1982. július 7.

Müller, Wolfgang. „Perlen ungarischer Chormusik”. *Sächsische Zeitung* 33/208 (1978. szeptember 2-3.)

N. László Endre. „Kodály-napok Galántán”. *Hét*, 1969. július 8.

Nádor Tamás. „Elszállott a páva?...” *Rádióújság* 1974/14

Nádor Tamás. „Ember és tárgya: Vass Lajos”. *Szabad Föld - Százoldalas*, 1989: 76-78.

Neeson, Geraldine. „Budapest on stage with an Irish song”. *The Cork Examiner*, 1977. április 21.

Németh István. „Öt év telt el azóta...” *Csehszlovákiai Magyar Fiatalok Lapja* 1969/52

Nosedá Tibor. „A Vasas Énekkar Luganóban”. *KÓTA* 1980/4

Ofella Sándor. „A népdal nyomában. Vass Lajos a kortársak emlékében”. *Pest Megyei Hírlap*, 1992. november 27.

Olsvai Tamás Margit. „A siker titka”. *Új Magyarország*, 1992. augusztus 26.

Pándi Mariann. „A szülőföld muzsikusa volt”. *Új Magyarország*, 1992. november 9.

Párkány László. „Vasas dalosünnep”. *Déli Hírlap*, 1970. július 25.

Pataki Ferenc. *A Nékosz-legenda*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Pécsi Géza. „Levelek a szerkesztőséghez. Hogyan repül a páva?” *Magyar Ifjúság*, 1986. február 21.

Pernye András. „Budapesti Zenei Hetek. A Filharmónia Kodály-estje és Goffredo Petrassi a Zeneakadémián”. *Magyar Nemzet*, 1962. október 10.

Pogány Mária. *A NÉKOSZ utóélete*. Püski, Budapest, 2000.

Pribojszky Mátyás. „És a citerások...” *Élet és Irodalom*, 1981. március 14.

Rácz. „Csak énekelni...” *Kulturális életünk* 1963. február 22.

Radványi Ervin. „Ötletek nyomában. Nyílik a rózsza, röppen a páva...” *Film Színház Muzsika* 21/19 (1977. május 7.)

Raics István. „Kodály-napok a szlovákiai Galántán”. *Népszava*, 1981. június 27.

Raics István. „Nyolcvanéves a Vasas Kórus”. *Népszava*, 1983. december 16.

Raics István. „Új kórusművek a Népművelési Intézet hangversenyén”. *Népszabadság*, 1961. február 17.

Raics István. „Új művek a Berkes fúvóegyüttes estjén”. *Népszabadság*, 1960. február 16.

Raics István. „Zenei krónika – Énekkari hangversenyek”. *Népszabadság*, 1961. december 19.

Rajk András. „Egy hatvanéves együttes hatvanadik éve”. *Népszava*, 1963. február 10.

Rajk András. „Szép »felszabadulási koncert« a Zeneakadémián”. *Népszava*, 1965. március 2.

Rajk. „Magyar kóruslemezeket visz az olasz rádió részére Toffolo, a Budapesten vendégszereplő trieszti karmester”. *Népszava*, 1958. február 8.

Regős István. „Derős-borús jelentés százezer névtelen dalosról”. *Hétfői Hírek* 12/41 (1968. október 7.)

Ribári Antal. „Gondolatok a tömegéneklésről. A Vasas-kórusok díszhangversenye után”. *Népművelés*, 1966. január

Rossa Ernő. „90 éves az Acélhang”. *Népművelés*, 1964. január: 28.

Somogyi. „A kis kakas gyémánt félkrajcárja”. *Film Színház Muzsika* 4/48 (1960. november 25.)

Somogyi. „Az Operaház első női rendezője – munkájáról”. *Film Színház Muzsika* 4/53 (1960. december 30.)

Soós Magda. „Közös születésnap. Clevelandi magyar dalosok és a Vasas énekkar találkozása”. *Magyar Hírek* 21/20 (1968. október 5.)

Stubendek István. „Befejezetlen szimfónia (Vass Lajos temetésére)”. *Komáromi Lapok*. 1992. november 27.

Szabó Ernő. „A Liszt-Requiem debreceni bemutatója”. *Debreceni Napló*, 1958. május 11.

Szalatnai Rezső. „Magyar ének Szlovákiában”. *Magyar Hírek* 24/24 (1971. november 27.)

Szaszák György. „Kórustalálkozó – Kodály tiszteletére”. *Új Szó* 35/256 (1982. október 28.)

Szathmári Károly. „Két énekkari hangversenyről”. *Hajdú-Bihari Napló*, 1963. december 6.

Szathmáry Károly. „Vas Lajos 1927-1992.”. *Rubato*, 1997. szeptember

Szathmáry Károly. „Vass Lajos: Mathias Rex. Új oratórium”. *Hajdú-Bihari Napló*, 1971. szeptember 10.

Szebelkó Erzsébet. „Felszállott a páva”. *Nők Lapja*, 1970. január 17.

Szederkényi Ervin. „Hej páva, hej páva...” *Dunántúli Napló*, 1970. január 25.

Szekrényesy Júlia. „A népdal a népszerűségi lista élén. Átadták a Röpülj, páva díjait”. *Magyar Hírlap*, 1970. április 5.

Széll Jenő. „A Röpülj páva után”. *Művészet*, 1970. április 11.

Széll Jenő. „Vége jó, minden jó?” *Élet és Irodalom*, 1981. március 14.

Szigeti Piroska. „Nótafaiskola”. *Pajtás* 26/46 (1971. november 18.)

Szigeti Piroska. „Nótafaiskola”. *Pajtás* 26/46 (1971. november 18.)

Szigeti Piroska. „Olvad a hó, tavasz akar lenni...” *Pajtás* 25/8 (1970. február 26.)

Szokolay Sándor. „Búcsú Vass Lajostól. Gyászbeszéd”. *Zeneszó*, 1993. január

Szokolay Sándor. „Búcsú”. *Világszövetség* 1/10 (1992. december 15.)

Szokolay Sándor. „Nagyjaink műve még nem kész: a nemzet szellemében kell elkészülnie! Gondolatok a Magyar Kodály Társaság nyílt levele nyomán”. *Népszava*, 1985. augusztus 10.

Szöllősy Lajosné. „Az Acélhang új karnagya: Csenki Imre, a Rádió Énekkarának karnagya”. *Ganz-Mávag*, 1965. január 29.

T. Bíró Zoltán. „Mozgalom és közművelődés”. *Népszabadság*, 1970. március 17.

Telefay Csaba. „Kórushangverseny a székházban”. *Vasas* 1992/3

Tokaji András. *Mozgalom és hivatal – Tömegdal Magyarországon 1945-1956*. Zeneműkiadó, Budapest, 1983.

Tóthpál József. „Requiem aeternam – Vass Lajos halálára”. *Zeneszó* 1992/9

Tőzsér Árpád. „Új hagyomány születik”. *Hét*, 1965. május 16.

Trencsényi László. „»...ha az én szívem fáj, fájjon a tied is« – Vass Lajos emlékére”. *Iskolakultúra* 1993/8

Trevisani, Marco. „All’ultimo concerto alla RSI. Entusiasmo per »Hary Janos« ”. *Gazetta Ticinese*, 1980. március 25.

Tungli Gyula. „Kórusfesztivál. A CSEMADOK sikeres rendezvénye”. *Új Szó*, 1973. március 30.

- Ungár Imre. „A III. magyar zenei hét kamarazene-művei”. *Szabad Nép*, 1956. május 4.
- Váczai András. „Kultúra, pecsétetes garanciával?!”. *Magyar Nemet*, 1956. augusztus 28.
- Vadasi Tibor. „Gondolatok Vass Lajos temetésén”. *Táncművészet*, 1992. november-december
- Vajk Vera. „Röpülj páva... Megáradt a népdal »búvópatakja«”. *Népszava*, 1969. november 23.
- Vajk Vera. „Döntő előtt a felszabadulási népdalverseny. Pávamintás szöttes”. *Népszava*, 1970. március 22.
- Várnai Ferenc. „A III. kamarakórus fesztivál”. *Dunántúli Napló*, 1968. április 14.
- Várnai Péter. „Koncertdömping a javából. Tavaszi fesztivál”. *Magyar Hírlap*, 1987. április 2.
- Várnai Péter. „Kórushangverseny”. *Népművelés*, 1969. június
- Várnai Péter. „Zenei levél Budáról és Diósgyőrből”. *Magyar Hírlap*, 1971. szeptember 7.
- Vass Lajos emlékezete.* szerk.: Berlász Melinda, Püski, Budapest, 1998.
- Veress Endre. „A pécsi bábjátszás története zenei szempontból”. *Dunántúli Napló*, 1965. április 29.
- Veress Endre. „Énekkari hangverseny”. *Dunántúli Napló*, 1965. június 1.
- Vilcsek Anna. „A népdal második élete”. *Magyar Nemzet*, 1970. március 22.
- Vitányi Iván. „A dal ünnepe Debrecenben”. *Népszava*, 1961. augusztus 23.
- Vitányi Iván. „Sárga rózsa. Az Építők Központi Együttesének bemutatója”. *Népművelés*, 1961. január
- Vitányi Iván. *5 meg 5 az 13.* Gondolat Kiadó, VITA Kiadó, Budapest, 1993.
- Záreczky László. „»Galántai táncok...« (Kodály Zoltánt ünnepeljük 90. születésnapja alkalmából)”. *Győzelmes Út* 15/11 (1972. június 9.)
- Zeipper, August. „Vasas-Chor in Steinfeld”. *Steinfeld*, 1983. október
- Zenei nevelés Magyarországon.* szerk.: Sándor Frigyes, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest 1964.
- Zentai Ferenc. „A hónap embere: a pávás karnagy”. *Képes Újság* 11/13 (1970. március 28.)
- Zintgraf, Werner. „Resonanzen. 50 Jahre Reutlinger Singkreis”. *Intervalle*, 1974. október-november: 48-49.
- Zsigovits Edit. „»Apám ringatott el, dalolva« Vass Lajos zeneszerző vallomása a Röpülj páváról, a SZOT-díjról és a kórusmozgalomról”. *Textilmunkás* 14/9 (1970. szeptember)